

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Кафедра міжнародних відносин та суспільних комунікацій**

**МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВ У ПРОТИДІЇ
ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, 603 групи.

Лисай Анастасія Іванівна

Керівник:

Кандидат політичних наук,

Любов МЕЛЬНИЧУК

***До захисту допущено
на засіданні кафедри***

протокол № _____ від _____ 2024 р.

Зав. кафедрою _____ доц. Макар В.Ю.

Чернівці – 2024

Анотація

Магістерська робота присвячена науково-практичному аналізу міжнародного співробітництва держав у протидії злочинам проти людяності. Дослідження охоплює основні міжнародні правові норми, що регулюють протидію таким злочинам, а також механізми захисту прав людини відповідно до міжнародних угод. У роботі розглянуті події, які з кожним роком підштовхували світові держави до оновлення та набуття інститутами нових підходів для регулювання таких злочинів. Така співпраця між державами проходить через міжнародні організації, такі як: Організація Об'єднаних Націй, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Європейський суд з прав людини та Міжнародний кримінальний суд. Робота аналізує наукові підходи до концептуальних засад міжнародного права та ключових міжнародних угод і конвенцій, які запобігають таким злочинам. Їхня ключова робота полягає у забезпеченні правопорядку та притягненні до відповідальності винних осіб. Особлива увага приділена подіям війни між Україною та росією після 24 лютого 2022 року. Це підкреслює важливість дослідження. Розглядається участь взаємодії правоохоронної системи України з учасниками процесу і використання ними міжнародної практики у вирішенні питань щодо слідчих дій та судового процесу. У дослідженні використано міждисциплінарний підхід, що поєднує правові, кримінально-правові, політичні, соціальні та культурні аспекти. Результати роботи сприятимуть покращенню розуміння ролі міжнародних організацій та держав у забезпеченні глобальної справедливості щодо війни в Україні.

Ключові слова: *міжнародне право, міжнародно-кримінальне право, злочини проти людяності, міжнародне співробітництво, Нюрнберзький трибунал, Токійський трибунал, МТКЮ, МТР, ООН, ОБСЄ, ЄСПЛ, МКС, Римський статут Міжнародного кримінального суду, війна в Україні, глобальна безпека, воєнні злочини, геноцид, екоцид, насильство, міжнародна*

відповідальність, притягнення до відповідальності.

Summary

The master's thesis is dedicated to a scientific and practical analysis of international cooperation among states in combating crimes against humanity. The research encompasses fundamental international legal norms that govern the response to such crimes, as well as mechanisms for protecting human rights under international agreements. The thesis examines events that have progressively driven global powers to adopt new approaches and reinforce institutions to regulate these crimes. Such cooperation between states operates through international organizations, including the United Nations, the Organization for Security and Cooperation in Europe, the European Court of Human Rights, and the International Criminal Court. The thesis analyzes scholarly approaches to the conceptual foundations of international law, focusing on key international treaties and conventions aimed at preventing such crimes. Their principal mission is to uphold the rule of law and ensure accountability for perpetrators. Special attention is given to the events of the war between Ukraine and Russia post-February 24, 2022, which underscores the significance of this study. The research examines the cooperation of Ukraine's law enforcement system with process participants and their application of international practices in resolving investigative and judicial issues. An interdisciplinary approach is employed, integrating legal, criminal, political, social, and cultural perspectives. The findings of this thesis will enhance the understanding of the roles of international organizations and states in ensuring global justice in relation to the war in Ukraine.

Key words: international law, international criminal law, crimes against humanity, international cooperation, Nuremberg Tribunal, Tokyo Tribunal, ICTY, ICTR, UN, OSCE, ECHR, ICC, Rome Statute of the International Criminal Court, war in Ukraine, global security, war crimes, genocide, ecocide, violence, international responsibility, accountability.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Анастасія ЛИСАЙ
(підпис)

Зміст

Вступ	5-7
Розділ 1. Теоретико-методологічні засади міжнародної співпраці у протидії злочинам проти людяності.....	9-22
1.1 Наукові підходи до історико-концептуальних засад дослідження міжнародної співпраці.....	9-16
1.2 Методика та аналіз дослідження.....	17-22
Висновки до 1 розділу.....	22
Розділ 2. Міжнародна правова база у протидії злочинам проти людяності.....	23-70
2.1 Післявоєнні правові зміни.....	23-36
2.2 Період розвитку міжнародного гуманітарного права	36-55
2.3 Міжнародні трибунали ООН. Римський статут Міжнародногокримінального суду.....	55-73
Висновки до 2розділу.....	73
Розділ 3. Міжнародне співробітництво держав у протидії злочинам проти людяності під час збройної агресії російської федерації проти України.....	74-118
3.1 Злочини проти українського суспільства та їх міжнародно -практична класифікація. Набуття європейських цінностей.....	74-90
3.2 Кримінально-правова політика в умовах війни. Роль міжнародних організацій у розслідуванні злочинів проти людяності	90-105
3.3 Опитування учасників процесу та статистичні дані зареєстрованих міжнародних злочинів проти українського народу.....	105-122
Висновки до 3розділу.....	123
Висновки.....	124-125
Список використаних джерел.....	126-152
Summary.....	153
Додатки.....	155-164

Вступ

Актуальність дослідження щодо злочинів проти людяності, такі як екоцид, геноцид, воєнні злочини та систематичні порушення прав людини, продовжують залишатися однією з найгостріших проблем міжнародного права та глобальної безпеки. З огляду на зростання кількості конфліктів та загострення міждержавних та внутрішньо-державних відносин, міжнародна спільнота, постійно стикається з певними викликами щодо ефективної протидії видам таких злочинів. Саме такого роду злочини проти людяності не тільки спричиняють проблему гуманітарної катастрофи але й дестабілізують цілі регіони, що впливає на мир та безпеку у тій чи іншій країні та у світі загалом. В цьому контексті саме міжнародне співробітництво їх інститути є критично важливим інструментом для запобігання та притягнення до відповідальності винних у цих злочинах.

Останні події, зокрема війна між російською федерацією та Україною, яка розпочалася 24 лютого 2022 року підкреслили необхідність міжнародної взаємодії у боротьбі зі злочинами проти людяності, які, кожного дня, продовжує спричиняти країна агресор. Цей конфлікт привернув увагу міжнародної спільноти до ряду певних питань. Як та яким чином притягнути до відповідальності винних осіб за широкомасштабні та систематичні обстріли цивільного населення, за жорстокі вбивства та катування, за тортури та зґвалтування, за поневолення та винищення, за депортації(у тому числі дітей) та тюремні ув'язнення людей, які не являються злочинцями чи військовими та іншими жорстокими, за своїм характером, протиправні діяння, спрямовані проти народу України. Підготовка, створення та введення у дію міжнародних механізмів задля контролю та забезпечення справедливості для жертв конфлікту є невід'ємною частиною таких зусиль які насамперед спрямовані для відновлення миру та стабільності.

Дане дослідження міжнародного співробітництва, у протидії злочинам

проти людяності, дасть зрозуміти як держави можуть спільно діяти в умовах збройних конфліктів та як правоохоронні органи України можуть допомогти у вирішенні питання сьогодення. Потрібно визначити як саме можна поліпшити взаємозв'язок між дружніми, для нашої країни, державами щоб припинити геноцид українського народу та підтримати принципи міжнародного права які створювались століттями.

Завданням нашої роботи є дослідження механізмів міжнародних інститутів та співробітництва держав у протидії злочинам проти людяності. Оцінити їх роль у цьому процесі та розглянути сучасні тенденції, в контексті війни між Україною та росією.

Метою кваліфікаційної роботи є:

- Вивчити концептуальні та методологічні засади міжнародного співробітництва в протидії злочинам проти людяності.
- Оцінити правові основи боротьби такого роду злочинів включаючи міжнародні конвенції, договори та трибунали ООН.
- Дослідити роль міжнародних організацій у забезпеченні правосуддя та оцінити запобігання таким злочинам.
- Проаналізувати випадки злочинів проти людяності під час війни між Україною та росією та вивчити наявні питання про судові процеси які відбуваються до та після 24 лютого 2022 року.
- Провести аналіз дослідження, зробити оцінку матеріалу та визначити перспективи подальшого розвитку української влади з міжнародною спільнотою, для надання певних рекомендацій, задля більш «публічно-чіткої» державної політики в питанні обвинувачень та переслідувань усіх винних у «злочинах проти людяності».

Об'єктом дослідження є міжнародне співробітництво держав, особливо в частині війни в Україні, у сфері боротьби та протидії злочинам проти людяності.

Предметом дослідження є правові, політичні, соціальні та кримінальні аспекти міжнародного співробітництва держав у протидії злочинам проти людяності.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період часу від прийняття основних міжнародних правових актів щодо злочинів проти людяності, зокрема з середини XX століття, після воєнного періоду та до сучасних подій, з урахуванням війни між росією та Україною.

Методологія дослідження. Основою роботи є аналіз та вивчення принципів та підходів, які лежать в основі міжнародного співробітництва держав у сфері протидії злочинам проти людяності. Зокрема, контекстуальний підхід базується на системному вивченні діяльності міжнародних судових органів, таких як Міжнародний кримінальний суд, та їхню роль у забезпеченні справедливості та відповідальності за вчинені злочини, також даний підхід надав можливість розглядати міжнародні правові механізми, конвенції та угоди, які визначають спільні стандарти та засоби реагування на серйозні порушення прав людини. Подальший аналіз включає оцінку взаємодії держав у реальних ситуаціях, а також вивчення впливу міжнародного співробітництва на глобальний мир та стабільність.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, рекомендацій, списку використаних джерел та додатків. Перший розділ присвячений теоретико-методологічним аспектам міжнародного співробітництва. Другий розділ присвячено правовим основам і міжнародним механізмам співпраці. Третій розділ розглядає приклади співробітництва та розгляд учасників судових процесів на основі сучасних подій війни між Україною та росією.

Розділ 1. Теоретико-методологічні засади міжнародної співпраці у протидії злочинам проти людяності

1.1 Наукові підходи до історико-концептуальних засад дослідження міжнародної співпраці

Концепт злочинів проти людяності досліджує та передбачає глибоке вивчення основ міжнародно-правових принципів, які визначають рамки притягнення винних до відповідальності за дії, що порушують основи гуманності, гідності та право на життя. Через таку перспективу, людство отримує розуміння механізмів глобального правосуддя, переконуючись кожного дня, що безкарність за серйозні злочини – не повинна мати є місця в міжнародному суспільстві.

У своїй роботі Сюзен Соєр, професорка філософії з університету Сассекса у Великій Британії, досліджує різницю між поняттями «концепт» та «концепція». Вона пояснює, що концепт є ментальним відображенням та слугує елементом пропозиційного змісту думок, тоді як концепція – це сукупність переконань, які індивід асоціює з певним концептом.

Концепція, на думку Соєр, є набором переконань які пов'язані з предметом та на який вказує самий концепт який не включає цей набір. Тобто у визначенні концепції може не з'являтися саме слово який його стосується.

Філософська теорія змістовного екстерналізму звертає увагу на зовнішній світ як на чинник формування значень слів та концептів і припускають, що двоє людей можуть володіти різними ідеями, асоційованими з одним і тим самим твердженням. Така думка пояснюється через ряд прикладів, таких як експеримент Патнема про двійників Землі, де одна й та сама річ може мати різні теорії залежно від контексту або знань людей.

Концепт злочинів проти людяності розроблений таким чином, щоб він міг бути застосованим на більш масштабному рівні, визнаючи, що такі види

неправомірних дій виходять за межі національних юрисдикцій та потребують колективних методів боротьби з боку міжнародного співтовариства. У роботі такий вимір думок розглядається як глобальна ідея, що включає різні правові, культурні та філософські інтерпретації та аналіз їх до застосування в конкретних ситуаціях.

Таким чином, концепт злочинів проти людяності виступає універсальною ідеєю, яка відображає найбільш жорстокі порушення прав людини. Він базується на міжнародних правових принципах які визначають відповідальність за ці дії, однак, його інтерпретація, може різнитися залежно від правових та культурних традицій.

Саме міжнародна співпраця у протидії злочинам проти людяності базується на певних основоположних концепціях та підходах. Перш за все, важливим є визначення самого терміну "Злочини проти людяності".

Злочини проти людяності являють собою широкий набір заборонених міжнародним кримінальним правом діянь, спрямованих на всі верстви цивільного населення які, в свою чергу, вчиняються лише у випадках широкомасштабного або ж таки систематичного нападу. [43] Такий термін завжди викликав значний інтерес і дискусії в наукових колах та у сфері міжнародних відносин. Різні варіанти інтерпретації цього терміну можна знайти в академічних дослідженнях та у сучасних міжнародних документах а також, у кримінально-процесуальних кодексах різних країн (наприклад, злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного порядку включені до розділу XX Кримінального кодексу України).

Все ж таки не існує спеціального міжнародного договору, на теперішній час, щодо злочинів проти людяності, на відміну від, наприклад, геноциду та військових злочинів. Міжнародне право, інститути та певні механізми розширювали цю класифікацію впродовж десятиліть та робили фундамент для їх юридичних елементів. [43]

Є багато історичних прикладів які можна вважати передумовами для формування концепції таких злочинів, ще до її офіційного визнання в міжнародному праві. Ці випадки спостерігалися в різні періоди історії.

У давнину було поширене рабство, систематичні вбивства та інші форми насильства над великими групами людей. Наприклад, у Стародавньому Римі, Єгипті та інших античних цивілізаціях рабська праця часто супроводжувалася жахливими умовами життя та смертю, від покарань людей, хоча такі умови вважалися нормальною практикою для тих часів.

Колоніальна епоха також характеризувалася постійними порушеннями прав корінного населення, такими як масові вбивства, примусове переселення та жорстка експлуатація етнічних груп людей. Європейські країни на той час були жорстокими у різних частинах світу, включаючи Африку, Америку та Азію. Такі дії колоніальних країн призводили до руйнівних наслідків.

Термін, який розглядається у роботі, був вперше використаний ще наприкінці XVIII, та на початку XIX століття для позначення злочинів, пов'язаних з колонізацією, зокрема у Африці – а у період імперіалізму, в XI-XX століттях насильство та систематичні порушення прав людини були також поширеними і у Азії. Спираючись на це, потрібно розглянути праці вітчизняних та зарубіжних міжнародників та правників з приводу цього питання.

Серед українських правознавців, які досліджували тему міжнародних злочинів, зокрема злочинів проти людяності, можна виділити таких фахівців, як: Володимир Буткевич, Наталія Дрьоміна-Волок, Микола Гнатовський, Світлана Сулейманова, Юлія Аносова, Володимир Денисов, Марина Антонович, Петро Рабінович, Хамза Бехруз, Денис Бараненко, Аліна Мурзановська, Володимир Пилипенко, Зоя Дильна, Олександр Задорожній, Наталія Зелінська, Валерій Гутник, Олександр Орлов, Олена Радова, Катерина Громовенко, Олександр Мережко, Володимир Репецький, Світлана Андрейченко, Віктор Мицик, Анна Держипільська, Костянтин Іскров, Олег

Буткевич, Михайло Смирнов, Михайло Буромський, Тетяна Сироїд, Наталія Мирошниченко, Анастасія Маєвська, Віталій Туляков та інші. Окремі з них зосередили свою увагу на питаннях міжнародних злочинів та взаємодії України з Міжнародним кримінальним судом, зокрема у контексті ратифікації Римського статуту.

Варто виділити Анастасію Маєвську яка у своїй дисертації досліджувала правову природу злочинів проти людяності станом на 2002 рік, та Олену Радову, яка займалась питанням відповідальності фізичних осіб за злочини саме в міжнародному праві. Наталія Зелінська першою у вітчизняній науці міжнародного права спробувала створити цілісну концепцію міжнародних злочинів у контексті глобальної боротьби з нею. Світлана Андрейченко зробила важливий внесок у дослідження питань екстрадиції та принципу недопустимості використання свого посадового становища особи в міжнародному кримінальному праві. Марина Грушко розглянула співпрацю між Україною та Міжнародним кримінальним судом у контексті збройного конфлікту підкресливши значущість цієї взаємодії для забезпечення міжнародної справедливості. Катерина Мануїлова досліджувала становлення концепції відповідальності за міжнародні злочини та її розвиток у міжнародному праві.

Публікації вищезгаданих науковців дозволяють глибше зрозуміти формування концепції злочинів проти людяності в сучасному міжнародному праві на основі аналізу історичних подій. Проте, незважаючи на значну кількість досліджень, в українській науці все ще бракує сучасних комплексних монографій на таку тему питання. Ця прогалина має негативний вплив на правозастосовну практику, що підтверджує актуальність такої теми дослідження.

Проблематика злочинів проти людяності також була предметом досліджень зарубіжних правників, де напрацювання в цій сфері значно

перевищують кількість українських досліджень. Зокрема, Герш Лаутерпахт створив правові основи для Нюрнберзького трибуналу, а Рафаель Лемкін вперше запропонував термін «геноцид» та працював над його закріпленням і втіленням у міжнародне право. Джордж Лубан, професор з Університету Джорджтаун, досліджує етику та моральні аспекти міжнародного права, а Філіп Сендс вивчає питання геноциду та злочинів проти людяності. Махмуд Шаріф Бассіуні, автор монографії «Злочини проти людяності в міжнародному кримінальному праві», а також Реймонд Дублер та Бертран Рометен досліджують різні аспекти цього питання у міжнародному правовому полі.

Серед інших зарубіжних дослідників варто згадати Саманту Пауер, яка у своїй книзі аналізує геноциди та злочини проти людяності, та Вільяма Шабаса, який приділяє увагу саме діяльності Міжнародного кримінального суду та особливо Римського статуту. Вплив геноциду вірмен на формування сучасної концепції злочинів проти людяності розглядався у працях Танера Акчама та Вахакна Дадріана.

На основі праць дослідників можна сказати те, що такого роду питання виникало у різних частинах світу та на ранніх етапах його розвитку в історії. Тим не менш проглядалася гуманізація, в певному аспекті, що формувало її природній термін, а саме – **«злочини проти людяності»**. І все ж таки як саме утворилося це поняття? Саме у 1915 році уряди Альянсу (Франція, Великобританія та Росія) вжили цей термін у своїй Декларації засуджуючи масові вбивства вірмен в Османській імперії. Але першим офіційним тлумаченням поняття «злочини проти людяності» став Нюрнберзький військовий трибунал у 1945 році де було засуджено нацистських високопосадовців за скоєні злочини у Другій світовій війні. Більш зрозумілим та відчутним цей термін став у Міжнародному трибуналі для колишньої Югославії (1993-2017рр.) та щодо Руанди (1994-2015рр.) де було вбито більше 800 тисяч тутсі.

У *Статті 6* Статуту Міжнародного військового трибуналу злочини проти людяності визначаються як «вбивства, знищення, поневолення, депортація та інші нелюдські діяння, скоєні проти цивільного населення до або під час війни, а також переслідування з політичних, расових чи релігійних мотивів». [88]

У 1996 році Комісія з міжнародного права також надала своє тлумачення цього терміну. Міжнародна згода щодо визначення злочинів проти людяності була досягнута під час переговорів, у яких брали участь представники 160 держав. Підсумком цих переговорів стало прийняття Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (2002). У ньому закріплені основні концептуальні засади міжнародного співробітництва у боротьбі зі злочинами проти людяності. У *статті 7* Римського статуту зазначається, що злочини проти людяності є діями, які становлять загрозу миру, стабільності та безпеці оскільки вони спрямовані проти цивільного населення. Важливою рисою таких злочинів є те, що вони часто плануються та здійснюються правлячими урядовими партіями і можуть бути частиною державної політики. [82] До осіб, відповідальних за такі злочини, можуть належати військові, політичні діячі, високопосадовці, члени воєнізованих груп (як офіційних, так і напівофіційних), воєначальники, повстанці та лідери різних формувань.

Різні підходи до класифікації злочинів проти людяності викладені у Нюрнберзькому Статуті Міжнародного військового трибуналу (1945 р.), Токійському Статуті (1946 р.), Міжнародних трибуналів щодо Югославії (1993 р.) та Руанди (1994 р.). Однак найбільш детальний перелік таких злочинів надано у Римському Статуті Міжнародного кримінального суду (1998 р., *стаття 7*).

Далі розглянемо як саме Статут визначає такі види злочинів проти людяності.

1. Умисне вбивство та винищення населення. Такі злочини передбачають

цілеспрямовані насильницькі дії які здійснюються проти великих груп людей без виправдання та, часто, із застосуванням примусу і жорстоких заходів. Сюди включено також дії що спрямовані на створення умов, які не дозволяють людям виживати, наприклад, обмеження доступу до їжі, води чи ліків. Попри певні схожості, подібне винищення не є геноцидом. Якщо винищення спрямоване на загальне цивільне населення то геноцид, в свою чергу, передбачає цілеспрямовані дії проти конкретної етнічної або релігійної групи (як у випадку з концентраційними таборами нацистської Німеччини, де масово знищували євреїв, ромів, слов'ян та інші групи населення). [70]

2. **Поневолення.** Обмеження особистої свободи людей що часто супроводжується насильницькими діями, торгівлею людьми, примусовою працею або рабством. До прикладів можна віднести використання неправомірних дій у відносинах, щодо праці, під час Першої та Другої світових війн, коли бельгійські чоловіки працювали на фабриках у Німеччині або коли нацисти використовували примусову працю.
3. **Депортація.** Згідно з Римським статутом депортація визначається як примусове та незаконне переміщення людей з їхнього місця проживання з порушенням норм міжнародного права. Вона супроводжується як фізичним примусом так і психологічним тиском. Прикладами депортації є переміщення понад мільйона вірмен та понад 400 тисяч греків під час Першої світової війни, а також виселення 16 мільйонів німців після Другої світової війни.
4. **Переслідування.** Систематичне позбавлення людей їхніх основних прав і свобод на підставі їхньої належності до певної етнічної, релігійної чи культурної групи. Такі злочини мають чітку мету та стратегію яка супроводжується іншими насильницькими діями. Наприклад, етнічні чистки мусульман у колишній Югославії. [70]

5. **Апартеїд.** Тільки Римський статут включає цей злочин до переліку злочинів проти людяності. Він передбачає систематичне гноблення, сеграцію та дискримінацію населення яке засноване на расовій приналежності. Класичним прикладом є політика апартеїду в Південній Африці, де темношкіре населення було позбавлене прав;
6. **Незаконне ув'язнення.** Такий вид протиправних дій являє собою позбавлення свободи осіб яке супроводжується насильством, жорстоким поведженням та порушенням їх прав.
7. **Катування.** У Римському статуті катування визначається як умисне заподіяння людині фізичного або психічного болю. Це може бути частиною державної політики, що передбачає використання тортур для залякування чи придушення протестувальників або мирних зборів чи угруповань. [70]
8. **Сексуальне насильство.** Сюди належить зґвалтування, сексуальне рабство, примусова проституція, насильницька стерилізація та інші форми сексуального насильства яке супроводжується залякуванням або примусом.
9. **Насильницьке зникнення.** Це злочин, що передбачає викрадення або арешт людей з метою приховування їхньої долі. Така практика часто використовується урядами під час конфліктів. Прикладами можуть бути події в Аргентині, Бразилії, Перу, Чилі, Гватемалі та Уругваї, у 1960-1980-х роках коли за ініціативою та спланованою політикою правлячої верхівки влади проводились зачистки представників звичайних працівників, студентів та селянів що виступали проти режиму. Подібну практику використовували Філіпіни, Шрі-Ланка, Сирія та Сальвадор.
10. **Інші нелюдські діяння.** Будь-які інші умисні дії які завдають великої фізичної чи психологічної шкоди групам людей також належать до злочинів проти людяності відповідно до *статті 7* Римського Статуту

Міжнародного Кримінального Суду.

І все ж таки, «Злочини проти людяності» – це правопорушення, спрямовані на підриив самої сутності людської природи. Їх вважають одними з найстрашніших, оскільки вони полягають в умисному масовому винищенні людей, або, через їхнє існування (злочини проти людяності), або, через їхню приналежність до певної етнічної чи національної групи (геноцид).

1.2 Методика та аналіз дослідження

У цьому дослідженні застосовуються різні методологічні підходи, що дозволяють комплексно розглянути міжнародну співпрацю у боротьбі зі злочинами проти людяності. Основний фокус дослідження припадає на вивчення міжнародних правових механізмів та організацій, які займаються запобіганням, розслідуванням та покаранням за такі види злочинів.

Для оцінки ефективності міжнародної співпраці застосовуються різні методи.

Методика дослідження

Дослідження базується на міждисциплінарному підході, що поєднує правові, політичні та соціальні аспекти. Для глибокого аналізу питання використано методи, які наведено нижче.

1. Особлива увага приділяється *аналізу правових джерел* по вивченню міжнародних документів, таких як Римський статут Міжнародного кримінального суду, Женевські конвенції, резолюції ООН, та інші міжнародні акти, що регулюють правові аспекти протидії злочинам проти людяності. Це дозволить зрозуміти сутність правової бази, на якій ґрунтується міжнародна співпраця в цій сфері.
2. Для оцінки сучасного стану та ефективності міжнародної співпраці використовується *контент-аналіз міжнародних звітів та резолюцій*. При такому методі важливо проаналізувати звіти міжнародних організацій, зокрема ООН, ОБСЄ, Міжнародного кримінального суду а також матеріали спеціальних комісій, що розслідують злочини проти людяності в різних регіонах. Це дозволяє виявити ключові тенденції та проблеми що виникають під час реалізації міжнародної співпраці.
3. У дослідженні використовується *історико-порівняльний метод* що має на меті порівняти досвід різних країн та міжнародних

організацій щодо розслідування та покарання винних за злочини проти людяності. Це дозволяє проаналізувати еволюцію міжнародних механізмів та їх ефективність у різні історичні періоди що особливо важливо, для розуміння сучасних викликів.

4. Розгляд міжнародної співпраці як комплексної гармонії визначає *системний підхід*, що розглядає взаємодію різних держав з міжнародними організаціями. Цей підхід дозволяє проаналізувати як на міжнародному рівні реалізуються правові механізми щодо запобігання та розслідування злочинів проти людяності.
5. Ще одним важливим методом для дослідження є розгляд міжнародних практик судових процесів, що в свою чергу, визначає їх *аналіз кейсів*. Він дозволяє виявити як успішні так і невдалі механізми співпраці на основі конкретних ситуацій у міжнародних конфліктах.

Аналіз дослідження

Дослідження зосереджене на певних аспектах міжнародної співпраці у протидії злочинам проти людяності. Дана робота має низку характерних ознак та розглядає питання основної діяльності та різних історичних подій, які пов'язані зі злочинами проти людяності.

Розглянемо основні риси таких злочинів:

- дії спрямовані проти цивільного населення (як однієї, так і декількох держав, або ж окремих соціальних, релігійних чи етнічних груп);
- створення загрози для суспільної безпеки та міжнародних відносин, а також, для суверенітету держав;
- масштабний та систематичний характер протиправних дій проти населення;
- велика кількість жертв, постраждалих та наслідки таких дій;

- посягання на фундаментальні права та свободи великої кількості людей;
- високий рівень насильства що включає елементи нелюдської жорстокості;
- переслідування на основі політичних, расових, етнічних, культурних, національних та гендерних ознак;
- наявність чіткої стратегії та організації злочина;
- усвідомлення особою, що виконує такий злочин, своїх протиправних дій та відповідальності за вчинене;
- організатори та учасники злочинів можуть бути високопосадовці та представники державних органів що може бути частиною їх державної політики;
- засудження та осуд міжнародної спільноти а також, можливе накладення санкцій та покарань за вчинене;
- здійснення таких злочинів відбувається як під час збройних конфліктів, так і в мирний час. [82]

Міжнародні нормативні документи, ухвалені Організацією Об'єднаних Націй мають важливу роль у протидії злочинам проти людяності та у запобіганні їхньому поширенню. Це стосується низки міжнародних конвенцій, резолюцій та декларацій. Наприклад, у 1966 році ООН ухвалила Резолюцію 1158 (XLI) щодо «Покарання військових злочинців та осіб, які вчинили злочини проти людяності». У 1969 році була ратифікована «Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів та злочинів проти людяності». У 1974 році, з ініціативи ООН, країни-члени Ради Європи підписали Європейську конвенцію про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів.

Особливу роль у цій сфері виконує інституційна система ООН що включає такі органи, як Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, комісії з

розслідування, санкційні комітети а також, спеціальні представники ООН у країнах де відбуваються конфлікти. Серед важливих установ виділяється Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Верховний комісар ООН у справах біженців, Рада ООН з прав людини та організації, як-от структура «ООН Жінки», яка займається гендерною рівністю та правами жінок.

Серед урядових організацій які активно співпрацюють на міжнародному рівні значне місце посідає НАТО. Як організація колективної безпеки, НАТО, бере участь у миротворчих місіях та направляє свої військові сили у конфліктні регіони з метою припинення насильства.

Європейський Союз (ЄС) також робить вагомий внесок у протидію злочинам проти людяності через підтримку міжнародного та регіонального співробітництва та активному взаємодію з Міжнародним кримінальним судом. У 2017 році була створена Європейська прокуратура (European Public Prosecutor's Office) яка займається розслідуванням та покаранням осіб, причетних до різних типів злочинів.

Злочини геноциду та інших актів жорстокості стимулювали діяльність Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) у сфері боротьби з міжнародними злочинами. Основні зусилля ОБСЄ спрямовані на створення правових і інституційних механізмів безпеки з проведенням моніторингових місій у таких регіонах, як от з Боснією і Герцеговиною, Косово та Сербією а також з залученням та підтримкою судових процесів, щодо військових злочинів.

Африканський Союз, Економічне співтовариство країн Західної Африки (ECOWAS) та Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) теж відіграють важливу роль у регіональній боротьбі зі злочинами проти людяності через моніторингові та гуманітарні місії.

Ключову роль у цій сфері відіграють також міжнародні неурядові організації які протягом десятиліть ведуть боротьбу за права людини та проти насильства. Серед таких організацій слід виділити Міжнародний комітет

Червоного Хреста, Amnesty International, Human Rights Watch, Міжнародну федерацію прав людини та TRIAL International. Їхня діяльність часто зосереджується у кризових регіонах, таких як Сирія, Сомалі, Конго, Судан, де рівень насильства залишається високим.

Методи, які використовують неурядові організації у боротьбі з злочинами проти людяності, включають:

- моніторинг регіонів із підвищеним рівнем жорстокості та насильства;
- спостереженням за дотриманням прав людини;
- проведенням інформаційних кампаній;
- наданням гуманітарної допомоги та правового захисту.

Ці організації активно співпрацюють з національними правовими системами щодо розслідування та притягнення винних до відповідальності. Також сприяють відновленню постраждалих регіонів та допомагають у розбудові демократичних інститутів у зонах конфлікту.

Правові механізми. Детально вивчається на фоні міжнародних правових документів, які регулюють питання злочинів проти людяності. Аналізуються юридичні норми на яких базується діяльність міжнародних організацій, таких як ООН та МКС.

Ефективність міжнародної співпраці. Досліджується наскільки ефективно держави та міжнародні організації співпрацюють у розслідуванні злочинів проти людяності, та аналізування перешкод, які існують. Оцінюється роль міжнародних судових органів, таких як МКС, у притягненні винних до відповідальності.

Вплив міжнародної політики. Розглядається політична точка зору щодо впливу на процеси співпраці між державами. Зокрема, досліджується, як політичний інтерес окремих держав може вплинути на реалізацію міжнародних правових норм у сфері боротьби зі злочинами проти людяності.

У роботі розглядаються як міжнародні і регіональні організації так і урядові та неурядові, які, в свою чергу, відіграють вирішальну роль у боротьбі зі злочинами проти людяності. Визначено як вони поведуть себе у підтримці міжнародного правосуддя і визначено, чи сприяють миру та безпеці в усьому світі.

Висновки до 1 розділу

Підсумовуючи сказане, у процесі дослідження самого концепту злочинів проти людяності використовувались різноманітні методологічні підходи які дозволяють глибоко проаналізувати як теоретичні, так і практичні аспекти такої "нелегкої" теми. Важливим етапом у роботі є вивчення міжнародно-правових принципів, які визначають рамки відповідальності за дії, що порушують основи гуманності.

У ході дослідження були проаналізовані іноземні та вітчизняні публікації що охоплюють різні аспекти злочинів проти людяності, включаючи історичні, соціальні та правові контексти. Зібрана джерельна база дозволила провести всебічний комплексний аналіз який що включає теоретичні та практичні елементи, які стосуються міжнародного співробітництва у боротьбі з такими видами злочинів.

Особливу увагу приділено вивченню ролі міжнародних організацій, таких як ООН та Міжнародний кримінальний суд у запобіганні та покаранні винних за злочини проти людяності. Виявлені тенденції та проблеми які виникають у процесі реалізації міжнародних правових норм підкреслюють важливість колективних зусиль у цій сфері.

Розділ 2. Міжнародна правова база у протидії злочинам проти людяності

2.1 Післявоєнні правові зміни

Основні міжнародні механізми включають діяльність таких організацій як Організація Об'єднаних Націй та Міжнародний кримінальний суд (МКС) а також інших численних та впливових регіональних організацій, таких як Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) та Європейський суд з прав людини. Усі ці наведені інститути працюють над розробкою та реалізацією нових правових норм і механізмів для притягнення усіх винних до відповідальності. ООН, через свої Резолюції Ради Безпеки відіграє велику ключову роль у створенні спеціальних трибуналів та для їх розслідування з конкретних випадків злочинів.

Механізми, у протидії злочинам проти людяності, з часу прийняття основних міжнародних правових актів охоплюють наступні інструменти:

- трибунали, спеціальні трибунали, резолюції та слідчі комісії ООН;
- Міжнародний кримінальний суд (МКС);
- Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ);
- Міжнародна організація кримінальної поліції, Інтерпол;
- Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) та інші.

Потрібно дізнатися, які саме відбувалися події впродовж половини століття до прийняття ключового міжнародно-правового акту, який регулює термін «злочини проти людяності».

Після Другої світової війни міжнародна спільнота опинилася перед необхідністю створення нових механізмів для притягнення до відповідальності осіб винних у масових злочинах проти людства. Як стало відомо, першими масштабними спробами розробки міжнародних правових інструментів стали Нюрнберзький (1945) та Токійський (1946) військові трибунали.

Нюрнберзький процес (англ. Nuremberg trial, нім. Nürnberger Prozess) – міжнародний судовий процес, організований союзними державами після Другої світової війни для притягнення до відповідальності вищих керівників Третього Рейху за їхні злочини проти

миру, воєнні злочини та злочини проти людяності.

Нацистська Німеччина, починаючи з 1939 року, окупувала більшість країн Європи, що призвело до мільйонних жертв. Лише в Радянському Союзі втрати населення склали близько 27 мільйонів людей. Довгий час велися дискусії про те, як покарати нацистських лідерів. Одні пропонували судовий процес, а інші — негайне виконання покарань без суду. У 1945 році Велика Британія, США, СРСР і Франція погодилися на проведення судового процесу в Нюрнберзі, що був юридично обґрунтований Нюрнберзьким статутом.

Статут Нюрнберзького міжнародного військового трибуналу був першою зі спроб класифікації саме військових злочинів. Він ввібрав у себе норми звичаєвого права та визначив воєнні злочини як порушення законів та звичаїв війни. Визначивши, що порушення включали саме умисне вбивство та жорстоке поводження (над цивільними, військовополоненими або тих, хто перебуває у морі),

депортація для рабської праці та будь

-яких інших цілей (з окупованих

частин території), вибивства

заручників, грабування громадського

та приватного майна і безглузде руйнування міст та селищ які не були військовою необхідністю. Весь перелік знаходиться у статті 6(b) **[168]** що не є вичерпним і, який залишив за собою визначення саме військових злочинів. **[43]**

Процес мав кілька важливих завдань: не лише винести вирок підсудним, а й зафіксувати злочини нацистського режиму та подати урок для майбутніх поколінь.

Міжнародний воєнний трибунал, заснований на Лондонській конференції 1945 року, був створений за участі СРСР, США, Великої Британії та Франції. На його основі було складено список основних воєнних злочинців який включав таких осіб: Герман Герінг, Рудольф Гесс, Альфред Розенберг, Вільгельм Кейтель та інших ключових нацистських діячів. Проте підсудними стали не лише індивідуальні особи але й деякі організації, наприклад, СС та Гестапо.

Трибунал розпочався 20 листопада 1945 року і завершився 1 жовтня 1946 року. Перед судом постали 21 вищий нацистський керівник а також шість нацистських організацій.

Засідання тривали з серпня 1945 до жовтня 1946 року, під час яких були представлені незаперечні докази, що стосувалися злочинів нацистського режиму. Важливим внеском було вперше представлено так звані секретні протоколи до пакту Молотова — Ріббентропа, що підтверджувало агресивні плани нацистської Німеччини.

Обвинувачення було розділене на три категорії: злочини проти миру, воєнні злочини та злочини проти людяності. Останні стосувалися систематичного винищення євреїв, депортацій, тортур та переслідувань політичних опонентів. Ці злочини були інтерпретовані як серйозне порушення

основоположних принципів людяності.

Суд завершився тим, що 12 осіб були засуджені до смертної кари через повішення серед яких були Герінг, Ріббентроп і Кейтель. Деякі підсудні, як

наприклад Франц фон Папен, були виправдані. Інші засуджені, такі як Альберт Шпеер, отримали тривалі терміни ув'язнення. Страти відбулися 16 жовтня 1946 року, однак Герінг вчинив самогубство незадовго до виконання вироку.

Процес Нюрнберзького трибуналу став прецедентом для подальшого розвитку міжнародного права. Він заклав основи для сучасних підходів до покарання воєнних злочинців і впровадив концепцію злочинів проти людяності. Трибунал також посилив важливість принципу, за яким окремі особи можуть бути притягнуті до відповідальності за міжнародні злочини, навіть якщо вони виконували накази.

Поява терміну «злочини проти людяності» та його включення розробниками фундаментального та основоположного Нюрнберзького статуту в багатьох значеннях залишається незрозумілим. У літературі немає записів щодо цього процесу, однак відомо, що цей термін був обраний суддею Верховного суду США Робертом Джексоном, який був головним американським прокурором на Нюрнберзькому процесі та головою американської делегації на Лондонській конференції, яка розробляла Статут. [99] Крім того, Джексон консультувався з відомим юристом-міжнародником Гершем Лаутерпахтом, який зробив значний внесок у розвиток міжнародного права, зокрема, у сфері прав людини та міжнародного гуманітарного права, а також, у формування концепції «злочинів проти людства».

Важливо зазначити що Лаутерпахт був студентом Львівської школи права, яка на початку 20 століття була ключовим центром вивчення міжнародного права та міжнародних відносин у складі Львівського університету в Австро-Угорщині. Дана школа також була відома своєю академічною діяльністю та залучала вчених і студентів з різних країн світу.

Досліджуючи внесок Греша Лаутерпахта, правознавці Петро Рабінович та Анна Держипільська зазначають те, що Лаутерпахт вперше в історії людства виділив декілька типів злочинів проти людства які були закріплені в статуті Нюрнберзького трибуналу. Ці правові конструкції пізніше були включені у статuti наступних міжнародних трибуналів, створених під егідою ООН. Найбільш повний перелік видів злочинів проти людяності були сформульовані на основі відображення ідеї Лаутерпахта а саме у *статті 7* Римського статуту Міжнародного кримінального суду, які в свою чергу повторюються в проекті Конвенції Організації Об'єднаних Націй про попередження злочинів проти людяності та покарання за них. Це відображає видатний та унікальний внесок професора Лаутерпахта у встановлення сучасного глобального стандарту, що забороняє нелюдське поводження та гуманізацію як національної, так і

міжнародної правової бази. [66]

Відповідно до *статті 6* Нюрнберзького статуту були запропоновані три основних типа злочинів Лаутерпахтом Джексоном під час їхньої зустрічі в серпні 1945 року. Зі слів Філіпа Сендса було сказано те, що Джексон прийняв ідею Лаутерпахта щодо заголовків і включив нові визначення злочинів. Саме це було написано тут, чорним по білому, та вперше з'явився термін «злочини проти людства». [67]

Раніше, у 1944 році, Лондонська міжнародна асамблея проголосила про те, що у справах, пов'язаних із знищенням євреїв, рекомендується застосовувати покарання не лише тоді, коли жертви були євреями-союзниками, але також коли злочини були скоєні проти євреїв без громадянства чи будь-яких інших членів пенного народу у Німеччині чи будь де в іншому місці. Тоді Лондонська міжнародна асамблея характеризувала ці злочини як «злочинну політику щодо людства в цілому». [102]

Правознавець Махмуд Шеріф Бассіуні, який брав участь у численних міжнародних комісіях з розслідування порушень прав людини та злочинів проти людяності в різних країнах, у тому числі в багатьох зонах конфлікту, вважав термінологію «злочини проти людяності» найбільш прийнятною. Хоча деякі висловлюють занепокоєння що цей термін може нести ризик демонізації тих, хто вчиняє такі злочини що важко не погодитися з такою доцільністю. [23]

Термін «злочини проти людяності» знайшов помітний резонанс як у правових, так і в моральних уявленнях світу, після Другої світової війни. Він підкреслює два ключові аспекти: по-перше, що ці злочини є образою не лише для жертв та їхніх громад, але й для всіх людей, незалежно від їхнього походження; і по-друге, що такого роду злочини глибоко порушують фундаментальну сутність людства та рису, притаманну всім особам що в свою чергу відрізняє нас, від інших створінь.

У своїй праці «Злочини проти людства» Р. Файн зосереджується на

дослідженнях Ханни Арендт про Нюрнберзький процес та процес Ейхмана саме про актуальність злочинів проти людяності, скоєних за тоталітарних режимів. Він стверджує що інститут злочинів проти людства на Нюрнберзькому процесі 1945 року відіграв основоположну роль у створенні космополітичного права як соціальної реальності. Нюрнберг перетворив поняття «людство» з простої ідеї на конкретну сутність. Проникливе спостереження Файна полягає в тому, що абстракція поняття «людство» є продуктом сучасного політичного життя і була б непомітною для стародавніх цивілізацій. Він також підкреслює що злочини проти людяності істотно відрізняються від традиційних категорій міжнародного права, таких як військові злочини та злочини проти миру. У той час як останні, зазвичай, стосуються держав як суб'єктів права що істотно підтримують принцип національного суверенітету. [140]

Р. Даббер, автор наукової праці "What's in a Name? The Theory of Crimes Against Humanity", поділяє концепцію терміну "злочини проти людства" на чотири етапи.

1. На першому етапі, що ґрунтується на природному праві, висвітлюється вплив природного права на концепцію злочинів проти людства. Природне право розглядається як таке, що виходить за межі законів будь-якої окремої держави. Цю традицію можна простежити у творах таких письменників, як Аристотель і Цицерон. Ця доктрина залишалася домінуючою протягом століть, коли Гуго Гроцій, один із засновників права націй, стверджував, що королі мають право вимагати покарання за дії за межами своїх кордонів, якщо вони «грубо порушують закони природи та націй». [150]
2. На другому етапі відбувається зростання суверенного імунітету та доктрини гуманітарного втручання. Після Американської та Французької революцій почалася ера правового позитивізму який запровадив принципи територіальності, суверенного імунітету та

невтручання у справи інших країн. Доктрина гуманітарної інтервенції використовувалася європейськими державами в 19-му і на початку 20-х століть.

3. Третя фаза починається з визначень, наданих під час Нюрнберзького процесу, хоча ці визначення були обмежені контекстом військового часу.
4. На четвертому етапі термін «злочини проти людяності» отримує сучасне визначення через створення міжнародних трибуналів і МКС. Це призвело до розширення цього терміну аби включити злочини, вчинені в мирний час, усунувши вимогу щодо військового контексту. Римська конференція 1998 року також вплинула на створення Міжнародного кримінального суду та визначення злочинів проти людства в сучасних термінах. [135]

Стаття 6 Статуту Нюрнберзького трибуналу від 1945 року вперше дала визначення злочинам проти людяності класифікуючи їх як вбивство, винищення, поневолення, депортацію та інші нелюдські дії, вчинені проти цивільного населення до або під час війни, а також, переслідування за політичними, расовими чи релігійними мотивами у зв'язку з будь-яким злочином, що підпадає під юрисдикцію Трибуналу незалежно від того, порушували ці дії внутрішнє законодавство країни чи будь де вони були вчинені.

Оригінальне розуміння злочинів проти людяності передбачає, що їх визначальною ознакою є порушення цінності «людяності». Традиційно право виділяє злочини проти особи, власності, громадського порядку, моралі та ін. Поняття злочинів проти людства породило необхідність доповнити цю класифікацію охоронюваними законом цінностями, а саме «людяністю».

Проаналізовуючи статтю 6 Нюрнберзького трибуналу, яка перераховує злочини, що підпадають під його юрисдикцію, традиційну категорію військових злочинів було доповнено двома новими — злочинами проти миру та злочинами

проти людства. Ці злочини порушують цінності миру та людства так само, як злочини проти людяності підривають саму сутність людства як цінності, що в свою чергу дорівнює злочинам проти миру, що порушують мир через війни та акти агресії.

І все ж таки, кодифікація міжнародного злочину та агресії бере із собою індивідуальну кримінальну відповідальність за те, що знову ж таки було вперше розроблено саме в Статуті Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі. Саме у статті 6(а) [280] цього Статуту забороняється вчиняти злочини проти миру, які характеризуються підготовкою, плануванням розв'язуванням або ж веденням агресивної та невинуватеної війни з порушенням міжнародних договорів та угод і, водночас, участі в змові та у спільному плані, для досягнення вищесказаного. [43]

У свою чергу, Статут Токійського трибуналу був затверджений 19 січня 1946 року. Створений він на основі статуту Нюрнберзького трибуналу з певними модифікаціями, адаптованими до специфіки японського контексту. [113]

Рисунок 4 Міжнародний військовий суд для Далекого Сходу

Різнилися вони тим, що стаття 5(а) [281] Статуту Міжнародного військового трибуналу для Далекого Сходу мала дві відмінності. У першому випадку, Токійський статут уточнював що злочин міг бути скоєний як у випадку розв'язання оголошеної так і неоголошеної війни. У другому – Токійська Хартія згадала війну як в порушенні міжнародного права разом з міжнародними угодами та договорами. [43]

Незважаючи на окремі особливості, обидва трибунали базувалися на однакових правових принципах і у визначенні злочинів проти людяності яке було ідентичним.

Міжнародний військовий трибунал для Далекого Сходу відомий як Токійський процес був організований для судового переслідування японських воєнних злочинців після завершення Другої світової війни. Цей суд проходив у Токіо з 3 травня 1946 року до 12 листопада 1948 року. До складу трибуналу увійшли представники 11 країн, зокрема США, Китай, Великобританія, Австралія, Канада, Франція, Нідерланди, Нова Зеландія, СРСР, Індія та Філіппіни **(Додаток 1)**. Основна мета процесу полягала в засудженні тих, хто брав участь у плануванні та вчиненні воєнних злочинів, включаючи масові вбивства під час агресивної експансії Японської імперії.

Суд залучив 29 обвинувачених, серед яких були високопоставлені політики та військові діячі Японії. Протягом процесу було проведено 818 відкритих засідань а також 131 засідання у суддівській кімнаті. Суд розглянув понад 4000 документальних доказів та

заслухав більше тисячі свідків. Серед ключових фігур, засуджених до смертної кари, були такі особи, як колишній прем'єр-міністр Японії Хідекі Тодзіо, які були страчені 23 грудня 1948 року. 15 інших обвинувачених отримали довічне ув'язнення, тоді як декілька осіб отримали коротші строки, або померли під час судового процесу.

Процес був заснований на вимогах Потсдамської декларації яка передбачала, що всі воєнні злочинці повинні понести суворе покарання за свої дії, зокрема за злочини проти військовополонених. Після капітуляції Японії виникли певні суперечності серед союзників щодо організації суду, але, попри

Рисунок 5 Судді Токійського процесу 29 липня 1946 рік

це, генерал Дуглас Макартур, головнокомандувач союзних окупаційних військ, наказав розпочати арешти підозрюваних у воєнних злочинах у вересні 1945 року. Він також затвердив Статут Токійського трибуналу який був адаптованим варіантом Нюрнберзького статуту, саме на основі якого відбувався Нюрнберзький процес у Європі.

Мілітаристська зовнішня політика Японської імперії порушувала статuti війни та права людини в Китаї, Південній Кореї, Таїланді та на Філіппінах. Серед ключових злочинів, розглянутих на Токійському процесі, були такі події, як:

- Нанкінська різанина
(від 40 до 500 тисяч цивільних жителів та військових що здалися в полон, було страчено);
- Манільська різанина
(100 тисяч вбитих філіпінських цивільних);
- Батаанський марш смерті
(на протязі тижневого маршу невмотивовано знищували американських та філіпінських військових) ,

а також інші серйозні порушення прав людини.

В цих злочинах брав участь загін – це група лікарів з головою Сіро Ісії яка вперше в історії використала термін

«Спецоперація». Так вони називали свої нелюдські дослідження, пов'язані з

Рисунок 6 Японський генерал, прем'єр міністр та військовий міністр Хідекі Тодзьо (1885-1948 рр.) дає свідчення від свого імені

аутопсією та вилученням органів у живих військовополонених. Також «мед.» працівники випробовували бактеріологічну зброю на китайських та радянських полонених солдатах і вподальшому і на мирному населенні. Окремо можна сказати про злочини пов'язані з секс-рабіннями, яких було депортовано з Китаю, Філіпін та Кореї до спеціальних таборів, які називали «станціями втіхи».

У процесі обвинувачення було поділено на три основні категорії:

А — злочини проти миру (агресивна війна);

В — воєнні злочини (масові вбивства);

С — злочини проти людяності, що включали жорстокі дії та насильство проти цивільного населення.

Однією з унікальних особливостей, яким відрізнявся Токійський трибунал над Нюрнберзьким, було питання про імператора Японії. На момент суду було вирішено не притягувати імператора Хірохіто до відповідальності. Так США на фоні розпалу Холодної війни продиктували свої політичні амбіції – Японії. Прийнявши капітуляцію, Дуглас Макартур домовився надати імунітет Хірохіто та його сім'ї, так, як японці впродовж сотней років вважали рід імператорів – спадкоємцями синоїтських божеств. В це число також входять учасники розробки біологічної зброї, як Сіро Ісії в обмін на інформацію, щодо експериментів над військовополоненими. Всі інші політичні діячі та генерали приймали на себе всю відповідальність за його дії.

Все ж таки, Токійський та Нюрнберзький трибунали показали та створили практичну частину для судової практики людства, щодо міжнародних злочинів агресії.

На цих процесах проходив аналіз та відбувався розгляд, у наведеній призмі обвинувачення за злочин, який відбувався у два етапи. Напочатку трибунали розглядали питання про те, чи вчиняли, як елемент держави, Німечинна чи Японія самий акт агресії чи ні. Далі був розгляд того, чи міг

обвинувачений бути розділений для індивідуальної кримінальної відповідальності (також, як елемент індивідуальних дій). На практиці виявилось те, що такі злочини є не тільки визначеними як «найвищими» міжнародними, а й відрізняються тим, що вони мають в собі загальне накопичене зло. [43]

Хоча багато обвинувачених отримали довічне ув'язнення, після 1955 року значна частина засуджених була помилувана або звільнена. Декілька з них, як-от Мамору Сігеміцу, повернулися до політичного життя і навіть займали високі посади в японському уряді, що стало досить суперечливим моментом у післявоєнній історії Японії.

Важливо зазначити що на судових процесах, які відбувалися в межах цих трибуналів, термін "геноцид" ще не розглядався як окрема правова категорія. Замість цього його вважали однією з форм злочинів проти людяності, зокрема як акт винищення певної групи населення. Так, як Токійський трибунал був довшим за Нюрнберзький, він мав менше звинувачених але міг опрацювати увесь пакет документів і доказів та зрозуміти, які недоліки суду були над німецькими злочинцями. Після його закінчення, лише з прийняттям Конвенції ООН про запобігання злочину геноциду, 9 грудня 1948 року термін – "геноцид", отримав офіційне визначення. Конвенція розділила геноцид на три основних його форм:

- **фізичний геноцид**, який передбачає фізичне знищення осіб, що належать до певної національної, расової чи релігійної групи;
- **біологічний геноцид**, що полягає в запобіганні народженню нових членів цієї групи через заборони шлюбів, або, через поділ населення за статевими ознаками;
- **культурний геноцид**, який спрямований на знищення національної ідентичності, літератури, мови та інших елементів культурної спадщини пригнобленої групи. [53]

Згідно з нормами міжнародного права, ключова відповідальність за

запобігання тяжким злочинам, таким як геноцид, та воєнні злочини покладена на окремі держави. Такі міжнародні документи, як Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, Женевські конвенції та основні міжнародні договори з прав людини закріплюють зобов'язання держав-учасниць, вживати заходів, для попередження та запобігання подібному. Це невідкладно включає забезпечення дотримання таких принципів та закладених, у відповідних документах, впровадженню механізмів для їх реалізації, що вперше, вийшло на національний рівень.

2.2 Період розвитку міжнародного гуманітарного права

*Рисунок 7 Підписання Першої Женевської конвенції,
22 серпня 1864 року.*

Початок розвитку міжнародного гуманітарного права поклала Перша Женевська конвенція від 22 серпня 1864 року, яка стосувалася поліпшенню долі поранених на полі бою. Згодом були ухвалені додаткові конвенції в 1906, 1929, 1949 роках.

Кожен з цих документів став важливим кроком у розвитку права війни.

Міжнародне гуманітарне право (МГП) регулює взаємодію між державами, міжнародними організаціями та іншими суб'єктами міжнародного права в умовах збройного конфлікту. Ця галузь публічного міжнародного права містить правила, що спрямовані на захист осіб які не беруть активної участі в бойових діях або ж припинили свою участь у них, а також, на обмеження методів і засобів ведення війни, що відповідає гуманітарній меті. **[19]**

МГП об'єднує як договірні норми які закріплені у міжнародних

договорах, так і звичаєві норми, що виникли на основі державної практики і сприймаються як обов'язкові до виконання. Основна мета цих норм це мінімізувати страждання під час збройних конфліктів і забезпечити захист цивільного населення, поранених, військовополонених та інших вразливих, від таких подій, категорій осіб. [44]

Значення МГП не обмежується лише регулюванням міжнародних збройних конфліктів а й також застосовується і в умовах внутрішніх конфліктів що забезпечує дотримання мінімальних стандартів гуманного поводження та забороняє акти жорстокості, які не мають виправдання навіть у війні.

Одним із важливих аспектів МГП є обмеження у застосуванні певних видів зброї та методів ведення війни. Наприклад заборона використання хімічної та біологічної зброї є надзвичайно небезпечним для цивільного населення. Такий вид обмеження є прикладом того, як саме міжнародне співтовариство прагне зберегти людяність, навіть, у найскладніших умовах збройних протистоянь. Одним з принципів МГП передбачає чітке розмежування між цивільними особами та військовими, щоб захистити населення та історичні об'єкти від руйнувань і атак.

Крім того, правила МГП забороняють заподіювати шкоду ворогу який здається, або ж таки, вже не може брати участь у бойових діях. Ті, хто припинив участь у конфлікті, та особи, які взагалі не беруть у ньому участі, повинні отримувати гуманне ставлення та захист без будь-якої дискримінації. Поранених та хворих потрібно знайти на полі бою та надати їм допомогу, якомога швидше, як тільки дозволять умови. [44]

Медичні працівники, установи, транспортні засоби та обладнання знаходяться під особливим захистом на яких вказує емблема Червоного Хреста, Червоного Півмісяця чи Червоного Кристала на білому фоні.

Полонені військові та цивільні особи які перебувають під контролем протилежної сторони мають право на захист життя, повагу до гідності, а також,

на захист від будь-яких актів насильства та репресій. Вони мають право на зв'язок зі своїми родинами та на отримання безвідкладної допомоги. Якщо їх притягають до кримінальної відповідальності то забезпечення всіх основних судових гарантій має бути невідкладним.

Такі види правил складають основу міжнародного гуманітарного права, як це сформулював Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ). Ці положення мають практичне значення але не замінюють чинні міжнародні договори.

Важливим аспектом МГП є так зване «застереження Мартенса», яке було вперше зазначене в преамбулі до Гаазької конвенції 1899 року.

Перша всесвітня мирна конференція в Гаазі, травень - червень 1898р.

*Рисунок 8 Перша всесвітня мирна конференція в Гаазі, травень-червень 1898 рік
«Населення та бійці залишаються під охороною і дією основ міжнародного права, оскільки вони впливають з усталених між освіченими народами звичаїв, із законів людяності та вимог суспільної свідомості».*

Ф.Ф. Мартенс, 1899 р.

Положення ініційоване професором Федором Мартенсом передбачає, що якщо навіть певна дія не є прямо забороненою міжнародним правом, це не означає, що вона є допустимою. Воюючі сторони завжди мають дотримуватися

принципів гуманності та враховувати вимоги міжнародної спільноти.

Правила, що регулюють збройні конфлікти, також поділяються на *jus ad bellum* та *jus in bello*. *Jus ad bellum* визначає умови за яких держави можуть використовувати силу, зокрема, самозахист або санкції які дозволені ООН, що є синонімом міжнародного гуманітарного права та встановлює норми для захисту для жертв війни та на обмеження насильства, під час конфліктів. МГП застосовується виключно до воюючих сторін незалежно від причин конфлікту та від того, наскільки є виправданими причини, та через які, вони воюють. У протилежному випадку застосування норм права було б неможливим, оскільки кожна сторона стверджувала б, що вона є жертвою цієї агресії. Більше того, мета МГП має на основі забезпечити захист жертвам збройних конфліктів незалежно від того, до якої сторони вони належать. Саме тому *jus in bello* не слід плутати з *jus ad bellum*. [44]

Рисунок 9 Піпсування четвертої Женевської конвенції
"Про захист цивільного населення під час війни", 12
серпня 1949 року

Отож, МГП застосовується незалежно від причин конфлікту та не залежить від того, чи вважається одна з сторін агресором або жертвою. Це забезпечує захист постраждалим

незалежно від того, до якого саме табору вони належать. Таким чином, МГП відокремлює питання справедливості війни (*jus ad bellum*) від правил ведення війни (*jus in bello*), фокусуючись на захисті людської гідності під час збройних протистоянь.

Прийняття Женевських конвенцій відбулося 12 серпня 1949 року в Женеві, Швейцарія, на Дипломатичній конференції, де зібралися представники

більш ніж 60 країн світу. Нині всі держави світу є учасниками Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, і ці документи, разом із Додатковими протоколами – формують основу міжнародного гуманітарного права.

Особливість Женевських конвенцій полягає в їх універсальності, адже разом зі Статутом ООН вони залишаються одними з небагатьох міжнародних угод, до яких приєдналися всі країни світу. Це підкреслює їхню фундаментальну роль у встановленні стандартів поведінки під час збройних конфліктів.

Порушення або ігнорування базових положень які закріплені у цих конвенціях, ставить державу поза межами цивілізованого міжнародного співтовариства. Дії, що суперечать нормам Женевських конвенцій, розглядаються як воєнні злочини і прирівнюються до таких вагомих правопорушень, за своєю серйозністю, як агресія, геноцид та злочини проти людяності, за які передбачена відповідальність у рамках Міжнародного кримінального суду.

Женевські конвенції 1949 року мають три Додаткові протоколи (1949, 1977, і 2005 роках) які посилюють їхню дію. Вони є ключовим правовим інструментом у галузі міжнародного гуманітарного права, які включають чотири окремі угоди:

- конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях;
- конвенція про захист поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії на морі;
- конвенція про поводження з військовополоненими;
- конвенція про захист цивільного населення під час війни.

Документи, відомі як Женевські конвенції про захист жертв війни, мають унікальне значення, адже всі країни світу стали їхніми учасниками що в свою чергу свідчить про визнання фундаментальної важливості норм,

викладених у цих договорах, та про бажання держав дотримуватися принципів гуманізму, в умовах війни. Вони суттєво розширили можливості національних судових систем щодо притягнення до відповідальності за міжнародні злочини, навіть якщо злочини були скоєні за межами їхніх державних кордонів. Конвенції закріпили принципи універсальної юрисдикції, які дозволяють країнам-учасницям переслідувати й судити осіб, винних у тяжких злочинах, таких як воєнні злочини та злочини проти людяності незалежно від національності злочинця чи постраждалих, а також, місця вчинення злочину. Для ефективного застосування цього принципу держави повинні внести відповідні положення та ратифікувати їх в національне законодавство, що дозволить їм реалізовувати цю юрисдикцію на практиці.

Перший протокол Женевської конвенції 1977 року стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів а другий протокол, того ж року, регулює захист жертв внутрішніх збройних конфліктів. Третім протоколом, прийнятим у 2005 році вказується на першочерговість запровадження додаткової відмітної емблеми. Держави можуть приєднуватися до цих протоколів окремо що дозволяє їм адаптувати зобов'язання до положень, які виникли в ході своїх ситуацій. Рівень участі в протоколах є нижчим, порівняно з основними конвенціями.

Женевські конвенції та їх протоколи формують так зване "право Женеви" – основоположну частину міжнародного гуманітарного права яке спрямоване на обмеження насильства під час збройних конфліктів та захист тих, хто не бере участі в бойових діях. Така система норм покликана гарантувати мінімальний рівень гуманності у найважчих умовах війни надаючи захист пораненим, військовополоненим і цивільним особам.

Женевські конвенції мають вирішальне значення для підтримання міжнародного порядку в умовах збройних конфліктів адже їхні норми – створюють рамки для обмеження жорстокості у війнах. З часом їх доповнили

норми які кодифіковані Міжнародним Комітетом Червоного Хреста (МКЧХ), що мають обов'язковий характер для всіх держав. Це стало важливим кроком у напрямку універсалізації норм міжнародного гуманітарного права.

Наприклад, у рішенні суду по справі Мартіновича та Налетіліча (п.340) зробили коментар, щодо *статті 147* Женевської конвенції де описано, що тілесні ушкодження або шкода здоров'ю зазначає та використовує концепцію як один з критеріїв серйозності тривалості непрацездатності потерпілої особи. Основою кваліфікації, щодо процесу, є «нелюдське поводження» яке досить важко визначити. У цій конвенції, зокрема у статті 27 передбачено, що до осіб які знаходяться під захистом, потрібно ставитися гуманно що, в свою чергу означає, безперечно, надання цивільним особам, у ворога, притулку та захисту щодо їх гідності та запобіганню їх приниженню до рівня тварини. **[167]**

У формуванні МКЧХ ключову роль відіграли двоє видатних осіб: швейцарський бізнесмен Анрі Дюнан та офіцер швейцарської армії Гійом-Анрі Дюфур. У 1859 році, перебуваючи в Італії, Дюнан став очевидцем жахливих наслідків битви під Сольферино. Події того часу його глибоко вразили, і він, повернувшись до Женеви, вирішив описати свої враження у книзі «Спогади про битву під Сольферино», яка вийшла друком у 1862 році. Дюфур, який сам мав досвід у війні, підтримав ініціативу Дюнана. Він очолив дипломатичну конференцію 1864 року, на якій було затверджено Першу Женевську конвенцію. **[44]**

Дюфур, звертаючись до Дюнана, підкреслив: *«Потрібно, щоб на таких трагічних прикладах, які ви показали, усі зрозуміли, якою ціною страждань і горя досягаються перемоги на полі бою»*. Дюнан, зі свого боку, висловив ідею про створення міжнародних правил для захисту поранених, заявивши: *«Під час зібрань (...) керівників військових справ з різних країн світу, чому б не скористатися можливістю розробити міжнародні, обов'язкові правила, які після затвердження могли б стати основою для створення механізму для*

надання допомоги пораненим у різних державах Європи?». [44]

У 1863 році, разом з Гійомом-Анрі Дюфуром, а також Гюставом Муаньє, Луї Аппія та Теодором Монуаром, Дюнан заснував «Комітет п'яти» — міжнародний комітет який присвячений допомозі пораненим військовим. Згодом, у 1876 році, цей комітет еволюціонував у Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) що став глобальною організацією, яка займається захистом жертв війни та поширенням гуманітарних принципів у всьому світі. [44]

Відтоді Швейцарія, яка стала батьківщиною цієї ініціативи, асоціюється з Червоним Хрестом та захистом жертв війни. МКЧХ залишається провідною організацією у сфері розвитку та є лідером у поширенні знань про міжнародне гуманітарне право, забезпечуючи підтримку та його впровадженню на національному рівні та із дотриманням принципів, під час збройних конфліктів.

Система міжнародного гуманітарного права, до якої належать Женевські конвенції та Додаткові протоколи, є результатом багатосторонніх зусиль національних товариств Червоного Хреста та представників держав. Така система не лише захищає жертв війни, а й забезпечує важливі механізми для притягнення до відповідальності осіб, які порушують ці норми. У такий спосіб вона сприяє зміцненню міжнародного правопорядку та встановленню справедливості, у випадках грубих порушень гуманітарних принципів.

Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього вперше формально визначила геноцид як серйозний злочин проти людства, що потребує відповідного покарання з боку міжнародної спільноти. Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 9 грудня 1948 року як Резолюція 260 і набула чинності 12 січня 1951 року що, в свою чергу, запровадила юридичне визначення геноциду. Такий хід подій став результатом багаторічної роботи польського юриста, єврейського походження – Рафаеля Лемкіна. [53]

Лемкін вперше ввів термін «геноцид» у 1944 році посилаючись на події

1915 року вірменського геноциду – як на один із прикладів масового знищення. Дослідник Яр Орон відзначає що даний приклад був ключовим у розумінні суті геноциду. Конвенція вимагає від країн-учасниць вживати необхідних заходів для запобігання геноциду та забезпечення покарання винних як у мирний, так і у воєнний час. Станом на сьогодні, 149 держав світу ратифікували цей документ, підтверджуючи свою прихильність до боротьби з геноцидом.

Конвенція має три основні частини.

- A.** Прийняття тексту Конвенції про попередження злочину геноциду та покарання за нього, що містить основні положення та визначення геноциду.
- B.** Розгляд Комісією міжнародного права питання про створення міжнародної кримінальної юрисдикції, що стало основою, для розвитку міжнародного правосуддя.
- C.** Положення про застосування Конвенції до територій які перебувають під опікою або іншими формами залежності, що підкреслює її універсальний характер та необхідність дотримання прав людини в усіх регіонах світу.

У сучасних українських наукових джерелах роботи Миколи Гнатовського, визначають злочини проти людяності як *«масштабний або систематичний напад на цивільне населення, який спрямовується державою або організацією в рамках певної політики чи з метою її реалізації»*. Дане визначення охоплює ключові характеристики таких злочинів та відзначає важливий аспект, якщо вони здійснюються в контексті систематичних нападів, спрямованих на цивільне населення. [25]

На відміну від геноциду, злочини проти людяності не обов'язково мають за мету знищення конкретної етнічної або національної групи. Їх жертвами можуть стати будь-які цивільні особи, незалежно від їх етнічної, релігійної або культурної приналежності. Іншою важливою відмінністю є те, що для злочинів

проти людяності не потрібно доводити існування конкретного наміру, характерного для геноциду. Достатньо довести, що злочинець мав загальний намір вчинити певні дії проти цивільного населення, крім випадків переслідування, які потребують додаткового елементу дискримінації. Водночас, злочинець повинен усвідомлювати, що його дії є частиною систематичного або масштабного нападу на цивільне населення.

Особливо варто наголосити на важливості кодифікації норм міжнародного права та нотифікації, у їх поступовому розвитку між державами. Кодифікація міжнародного права — це процес упорядкування та інтеграції норм і принципів міжнародного права в єдиний правовий акт, який враховує актуальні потреби держав і відображає сучасний стан міжнародної правової системи. Вона тісно пов'язана з прогресивним розвитком міжнародного права що дає можливість адаптувати юридичні норми до нових подій та викликів, пов'язаних з ними. Результатом кодифікації є створення багатосторонніх угод та конвенцій, що мають універсальне значення.

Євгенія Стрельцова підкреслює важливість *статті 31(3)* Віденської конвенції, підкреслюючи що *«її сутність полягає у створенні правил, які сприяють гармонізації різних договорів та інших джерел права створюючи уніфіковані міжнародно-правові стандарти»*. Такий підхід допомагає забезпечити узгодженість між різними міжнародними договорами що сприяє їхньому ефективному застосуванню. [80]

Комісія міжнародного права ООН уперше розглянула питання кодифікації злочинів проти людяності невдовзі після свого створення, зокрема, задля формулювання принципів які закладені у статутах і рішеннях Нюрнберзького трибуналу. У резолюції Генеральної Асамблеї ООН зазначалося, що «злочини проти людяності» становлять порушення міжнародного права і мають підлягати відповідному покаранню. Цей принцип став фундаментом для подальшого розвитку міжнародного права в частині захисту прав людини та

відповідальності за їхні порушення.

У 2014 році Комісія міжнародного права ООН розпочала детальний розгляд питання щодо злочинів проти людяності, з метою створення універсальної конвенції для регулювання цієї сфери, що і було включено, до порядку денного 66-ї сесії КМП. На відміну від злочинів, як-от воєнні злочини чи геноцид, кодифікованих у Женевських конвенціях 1949 року та Конвенції про попередження геноциду 1948 року – сфера злочинів проти людяності досі не мала єдиного міжнародного правового документа. Розробка такої конвенції дозволить забезпечити узгоджене розуміння та застосування, щодо визначення, даних злочинів у міжнародному праві.

До 2014 року концепція «злочинів проти людяності» розвивалася в рамках проєкту Кодексу злочинів проти миру та безпеки людства, розробленого Комісією міжнародного права. Такий проєкт спочатку ґрунтувався на принципах, закладених у Нюрнберзькому трибуналі, але з часом він розширювався та враховував сучасні тенденції в міжнародному праві. Проте тут не було чіткого визначення окремих злочинів, оскільки КМП вважала, що *«визначення точних меж поняття злочинів проти миру, воєнних злочинів та злочинів проти людяності має формуватися на основі практики»*. [220]

У 2019 році був опублікований Проєкт статей щодо запобігання та покарання злочинів проти людяності, який містив визначення, яке узгоджене з Римським статуттом. Водночас, у цьому документі було зазначено, що такий погляд не обмежує можливість для більш ширшого тлумачення даного питання, навіть якщо це передбачено іншими міжнародними документами, або ж таки національними законами. [130]

Ключовою ознакою злочину проти людяності є те, що він спрямований проти всього людства, оскільки порушує фундаментальні цінності, що мають значення для всієї міжнародної спільноти, незалежно від її кордонів. У цьому контексті важливо згадати висловлювання американського юриста Тейлора

Тельфорда, який брав активну участь у збиранні доказів для Нюрнберзького процесу: *«Злочин вчиняється не лише проти конкретної жертви, а й проти всього суспільства, закон якого порушено»*. [93]

Американська юристка Мері Глендон звертає увагу на важливість розмежування між злочинами проти миру та злочинами проти людяності, зробленого під час Нюрнберзького процесу. Вона зазначає: *«Той, хто розпочинає війну з агресії, порушує права міжнародного співтовариства, а той, хто здійснює репресії, переслідування або ж такі акти насильства проти осіб з політичних, расових чи релігійних мотивів, у зв'язку з такою війною, скоює злочин проти людяності»*. [148]

Канадський письменник та політик Майкл Ігнат'єв наголошує на сутності людської природи, яка полягає у різноманітності та індивідуальності. Він зазначає, що кожна людина є унікальною за своєю расою, релігією та етнічною приналежністю, що формує нашу ідентичність як індивідів. Водночас, такі відмінності формують фундамент нашої людяності, і в разі будь-якого нападу на них – є посяганням на основи нашого існування, як виду. [162]

Професор права Девід Лубан, з Університету Джорджтаун, розглядає злочини проти людяності як особливу загрозу для людства, оскільки вони представляють собою зловживання політичною владою. На його думку, злочини проти людяності є втіленням політики, що може перетворитися на небезпечний інструмент для знищення людства. Він вважає, що *«питання придушення цих злочинів є спільною метою всього людства»* адже такий вид злочинів загрожує безпеці і благополуччю суспільства в цілому. [183]

Лубан також виділяє п'ять ключових характеристик, що визначають злочини проти людяності.

Першою з них є те, що ці злочини можуть бути спрямовані як проти іноземних, так і проти власних громадян, що було важливою інновацією після Другої світової війни. Махмуд Шаріф Бассіуні, відомий фахівець у галузі

міжнародного права, зазначає, що під час Другої світової війни нацисти вчиняли злочини проти своїх власних громадян, що раніше не регулювалося міжнародним правом. [102]

Лубан також підкреслює, що злочини проти людяності є міжнародними злочинами які порушують суверенітет держави, оскільки вони можуть стосуватися дій, що не порушують національне законодавство, але є порушеннями міжнародного права. Це підкреслює важливість щодо втручання та відповідальності держави за такі дії. [47]

Інша характеристика злочинів проти людяності полягає у їх організованості. Вони здійснюються як частина широкомасштабного або систематичного нападу, що вимагає політичної організації та певного рівня координації, як це визначено у Римському статуті. [183]

Четверта характеристика, за словами Лубана, полягає в тому, що злочини проти людяності є одними з найжорстокіших та найстрашніших актів насильства, які включають вбивства, винищення, рабство та депортації. У справі «Regina v. Finta», що розглядалася у Канаді, ці злочини були охарактеризовані як такі, що мають «додатковий рівень жорстокості та варварства». [116]

Згідно з Міжнародною конвенцією про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (МКЛРД), яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 21 грудня 1965 року расова дискримінація визначається таким чином: *«Расова дискримінація означає будь-яке розрізнення, виняток, обмеження чи перевагу, засновані на ознаках раси, кольору шкіри, родового, національного чи етнічного походження, метою або наслідком яких є знищення або применшення визнання, використання чи здійснення на рівних засадах прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній чи будь-яких інших галузях суспільного життя»*. [9]

За дотриманням Конвенції веде нагляд Комітет з ліквідації расової

дискримінації, що складається з 18 експертів. Він також може розглядати індивідуальні скарги на порушення Конвенції стосовно тих 54 країн, які зробили відповідну заяву.

МКЛРД виділяє чотири основні аспекти.

1. Будь-які теорії, що стверджують расову перевагу або відмінності, науково не обґрунтовані, морально неприйнятні, соціально несправедливі та небезпечні. Такі концепції не мають жодної підтримки, ані в теорії, ані на практиці.
2. Політика та дії, які базуються на расовій перевазі або ненависті, суперечать основним правам людини та можуть призводити до конфліктів між народами що підриває міжнародне співробітництво та загрожує миру та безпеці в світу.
3. Расова дискримінація негативно впливає не лише на тих, хто підпадає під її вплив, але й на тих, хто її здійснює.
4. Основною метою Організації Об'єднаних Націй є створення світу без расової сегрегації та дискримінації, оскільки ці явища сприяють розколу і ворожнечі серед людей.

Визначення расової дискримінації та обов'язки держав.

Стаття 1

Расова дискримінація включає будь-яке розрізнення, виключення, обмеження або перевагу, засновані на расі, кольорі шкіри, національному чи етнічному походженні, які обмежують або заперечують рівноправне використання прав людини. Політика рівних можливостей не вважається формою расової дискримінації. [9]

Стаття 2

Держави, які приєдналися до Конвенції, засуджують расову дискримінацію та зобов'язуються вживати всіх можливих заходів для її ліквідації. Вони зобов'язуються не здійснювати та не підтримувати дії, які

пов'язані з дискримінацією, і гарантують, що їх державні органи діятимуть у відповідності до цих принципів. Крім того, держави повинні переглянути та скасувати будь-які закони, що можуть сприяти або підтримувати расову дискримінацію, а також забороняти дискримінаційні дії з боку приватних осіб або організацій. У випадку необхідності, вони мають вживати спеціальні заходи для захисту та розвитку окремих расових груп або осіб, щоб забезпечити рівноправний доступ до прав людини. [9]

Стаття 3

Держави-учасниці рішуче засуджують апартеїд і зобов'язуються вжити всіх необхідних заходів для його запобігання та повного викорінення на своїй території. [9]

Стаття 4

Країни, які підписали Конвенцію, зобов'язані засуджувати будь-яку пропаганду та організації, які базуються на ідеях расової переваги. Вони мають вживати заходів для викорінення будь-якої агітації до расової ненависті та забороняти поширення ідей, що підбурюють до насильства на основі расових відмінностей. [9]

Стаття 5

Країни зобов'язуються ліквідувати расову дискримінацію та гарантувати рівність перед законом для всіх, незалежно від расової належності. Це включає право на справедливе судочинство, політичні права, такі як голосування та участь у державному управлінні, а також право на свободу пересування, вибір роботи, рівну оплату праці, доступ до соціальних послуг, освіти, медичного обслуговування та культурного життя. [9]

Стаття 6

Держави мають гарантувати ефективний правовий захист від проявів расової дискримінації, забезпечуючи можливість звернення до національних судів. [9]

Стаття 7

Країни-учасниці зобов'язуються вживати освітніх заходів та інші ініціативи для викорінення упереджень, що сприяють расовій дискримінації. [9]

Дана конвенція набрала чинності 4 січня 1969 року і станом на квітень 2020 року має 182 сторони та 88 підписантів.

За ініціативою ООН було розроблено «Європейську конвенцію про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів» так, як стало очевидно, що в будь-якому разі, процес в часовому аспекті триватиме не один рік. Відбування покарань за воєнні злочини та злочини проти людяності, через закінчення строків давності, визначених Статутом Нюрнберзького міжнародного військового трибуналу від 8 серпня 1945 року а також встановлення заборони на застосування національних законів для уникнення кримінальної відповідальності.

Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів – це міжнародно-правовий документ що є обов'язковим для всіх держав, які його ратифікували. Країни-члени Ради Європи, що підписали цю Конвенцію, відзначають необхідність захисту людської гідності як у часи війни, так і в мирний період. Зважаючи на те, що злочини проти людяності та серйозні порушення з боку законів війни несе за собою серйозну загрозу для людської гідності. Країни визнали важливість усунення перешкод, пов'язаних зі строками давності для притягнення винних до відповідальності та для виконання покарань особам щодо таких злочинів. Вони також наголошують на узгодженій кримінальній політиці між державами-членами Ради Європи для досягнення більшої єдності в цьому питанні.

Основні положення Конвенції.

Стаття 1

Держави-підписанти зобов'язуються вживати всіх необхідних заходів для гарантування незастосування строків давності щодо притягнення до

кримінальної відповідальності або виконання вироків за такі правопорушення, які караються згідно з їхнім національним законодавством.

1. Злочини проти людяності, визначені у Конвенції ООН про запобігання геноциду та покарання за нього, прийнятій 9 грудня 1948 року.
2. Порушення, викладені у *статтях 50, 51, 130 і 147* Женевських конвенцій 1949 року, що стосуються захисту поранених, хворих, військовополонених та цивільного населення під час війни.
3. Інші аналогічні порушення законів та звичаїв війни, які мали місце на момент набуття чинності цією Конвенцією та не охоплюються конкретними положеннями Женевських конвенцій.
4. Інші порушення міжнародного права, що можуть бути визначені в майбутньому, які країна-учасниця визнає такими, що мають аналогічний характер до тих, що згадані в пунктах 1 та 2. **[8]**

Стаття 2

Ця Конвенція застосовується до правопорушень, скоєних після її набуття чинності для відповідної держави.

Вона також охоплює злочини, скоєні до набрання чинності, якщо строк давності ще не завершився на момент набуття чинності Конвенцією. **[8]**

Стаття 3

Конвенція відкрита для підписання членами Ради Європи та потребує ратифікації або прийняття. Ратифікаційні документи мають передаватися на зберігання Генеральному секретарю Ради Європи.

Конвенція вступає в силу через три місяці після передачі третьої ратифікаційної грамоти.

Для кожної країни, яка приєднується до Конвенції пізніше, вона набирає чинності через три місяці з моменту передачі на зберігання відповідного документа. **[8]**

Стаття 4

Після набуття чинності Конвенцією, Комітет Міністрів Ради Європи може запросити будь-яку державу, що не є членом Ради, приєднатися до неї за умови, що таке запрошення отримає одностайну підтримку членів Ради, які ратифікували Конвенцію.

Процедура приєднання вимагає передачі документа про приєднання Генеральному секретарю Ради Європи, після чого вона набуває чинності через три місяці. [8]

Стаття 5

Під час підписання або передачі на зберігання ратифікаційного документа, будь-яка держава може визначити територію, на яку поширюється дія цієї Конвенції.

Держави можуть у будь-який час поширити дію Конвенції на додаткові території за заявою, надісланою Генеральному секретарю Ради Європи. [8]

Стаття 7

Конвенція діє на невизначений строк, але будь-яка держава може її денонсувати шляхом повідомлення Генеральному секретарю Ради Європи.

Денонсація набуває чинності через шість місяців після отримання повідомлення. [8]

Стаття 8

Генеральний секретар Ради Європи зобов'язаний інформувати держави про: а) усі підписання та ратифікації; б) дати набрання чинності Конвенцією; с) будь-які заяви чи повідомлення щодо застосування положень Конвенції. [8]

Одним з обов'язкових для виконання міжнародно-правовий документ, ухвалений Генеральною Асамблеєю ООН 30 листопада 1973 року стала «Міжнародна конвенція щодо запобігання та покарання злочинів апартеїду». Ініціатором створення цієї конвенції виступив Радянський Союз, і, хоча її основною метою було протистояння апартеїду в Південній Африці, документ

має ширший контекст і стосується глобальної проблеми расової сегрегації та дискримінації. (Чинний від 18 липня 1976 року)

Відповідно до *статті 1* цієї Конвенції, апартеїд, розглядається як злочин проти людства. Усі акти насильства, що виникають у результаті реалізації політики апартеїду або подібної до нього дискримінації, порушують норми міжнародного права та принципи Статуту ООН, становлячи серйозну загрозу миру та стабільності в світі.

Стаття 2 роз'яснює, що термін «апартеїд» охоплює політичні та практичні прояви расової сегрегації та дискримінації, які діяли в Південній Африці. Це стосується, зокрема:

- позбавлення представників певних расових груп права на життя та свободу;
- свідоме створення умов життя, що можуть призвести до повного або часткового фізичного знищення таких груп;
- прийняття законів або інших заходів, що обмежують участь расових груп у політичному, соціальному, економічному та культурному житті;
- впровадження законодавчих заходів, які розділяють населення за расовою ознакою;
- використання примусової праці членів певних расових груп;
- переслідування організацій та окремих осіб за їхню протидію апартеїду через обмеження їхніх основних прав та свобод.

З цього випливає, що злочини апартеїду зазвичай здійснюються за активної участі державних структур та механізмів і проаналізувавши статтю 2 цієї конвенції можна зрозуміти, що дії, які становлять злочин апартеїду, можуть бути вчинені тільки із залученням державного механізму. Такого роду акти, як довільний арешт та незаконне утримання в тюрмах членів расової групи та будь які заходи, спрямовані на поділ населення за

расовим принципом шляхом створення ізольованих резервацій та гетто, для членів расової групи – може бути здійснене лиш за допомогою центральних законодавчих та виконавчих органів шляхом залучення правоохоронної системи країни.

Отже, виходячи з критеріїв апартеїду та з ракурсом на міжнародну практику – існування цього злочину неможливе поза державного апарату та складників його реалізації. Певним підтвердженням цього є події в Південно-Африканській Республіці (ПАР) 1948-1994рр. коли в апартеїді брали участь як і верхівка влади так і народ. Як саме працювала система цього злочину?

Злочинна політика апартеїду в державі створювалась більшістю можливими органами публічної влади та закріплювалась на законодавчому рівні разом з підкріпленням силових структур (армією) та населенням цієї держави, яке шляхом голосувань на виборах, брала участь у формуванні та встановленні цієї політики.

На думку певних науковців, здійснення такого масового порушення прав людини неможливе без втручання винних осіб та наміру державних органів так вчиняти. Це і призводить до доцільності та встановлення певної міжнародно-правової відповідальності держави вцілому.

Спеціальний доповідач Комісії міжнародного права Роберт Аго сказав: «Покарання урядом безпосередніх виконавців не досить. Слід наголосити, що Конвенція 1973 р. вказує на покарання тих, хто проводив політику апартеїду. Однак держава особисто проводила таку політику, тому вона ніколи не виживатиме справедливих заходів».

2.3 Міжнародні трибунали ООН. Римський статут Міжнародного кримінального суду

Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії (МТКЮ), створений 25 травня 1993 року та був заснований на основі резолюції № 827

Ради Безпеки ООН, за ініціативою Франції. Статут трибуналу отримав повноваження переслідувати осіб, причетних до серйозних порушень міжнародного гуманітарного права на території колишньої Югославії з 1991 року.

У статті 5 Статуту МТКЮ вказані такі злочини проти людяності, як вбивства, знищення, поневолення, депортація, ув'язнення, тортури, акти насильства, переслідування за політичними, расовими або релігійними мотивами та інші жорстокі дії. Також у документі наголошено, що трибунал має право судити за ці злочини, якщо вони скоєні в умовах збройного конфлікту, незалежно від того, чи є цей конфлікт міжнародним чи внутрішнім, і якщо злочини – спрямовані проти цивільного населення. [166]

МТКЮ був особливим, оскільки мав мандат Ради Безпеки ООН, що відрізняло його від інших міжнародних судів, які зазвичай засновуються на підставі міжнародних договорів. Головною метою трибуналу було переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення, включаючи порушення Женевських конвенцій 1949 року, воєнні злочини, геноцид та злочини проти людяності на території колишньої Югославії.

Судді МТКЮ одними з перших спробували визначити характеристики злочинів проти людяності. Вони встановили кілька основних вимог, зокрема наявність збройного конфлікту (яка згодом перестала бути обов'язковою), спрямованість злочинів проти цивільного населення та систематичність або ж таки організованість неправомірних, і водночас жорстоких, дій. Крім того, масштаб злочинів, і їхня серйозність також враховувалися. Палата МТКЮ уточнила, що термін «широкомасштабний» може означати як і велику географічну територію, так і високий рівень жорстоких дій який навіть на обмеженій території впливає на значну кількість людей.

Продовжуючи розгляд справи Налетіліча та Мартіновича встановлено, що відповідно до юриспруденції даного Трибуналу судова палата прийняла докази,

які мали «достатні ознаки надійності» та були визначені як релевантні та такими, що мають доказову базу. Вона винесла 38 письмових та 50 усних рішень щодо допуску таких доказів. Навіть попри клопотання захисту суд дійшов висновку, що Малден Налетіліч був визнаний винним за кількома пунктами щодо переслідування, тортур, використання людей як живих щитів та нелюдським поводженням щодо них, що засудило його до 20 років ув'язнення. Також Вінко Мартинович на прізвище «Штела» отримав свій вирок у вигляді 18 років за катування та вбивства ув'язнених та за переслідування боснійських мусульманських цивільних. [167]

Максимальне покарання, яке міг винести суд, було довічне ув'язнення. При цьому не приймалися посилання на виконання наказів або службові обов'язки. Вироки виносилися лише за присутності обвинувачених, а смертна кара – не передбачалася. Особи що засуджені трибуналом, відбували покарання в країнах, що підписали відповідні угоди з ООН.

У структурі трибуналу працювало близько 1200 співробітників з 77 країн. У період з квітня 2002 року по січень 2005 суддею МТКЮ (*ad litem*) працював український юрист – Володимир Василенко. Судові процеси відбувалися в трьох палатах за участі 16 постійних і до дев'яти тимчасових суддів, яких обирала Генеральна асамблея ООН терміном чотирьох років.

Перший вирок був оголошений 29 листопада 1996 року, коли боснійського хорвата Дражена Едемовича засудили до 10 років позбавлення волі за злочини проти людяності та порушення законів війни. Згодом, 5 березня 1998 року, його термін скоротили до п'яти років, і він відбував покарання в Норвегії, звільнившись у 2000 році.

Станом на літо 2008 року, МТКЮ провів 142 судові процеси, в тому числі 92 проти сербів, 33 — проти хорватів, 8 — проти косовських албанців, 7 — проти боснійських мусульман і 2 — проти македонців.

Одним із найгучніших процесів стала справа Слободана Праляка,

колишнього командувача сил боснійських хорватів, якого визнали винним у воєнних злочинах і засудили до 20 років ув'язнення. Після підтвердження вироку наприкінці листопада він публічно відкинув рішення суду і прийняв отруту.

Невдовзі розпочався також ще один Міжнародний трибунал щодо Руанди (МТР), який був створений як допоміжний орган ООН щодо розслідування і покарання тих, хто вчиняв геноцид на території Руанди або брав участь у подібних злочинах у сусідніх країнах з 1 січня по 31 грудня 1994 року.

Статут Міжнародного кримінального трибуналу щодо Руанди, створеного в 1994 році, передбачає подібні визначення злочинів проти людяності. Зокрема, до них належать вбивства, поневолення, депортація, ув'язнення, тортури, зґвалтування, переслідування за політичними, расовими або релігійними мотивами та інші жорстокі дії. Трибунал має право переслідувати осіб причетних до таких злочинів якщо вони були частиною систематичного або широкомасштабного нападу на цивільне населення, незалежно від політичного, етнічного чи расового підґрунтя. [255]

Це був перший трибунал, який був судовим органом. Він виносив вироки високопоставленим посадовим особам за геноцид та масові порушення прав людини в Африці та роз'яснював його визначення що закріплене в Женевських конвенціях 1949 року. МТР також першим визначив зґвалтування як злочинний засіб вчинення геноциду в міжнародному праві.

Відповідно до резолюції Ради Безпеки ООН № 977 від 22 лютого 1995 року, трибунал розташувався в місті Аруша (Танзанія), а його апеляційна палата функціонувала в Гаазі (Нідерланди). Офіси трибуналу також були відкриті в Кігалі (Руанда). Основою для його діяльності стала резолюція Ради Безпеки ООН № 955 від 8 листопада 1994 року, а також низка інших резолюцій, включаючи № 978 (1995) та № 1165 (1998). Завданням трибуналу було не тільки притягати до відповідальності винних у злочинах, але й сприяти у встановленні

справедливості та примиренню в Руанді.

МТР складався з декількох основних органів: трьох судових палат та апеляційної палати, обвинувача та секретаріату. З моменту початку роботи у 1995 році він розглянув справи 93 , які обвинувачені у тяжких порушеннях міжнародного гуманітарного права. Серед них були високопосадовці, військові, політики, бізнесмени, члени релігійних спільнот, представники ЗМІ та поліції. МТР став важливим елементом у розвитку міжнародної кримінальної юстиції, створивши практику, щодо злочинів проти людяності, геноциду, воєнних злочинів, а також індивідуальної відповідальності та відповідальності керівників за злочини.

Одним із найпомітніших вироків був довічний тюремний строк для колишнього прем'єр-міністра Жана Камбанди за злочини проти людяності.

Вирок також стосувався пропаганди радіостанцією RTLM, що закликала до знищення тутсі. Іншим прикладом є вирок Джорджу Рутаганді, який очолював загони «Інтерахамве» — радикальне молодіжне угруповання, пов'язане з урядом.

Еммануель Ндіндабахізі, колишній міністр фінансів Руанди, у 2003 році також був засуджений за накази на знищення людей в регіоні Кібуйє та роздачу зброї. Свідки заявляли що він закликав убивати тутсі та брав участь у насильницьких акціях.

Жорж Руджі став єдиним громадянином Європи, засудженим Міжнародним трибуналом щодо Руанди. У 2008 році полковник Теонесте Багосора, колишній командир руандійської армії, отримав довічне ув'язнення за участь у плануванні геноциду та формуванні ополчення «Інтерахамве».

До 2009 року трибунал завершив 50 справ, виніс 29 вироків і продовжував розгляд 11 справ і ще, 14 обвинувачених перебували під вартою в очікуванні суду. Декілька справ були передані національним судам, а ще 13 підозрюваних – залишалися на волі, деякі з них були мертві. Жан-Поль Акаєсу став першим,

хто поставав перед судом у 1997 році, а Жан Камбанда визнав свою провину.

У 2011 році Огюстен Бізімунгу, колишній генерал збройних сил Руанди, отримав 30 років ув'язнення, проте своєї провини не визнав. У 2012 році колишній міністр планування Руанди Огюстен Нгірабатваре був засуджений до 35 років позбавлення волі за організацію геноциду проти тутсі.

Судова палата МТР також окреслила ключові елементи злочинів проти людяності. Ці дії мають характер нелюдських які завдають серйозних фізичних або психічних страждань що спрямовані проти цивільного населення в межах систематичних або масштабних атак. Особливу увагу звернули на чисельність жертв, визначаючи, що широкомасштабні атаки означають масові акти насильства, які впливають на велику кількість людей. МТКЮ визнав можливість того, що навіть одиничний акт насильства, спрямований проти однієї особи, може кваліфікуватися як злочин проти людяності, якщо є зв'язок із ширшими систематичними атаками на цивільне населення.

МТКЮ завершив свою діяльність 31 грудня 2017 року залишивши значний слід в історії міжнародного кримінального права. Загалом за час його існування було висунуто звинувачення щодо 161 особи, з яких 90 отримали вироки. Судові розгляди тривали більше двадцяти років і в ході них, було опитано близько п'яти тисяч свідків.

З огляду на це, можна зазначити, що ознаки злочинів проти людяності, визначені в статутах цих трибуналів, мають певні відмінності. За статутом МТКЮ злочини можуть відбуватися під час збройного конфлікту, незалежно від його міжнародного чи внутрішнього характеру та бути спрямованими проти будь-якого цивільного населення. Водночас статут Міжнародного трибуналу щодо Руанди акцентує на систематичності та масштабності нападів на цивільне населення на основі політичних, расових, релігійних та інших мотивів. Обидва підходи взаємодоповнюють одне одного що дозволяє виокремити три основні ознаки злочинів проти людяності: спрямованість на

цивільне населення, організованість та систематичність дій, а також їхній масштаб.

Таким чином, перелік злочинів, які можна розглядати як злочини проти людяності, розширився порівняно з Нюрнберзьким трибуналом. Це дає можливість визнавати й інші дії злочинами проти людяності, якщо вони супроводжуються жорстокістю до цивільного населення.

Проект Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства, ухвалений Комісією з міжнародного права у 1996 році, у *статті 18* надає розширене визначення злочинів проти людяності. Зокрема, до таких злочинів відносяться вбивства, знищення, катування, поневолення, переслідування за політичними, расовими, релігійними чи етнічними мотивами, інституціоналізована дискримінація, за цими ж ознаками, що призводить до серйозних порушень основних прав та свобод людини. Також до цієї категорії входять свавільна депортація, примусове переселення, ув'язнення, примусові зникнення, зґвалтування, примусова проституція та інші форми сексуального насильства. Крім того, до злочинів проти людяності належать жорстокі дії, що завдають значної шкоди фізичному чи психічному здоров'ю, такі як каліцтво та тяжкі тілесні ушкодження. Згідно з Кодексом такі дії кваліфікуються як злочини проти людяності, якщо вони здійснюються систематично або на великому масштабі, і якщо за ними стоїть керівництво з боку уряду чи організованих груп. [131]

Цей проєкт Кодексу не лише уточнює поняття злочинів проти людяності, але й розширює спектр дій, які можуть підпадати під цю категорію. У 1998 році, у відповідь на необхідність створення постійного судового органу для розгляду таких злочинів, було ухвалено Римський статут, який став основою для заснування Міжнародного кримінального суду (МКС). Цей документ був покликаний забезпечити міжнародну відповідальність за серйозні порушення гуманітарного права.

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 260 від 9 грудня 1948 року, яка прийняла Конвенцію про запобігання геноциду, стала одним із перших кроків до створення постійного міжнародного трибуналу. Після цього Генеральна Асамблея ООН створила комітет, який розробив проєкт статуту МКС. Проте через низку труднощів, зокрема суперечності щодо визначення злочину агресії та політичну напруженість під час холодної війни, його ухвалення відтермінували до кінця 1990-х років.

У 1989 році Республіка Тринідад і Тобаго ініціювали відновлення переговорів щодо створення МКС, і в 1994 році було представлено новий проєкт статуту. Після цього ООН заснувала спеціальний комітет, для доопрацювання документу, і на тлі створення тимчасових трибуналів для розгляду злочинів у колишній Югославії та Руанді, МКС був розроблений, з урахуванням практичних уроків отриманих у цих судових процесах.

Під час 52-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН було ухвалено рішення про проведення дипломатичної конференції яка відбулася у Римі з 15 червня по 17 липня 1998 року, де й було затверджено Римський статут. На цій конференції були присутні делегації 161 держави та представники різних організацій, що засвідчило широкий міжнародний інтерес до створення МКС.

Римський статут було прийнято шляхом голосування: 120 країн підтримали, 7 виступили проти, а 21 утрималася. Серед противників були, зокрема, Китай, Ізраїль та США, які відкрито критикували ідею МКС, вважаючи, що він може обмежити суверенітет держави. Деякі країни, такі як Індія та Іран, також висловлювали свої застереження щодо широкої компетенції суду.

Римський статут набрав чинності 1 липня 2002 року, коли було досягнуто необхідного порогу з 60 ратифікацій. З цього моменту МКС отримав повноваження розслідувати злочини, що були вчинені після цієї дати. Держави, які ратифікували статут, автоматично стають його учасниками, а злочини,

скоєні на їхній території або їхніми громадянами, підпадають під юрисдикцію суду.

Римський статут став вираженням останнього консенсусу міжнародної спільноти щодо злочинів проти людяності. *Стаття 7* найширше, порівняно з попередніми документами, охоплює ці злочини та детально їх описує. Вона визначає, що злочини проти людяності мають місце тоді, коли дії вчиняються в рамках систематичних або масштабних нападів на цивільне населення, що відбувається з усвідомленням цих дій. Ця *стаття* перераховує такі дії, як: вбивства, винищення, оборнення в рабство, депортації, насильницькі переміщення населення, ув'язнення або інші форми жорсткого позбавлення свободи, що порушують основні норми міжнародного права; катування, зґвалтування, сексуальне рабство, примус до проституції, примусова вагітність, стерилізація, переслідування осіб за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними чи релігійними ознаками, а також злочини апартеїду та інші нелюдські дії, що завдають значних фізичних чи психологічних страждань.

[70]

Співпраця США з МКС змінювалася з часом. Після підписання статуту адміністрацією Клінтона в 2000 році незадовго, у 2002 році, адміністрація Буша-молодшого відкликала підпис, посиляючись на потребу захисту американських військовослужбовців. Проте, останнім часом співпраця між США та МКС відновилася, зокрема у сфері розслідувань злочинів, скоєних під час війни в Україні.

Держави-учасники, що ратифікували Римський статут, об'єднані в регіональні групи, такі як африканські, азійські, східноєвропейські країни, а також країни Латинської Америки, Карибського басейну та Західної Європи. Серед них африканські держави складають найбільшу групу учасників.

3 жовтня 2023 року Вірменія офіційно ратифікувала Римський статут, приєднавшись до тих, хто визнає юрисдикцію МКС. Хоча документ було

підписано ще у 1999 році однак лише зараз, країна завершила процес ратифікації.

Зрозуміло, що положення Римського статуту базуються на досвіді попередніх трибуналів, але вони також враховують більш сучасні вимоги та виклики до забезпечення правосуддя, у сфері міжнародного права. Статут підсумовує весь набутий досвід з історії нелюдських діянь та створює сучасну основу для переслідування осіб, відповідальних за найтяжчі злочини проти людяності.

Аналізуючи окремі складові злочинів проти людяності, Микола Гнатовський підкреслює різницю між депортацією та насильницьким переміщенням. За його словами, депортація – передбачає примусове переміщення особи за межі країни де вона знаходиться, тоді як у випадку насильницького переміщення, державний кордон – не перетинається. Обидва ці процеси супроводжуються застосуванням певних форм насильства. Це може включати не тільки фізичну силу, але й залякування, примус або ж такі психологічний тиск що змушує людину покинути свою територію. Такий вплив може бути здійснений через зловживання владою чи створення обставин, що викликають страх.

Головна ознака насильницького переміщення полягає в тому, що особа залишає місце свого проживання не з власної волі. Суб'єктивні ознаки депортації як злочину проти людяності відповідають положенням *статті 30* Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС). Також Судова палата Міжнародного трибуналу для колишньої Югославії (МТКЮ) в справі Налетича та Мартиновича (2003 р.) наголосила, що виконавець злочину має на меті не дозволити жертві повернутися до місця її попереднього проживання.

Злочини проти людяності мають низку характерних ознак, які допомагають їх ідентифікувати. Однією з таких ознак є систематичність, коли злочинні дії є частиною цілеспрямованої політики або організованої практики,

що має на меті порушення прав людини. Іншою ознакою є їхня масштабність, тобто наявність великої кількості жертв або ж широке географічне охоплення. Також до таких злочинів належать напади на цивільних осіб або систематичне насильництво проти беззахисних громадян. Вчинені невинуватені дії часто мають політичні, расові, релігійні або ідеологічні мотиви що спрямовані на пригнічення або ж знищення певних груп населення.

Згідно зі *статтею 6* Римського статуту, геноцид, визначається як сукупність дій, що вчиняється з наміром знищення в повному обсязі, або частково, певну національну, етнічну, расову чи релігійну групу. До таких дій належить вбивство членів цієї групи, заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, створення умов, які ведуть до фізичного знищення групи та запобіганню дітонародженню що супроводжується насильницьким переселенням дітей до іншої групи.

У *статті 2* Конвенції про запобігання геноциду чітко визначено, що злочин геноциду містить два ключові елементи. Перший — це намір знищити певну групу повністю або частково а другий – стосується фізичних дій, які включають вбивства, завдання серйозних ушкоджень, створення нестерпних умов життя, обмеження народжуваності та насильницьке переміщення дітей.

Визнання геноциду на офіційному рівні, зокрема такими інституціями як Міжнародний трибунал щодо Руанди та Міжнародний трибунал для колишньої Югославії є важливим аспектом історії цього правопорушення. Окрім Голокосту та геноциду вірмен, визначення та доповнення отримали також злочини, вчинені в Руанді у 1994 році та масові вбивства в Сребрениці у 1995 році. Деякі розслідування з приводу геноциду тривають і досі, як-от справа Омара аль-Башира, щодо подій у Дарфурі, яка перебуває на розгляді в МКС.

Такі приклади демонструють наскільки складним є процес розслідування та доведення до факту геноциду в сучасному світі. Основний виклик полягає у встановленні наміру. Для того щоб дії були кваліфіковані як геноцид, потрібно

довести, що злочинець мав намір знищити конкретну групу за її національною, етнічною, расовою або релігійною ознакою. Важливо зазначити, що розпорошення або культурне знищення групи не є достатніми критеріями для визнання геноциду. Саме така необхідність доведення конкретного наміру робить кваліфікацію геноциду особливо складною та унікальною.

Міжнародний кримінальний суд (МКС) отримує справи лише за певних умов. Це можливо передати лише тоді, коли справа стосується держави-учасниці, або ж таки за ініціативи Прокурора МКС або Ради Безпеки ООН. МКС має право розглядати справу лише тоді, коли:

- країна, де скоєно злочин, або держава походження підозрюваного є стороною Римського статуту;
- національні суди не можуть або не хочуть здійснювати переслідування;
- злочин було скоєно після набуття чинності Статуту 1 липня 2002 року.

Судовий процес у МКС здійснюють судді, що забезпечують справедливий розгляд, а розслідування та передання справ до суду здійснює незалежний Офіс прокурора. *Стаття 15* Римського статуту визначає прокурора ключовою фігурою міжнародного кримінального права наділяючи його значними повноваженнями. Згідно зі статуту, прокурор може розпочати розслідування самостійно, отримуючи інформацію про підозрювані злочини з різних джерел, включаючи органи ООН, держави, неурядові організації та надійні, для розгляду, джерела. Після попереднього аналізу, прокурор вирішує, чи є підстави для повного розслідування чи щодо рішення про відкриття справи, що виносять судді.

Прикладом є розслідування ймовірних злочинів проти людяності та воєнних злочинів під час конфлікту в Грузії, влітку 2008 року. Офіс прокурора МКС звернувся за дозволом на відкриття розслідування, що було надано 27

січня 2016 року, після попереднього розгляду. Цей приклад демонструє, що потрібний для розгляду справи час часто призводить до затримок правосуддя. [147]

Процедура МКС передбачає кілька важливих етапів, одним із яких є обов'язкова ратифікація Римського статуту державою-учасницею. Країни також можуть подавати заяви про визнання юрисдикції МКС для конкретних випадків або категорій злочинів, чим надають суду більше повноважень у боротьбі з міжнародною злочинністю.

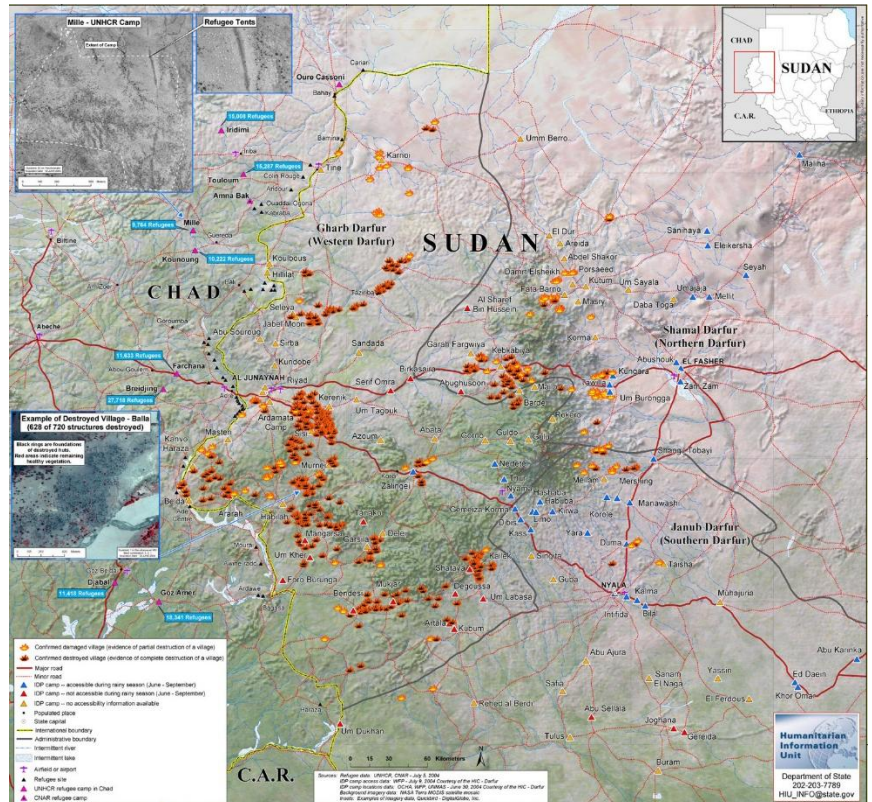
В результаті аналізу можна сказати те, що Міжнародний кримінальний суд (МКС) є першим постійним правовим органом який має повноваження вести слідство проти осіб за злочини геноциду та військові злочини проти людства в рамках Римського статуту прийнятого у 1998 році та ратифікацією країн-учасниць.

Для прикладу візьмемо війну в Дарфурі та справу Омар аль-Башира, який очолював Судан із 1989 року та був звинувачений міжнародною спільнотою у відповідальності за військові злочини та геноцид у Дарфурі.

*Рисунок 10 Омар аль-Башир
(7-мий президент Судану) у*

Конфлікт у Дарфурі почався на початку 2000-х років, у західному регіоні Судану, де виникли внутрішні суперечки між центральним урядом і місцевими повстанськими угрупованнями, зокрема, Суданським визвольним рухом (SLA) і Рухом справедливості та рівності (JEM).

Повстанці, переважно представляючи чорні африканські етнічні групи фур, масаліт і загава що піднялися *Рисунок 11 Зруйновані військами села (серпень 2004 рік)* проти уряду через дискримінацію та нехтування регіону, який залишався економічно нерозвиненим та соціально відсталим.

Суданський уряд на чолі з Омаром аль-Баширом відповів жорсткою

Рисунок 12 Арабський найманець

«Джанджавіду»

військовою силою, застосувавши як державну армію так і підтримуюче ополчення арабських кочових племен, зокрема, Джанджавід, які стали відомі своєю жорстокістю. Ці озброєні групи у ході своїх геноцидних дій у Дарфурі

використовували зґвалтування як засіб для знищення населення. Урядові сили Судану та воєнізовані загони Джанджавід («лиходії на конях») використовували його як зброю, націлену не лише на жінок, а й на дітей. Існують свідчення про забиття немовлят до смерті а також про поширене застосування статевих каліцтв щодо жертв.

Складність ситуації у Дарфурі обмежувала можливості для проведення опитувань, однак, більшість випадків зґвалтувань, зафіксованих свідками, траплялися у неарабських селах, де «Джанджавід» діяли за підтримки суданської армії.

Основні сценарії таких атак включали:

- оточення сіл силами Джанджавіду що включав напад на жінок і дівчат, які виходили за межі населених пунктів, щоб зібрати воду або дрова;
- напади на домівки, зокрема, старших чоловіків та хлопців вбивали на місці або збирали на площах, для розправи, тоді як жінок і дівчат – піддавали зґвалтуванню;
- рейди на сусідні села та табори для внутрішньо переміщених осіб а також перетин кордону з Чадом, з метою нападу на жінок і дітей.

Дослідники Тара Джінгеріх і Дженніфер Леанінг відзначали, що такі акти зґвалтування часто проводилися на очах інших сімей жертв, включно з чоловіками, батьками та дітьми, яких змушували бути свідками та забороняли втручатися.

Жорстокі акти включали жінок, віком від 70 років, та дівчаток віком до 10 років, а також вагітних жінок. Багато жертв репресій є зниклими безвісти, під час таких нападів, вони так і не змогли возз'єднатися зі своїми родинами.

У зверненні до ООН, колишній генеральний секретар Кофі Аннан зазначив: *«У Дарфурі ми бачимо, як цілі групи населення піддаються насильницькому переміщенню, їхні домівки руйнуються, а зґвалтування*

використовується як цілеспрямована стратегія».

14 липня 2008 року головний прокурор Міжнародного кримінального суду, Луїс Морено-Окампо звернувся з проханням видати ордер на арешт президента Судану Омара аль-Башира звинувачуючи його у геноциді, здійсненому в Дарфурі. Аль-Баширу інкримінували серйозні злочини, зокрема вбивства, тортури, пограбування та зґвалтування, а також навернення дітей у рабство та жахливі умови утримання в таборах для переміщених осіб. Крім цього, за його наказом обмежувався доступ журналістів до зони конфлікту, що ускладнювало можливість незалежного висвітлення подій.

Для збереження миру в Дарфурі ООН започаткувала спільну миротворчу місію з Африканським Союзом, відому як ООНАС. Вона була офіційно сформована 31 липня 2007 року після ухвалення резолюції 1769 Ради Безпеки ООН, хоча почала функціонувати розпочала лише з 31 грудня того ж року. Штаб-квартира ООНАС розташована в Ель-Фаширі (Північний Дарфур) з додатковими штабами в таких містах, як Ель-Генейна, Ньяла, Залінгей та Ед-Дейна, охоплюючи п'ять ключових областей Дарфуру.

ООН та Африканський Союз спільно розробили рамкову стратегію для дипломатичних і політичних зусиль, спрямованих на підтримання миру в регіоні. Запровадження гібридної операції в Дарфурі стало можливим завдяки інтенсивним перемовинам, у яких брали участь Генеральний секретар Пан Гі Мун та представники міжнародної спільноти. За інформацією, на офіційному сайті ООНАС, мандат місії продовжується щороку, а резолюція Ради Безпеки 2296 офіційно затвердила його до 30 червня 2017 року.

Миротворці ООНАС стикаються з численними труднощами, зокрема з небезпекою для життя, обмеженнями у ресурсах і складною політичною ситуацією. Матеріально-технічна підтримка є недостатньою, бракує обладнання та транспортних засобів з авіацією. Бюджет місії на 2016–2017 рік склав 1 039 573,2 долара США.

Попри непросту ситуацію, ООНАС активно захищає мирне населення Дарфуру та підтримує гуманітарні операції. Завдяки регулярному патрулюванню (більше ніж 100 щоденних рейдів), місія допомагає зміцнювати мир і працює над усуненням ключових причин конфлікту.

Основні завдання ООНАС включають:

- захист цивільного населення, враховуючи, що головна відповідальність за це покладається на уряд Судану;
- забезпечення безпеки гуманітарного персоналу та надання підтримки агентствам ООН і допоміжним організаціям для ефективного розподілу гуманітарної допомоги;
- посередництво між урядом Судану та угрупованнями, які не підписали мирну угоду;
- розв'язання конфліктів між громадами шляхом виявлення та усунення їхніх корінних причин.

На момент створення місія отримала мандат на 25 987 миротворців серед яких 19 555 військовослужбовців, 360 військових спостерігачів, 3772 поліцейських радників та 2660 поліцейських зі складу сформованих підрозділів.

У 2011 році ООНАС вичерпала ліміт своєї дозволеної чисельності (90%) що зробило її миротворчу операцію ООН однією, з найбільших у світі.

4 березня 2009 року Міжнародний кримінальний суд видав ордер на арешт аль-Башира. Проте, уряд Судану не визнав юрисдикції цього рішення і відмовився від співпраці з МКС продовжуючи заперечувати звинувачення у причетності до геноциду та інших злочинів. Це було перше звинувачення такого рівня проти чинного глави держави, що стало важливим прецедентом у міжнародному праві.

МКС у своїх обвинуваченнях зазначив, що аль-Башир за допомогою збройних формувань та арабських ополчень активно сприяв масовим переслідуванням і геноциду проти чорних африканських народів Дарфуру. МКС

оголосив, що його дії становлять «*наміри часткового чи повного знищення*» певних етнічних груп.

У квітні 2010 року в Судані відбулися вибори, на яких Омар аль-Башир був знову обраний президентом, отримавши 68,24% голосів. У січні 2011 року на референдумі, з питання незалежності Південного Судану, понад 50% населення півночі та майже всі мешканці півдня проголосували за його відокремлення, що призвело до здобуття Південним Суданом незалежності 9 липня 2011 року.

11 квітня 2019 року аль-Башир залишив посаду президента через військовий переворот у Судані. 23 квітня 2023 року, за інформацією агентства Al Araby, він, разом із численними ув'язненими втік із в'язниці Копер у Хартумі. Це сталося після бойових дій між Збройними силами Судану та Силами швидкого реагування неподалік від місця ув'язнення.

Основна функція Міжнародного Кримінального Суду (МКС) полягає у тому, щоб доповнювати національні системи правосуддя, а не замінювати їх. Відповідно до *статті 17* Римського статуту, яка визначає принцип комплементарності, суди країн зберігають головну відповідальність за розслідування найтяжчих міжнародних злочинів. МКС втручається лише в ситуаціях, коли національна система правосуддя виявляється неспроможною або небажає виконувати свої обов'язки.

Дослідники Микола Гнатовський, Олександр Кучер та Антон Кориневич пояснюють, що неправильно трактувати принцип комплементарності як загрозу державному суверенітету. Його мета — підтримати цей суверенітет, зокрема судову незалежність країни. Однак державний суверенітет має межі, визначені міжнародними зобов'язаннями, і коли держава приєднується до Римського статуту, вона добровільно зобов'язується боротися з найтяжчими злочинами, що порушують глобальні моральні та правові цінності.

Наразі МКС розглядає кілька попередніх розслідувань, зокрема: у Нігерії

виявлені випадки воєнних злочинів і злочинів проти людяності а прокуратура МКС шукає дозвіл, на офіційне розслідування; Венесуелі – уряд подав запит щодо розслідування можливих злочинів проти людяності на її території; Демократичній Республіці Конго – розглядається запит щодо можливих злочинів у північній частині країни.

Після детального аналізу юрисдикційних та правових аспектів ці справи можуть бути передані для повноцінного розслідування.

Серед активних розслідувань залишається Демократична Республіка Конго де розслідуються ймовірні воєнні злочини і злочини проти людяності, пов'язані з конфліктами, що тривають з 2002 року; Уганда у якої справа стосується порушень прав людини в конфлікті між армією Лорда Опору та урядом; та у Дарфурі, Судан досі розслідуються випадки геноциду, воєнних злочинів та злочинів проти людяності, скоєні після 2002 року.

Розглядаються справи також в інших країнах, таких як Центрально-африканська Республіка, Лівія, Кенія, Малі, Грузія, Бурунді, М'янма, Афганістан, Філіппіни, Венесуела та Україна.

Щодо роботи МКС, від моменту його створення, у 2003 році основний акцент був на організації його діяльності. Перші справи, зокрема від Демократичної Республіки Конго, Уганди та Судану (Дарфур) надійшли до суду у 2004 році. За 2005-2006 роки були видані перші ордери на арешт для лідерів «Армії Опору Господа» у Судані. Однак, жодного з обвинувачених тоді не було арештовано оскільки МКС не має власної поліції і залежить від співпраці з іншими державами.

Перший обвинувачений, переданий суду був Лубанго, якого взяли під варту в 2006 році. Наступні роки показали важливість співпраці з країнами для виконання ордерів на арешт.

Щорічні доповіді МКС відображають його виклики, зокрема необхідність співпраці з державами для затримання та передачі обвинувачених. Інформація з

сайту МКС говорить про те, що прогрес у справах залежить від наявності обвинувачених у залі суду. Наприклад, судові процеси проти окремих осіб у Конго, Уганді та інших країнах можуть залишатися на попередніх стадіях через відсутність обвинувачених.

Можна зробити висновок про те, що діяльність МКС спрямована на підтримання міжнародного правопорядку шляхом притягнення до відповідальності осіб, винних за найсерйозніші злочини. Проте його ефективність значною мірою залежить від співпраці держав з МКС, і з боку підтримки міжнародного співтовариства.

Висновки до 2 розділу

Таким чином, період після Другої світової війни став "відправною точкою" у формуванні міжнародного правового порядку, зокрема в контексті боротьби зі злочинами проти людяності. Нюрнберзький та Токійський трибунали заклали основи для подальшого розвитку міжнародного кримінального права визначивши основоположні ключові принципи відповідальності за воєнні злочини та злочини проти людяності. Важливість таких процесів полягає не лише в покаранні винних, а й у формуванні правових норм, які стали фундаментом для сучасних міжнародних механізмів, таких як Міжнародний кримінальний суд.

Водночас, розвиток міжнародного гуманітарного права, зокрема через Женевські конвенції, підкреслює саме зобов'язаність держав забезпечувати захист цивільного населення під час збройних конфліктів. Такі документи, разом із міжнародними угодами, створюють міжнародно-правову базу для запобігання злочинам проти людяності та удосконалюють забезпечення відповідальності за їх вчинення. Створення таких механізмів є важливим кроком у зміцненні міжнародного правопорядку та захисту прав людини.

Розділ 3. Міжнародне співробітництво держав у протидії злочинам проти людяності під час збройної агресії російської федерації проти України

3.1 Злочини проти українського суспільства та їх міжнародно-практична класифікація. Набуття європейських цінностей

Одним із найвідоміших злочинів проти людяності в Україні з 2014 року стала Трагедія на Майдані, що отримала назву «Небесна сотня». У лютому цього ж року під час масових протестів у центрі Києва, на Майдані Незалежності, де зібралися тисячі українців на підтримку євроінтеграції, уряд вирішив застосувати жорсткі заходи для придушення протестувальників.

Увечері 18 лютого та вранці 20 лютого силові структури використали проти мітингувальників гранати та вогнепальну зброю, що призвело до загибелі багатьох мирних громадян, які прагнули демократичних змін. Події на Майдані стали символом боротьби українців за свої права. Дослідники продовжують вивчати цю трагедію в контексті історії

України та міжнародних стандартів з прав людини та політичної науки.

3 грудня 2013 року події на Майдані привертали значну увагу міжнародної спільноти. Країни Європейського Союзу, США, Канада та інші демократичні держави відкрито підтримували протестувальників. Багато міжнародних лідерів закликали українську владу утриматися від насильства та забезпечити право громадян на мирні протести. Різні організації, включаючи ООН і Європейський Союз висловлювали стурбованість, щодо надмірного застосування сили. Підтримку мирних демонстрантів висловили також громадяни багатьох європейських міст, серед яких були Лондон, Варшава, Париж та інші, де проходили акції солідарності.

Анексія Криму
росією у 2014 році
спричинила серйозні
порушення прав
людини, особливо щодо
кримських татар та
інших місцевих жителів.

Після окупації

Криму, яка супроводжувалася
контрольованим референдумом,

Рисунок 14 Анексія Криму – росією (2014рік).

Так звані «Зелені чоловічки»

росія

оголосила про його анексію, що викликало осуд міжнародної спільноти та призвело до введення санкцій з боку багатьох країн. Як зазначає дослідник Олександр Мережко, у своїй боротьбі проти міжнародного права росія – неминуче зазнає поразки, адже не існує альтернатива цьому праву, у міждержавних відносинах. Він також наполягає на необхідності виплати репарацій Україні за завдану шкоду, компенсацій сім'ям жертв і переселенцям, а також – кримським татарам, чиї права були жорстоко порушені під час анексії Криму. [191]

З початку 2014 року на сході України спалахнув збройний конфлікт між українськими силами та озброєними формуваннями, підтримуваними росією, що згодом переросло у повномасштабне вторгнення на територію країни. Протягом цієї війни були зафіксовані численні масові вбивства, підпали, руйнування інфраструктури та серйозні порушення прав людини, включаючи використання мирних жителів як живих щитів та сексуального насильства і зґвалтувань з боку «озброєних». Події, що відбувалися, потребували ретельного розслідування та всеосяжного осуду з боку міжнародної спільноти. Під час конфлікту задокументовано випадки сексуального насильства, що стали жахливим проявом фізичного та психологічного терору. Жертвами були і жінки, і чоловіки, а наслідки цих подій спричинили важкі травми для постраждалих. Сексуальне насильство під час війни порушує міжнародне гуманітарне право і права людини, завдаючи незворотних збитків жертвам та вимагаючи судового переслідування винних.

Випадки таких злочинів, зафіксовані в Україні з 2014 року, викликали світове занепокоєння та осуд. Фіксується масове переселення і примусове виселення людей із тимчасово окупованих територій.

Військові дії, переслідування та репресії змусили цивільних, зокрема жінок, дітей та людей похилого віку, залишити свої домівки, наражаючись на небезпеку. Примусове переселення та депортації грубо порушують основні норми

міжнародного права, зокрема, принципи цивільного населення під час збройних конфліктів.

Рисунок 15 Шеврони АТО та ООС захисту

Злочини проти людяності є однією з найгостріших загроз які порушують основні права людини та принципи МГП. В Україні від 2014 року відбулося багато подій які вплинули на всі сфери суспільного життя — політику, економіку та соціокультурний устрій. Серед них, особливо вирізняється Антитерористична операція на Сході України (АТО, 14 квітня 2014 – 30 квітня 2018) та Операція Об'єднаних сил (ООС, 30 квітня 2018 – 24 лютого 2022), а згодом вторгнення росії в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 року і триває досі. Усі ці події супроводжуються численними порушеннями прав людини, що включають злочини проти людяності.

На тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей зафіксовано численні злочини, що мають ознаки злочинів проти людяності.

Наприклад, у січні 2014 року обстріл рейсового автобуса під Волновахою з реактивної системи «Град» призвів до загибелі мирних жителів, а 24 січня того ж року під обстрілом опинився

Рисунок 16 Трагедія МН-17 (2014 рік) житловий мікрорайон Східний, у

Маріуполі. Збиття пасажирського літака рейсу МН-17 у липні 2014 року також призвело до загибелі мирних людей. Обидва обстріли — під Волновахою та в Маріуполі — можуть стати підставою для судових розглядів на міжнародному рівні, оскільки, свідомі атаки на цивільне населення в рамках систематичної політики є воєнними злочинами або злочинами проти людяності. [12]

Визначення відповідальних осіб, їх покарання та забезпечення справедливого розслідування, стали важливими викликами. Для того щоб зрозуміти сутність цих злочинів та забезпечити правосуддя для постраждалих, важливими є всебічні дослідження, які включають аналіз причин і наслідків

подій та пошук шляхів щодо справедливого розв'язання у жорстокості конфлікту. Такі дослідження стимулюють до логічного завершення та сприяють зміцненню прав людини та міжнародного гуманітарного права, як єдиного механізму.

Відзначимо, що злочини проти людяності стали об'єктом детального вивчення, особливо після початку конфлікту на сході України у 2014 році, який переріс у повномасштабну війну у 2022 році.

Так як ні росія ні Україна не ратифікувала Римський статут, МКС має право щодо кваліфікування військових злочинів, злочинів проти людяності та геноциду які відбуваються в Україні. Використовуючи дві декларації, які були подані урядом України та запропонувавши прокурору МКС розслідувати дані порушення щодо протестів на Євромайдані у період з 21.11.2013 по 22.02.2014 рр. та порушень, скоєних після 20 лютого 2014 року під час агресії з боку рф. **[43]**

У грудні 2020 року МКС підтвердив про наявність розумних підстав для розслідування. І вже після повномасштабного вторгнення, 02.03.2022 року прокурор МКС оголосив намір щодо початку розслідування на основі звернень країн учасниць Римського статуту. Однак, що варто зауважити, це не буде стосуватись злочину агресії щодо України. **[43]**

Важливість такого дослідження зростає в контексті скоєних злочинів проти людяності. Аналіз базується на звітах міжнародних організацій, медіа та наукових джерел що застосовують методи критичного та порівняльного аналізу, синтезу, індукції та дедукції.

Серед дослідників, які вивчають проблему сьогодення є Ольга Виговська, Дарина Гаріна, Сергій Гельдт, Ярослав Єрьоменко, Юрій Комісарчук, Юрій Онищенко, Тетяна Романюк та Віталій Черевко. Серед міжнародних організацій, які документують порушення, варто зазначити ОБСЄ та ООН. Міжнародний кримінальний суд також веде співпрацю з українськими

органами, сприяючи розслідуванню цих злочинів.

Почати потрібно з прикладу, коли Українські суди визнали міжнародне визначення агресії (відповідно Резолюції 3314 ГА ООН) [267], яке утотожнюється з судовим процесом проти колишнього Президента України, який віддавав злочинні накази – Віктора Януковича за кваліфікацією згідно статті 437. Також, в іншій справі, Оболонський районний суд кваліфікував акт агресії росії проти України, пославшись, на визначення та самий акт агресії, що містяться в Резолюції 3314 ГА ООН. У цій справі суд використовував «Нюрнберзькі принципи» та встановив, що такий елемент агресивної війни має проявлятися на меті держави, що розпочала війну, окупувати або завоювати територію іншої держави частково, або повністю. [43]

Тут важливо те, що українські суди визначили, що поняття «агресія» та «агресивна війна» не тотожні та мають на меті різницю щодо масштабів дій, та в одночасному поєднанні із застосуванням збройних сил іншої держави. Використовуючи засоби впливу на ситуацію (економічна, дипломатична, ідеологічна та інформаційна) створюється формулювання та використовується у практиці реалізація саме політичних завдань цієї держави, зокрема, окупація частини території. Такий підхід до подібної ситуації і визначає Резолюція 3314 ГА ООН де зазначається про те, що агресивна війна є саме злочином проти міжнародного миру, а така агресія, якраз, і породжує колективну міжнародну відповідальність. [43]

На загальних зборах НАПН України наголошують, що в умовах військової та інформаційної агресії з боку російської федерації на тимчасово окупованих територіях грубо порушуються права людини та дітей. Це суперечить Загальній декларації прав людини, Конвенції ООН про права дитини, Європейській конвенції про захист прав людини, Конституції України та іншим документам. Усі ці правові акти вимагають від держави зобов'язань щодо запобігання та припинення злочинів проти людяності а також

притягнення винних до відповідальності. Порушення таких норм тягне за собою міжнародні наслідки, включаючи судове переслідування та санкції.

Романюк Тетяна зазначає, що Україна підписала Римський статут Міжнародного кримінального суду ще у 2000 році, однак ратифікація досі не відбулася. Це обмежує юрисдикцію МКС на території України. Ратифікація цього документу дозволить Україні переслідувати тих, хто вчинив злочини проти людяності та забезпечить правовий захист для жертв таких злочинів. [72]

Збирання доказів для цих справ є важливим завданням, і серед методів фіксації порушень, важливе місце займає OSINT — збір даних з відкритих джерел, що включає соціальні мережі, медіа, громадські звіти та інші документи. Цей метод ефективний для збору свідчень у реальному часі, особливо на окупованих територіях де інформація часто прихована. Він дає можливість швидко і достовірно фіксувати порушення прав людини для подальшого використання у міжнародних судових процесах.

Злочини проти людяності — це серйозні порушення, які вражають базові цінності людства, підриваючи те, що робить нас людьми. Вони порушують фундаментальні принципи, які розділяються всіма людьми і захищають саме поняття людяності. В основному розумінні цей термін визначає злочини, які завдають шкоди спільним цінностям, притаманним людству. Таким чином, сутність цих злочинів впливає з цінностей, що характерні кожній людині і людству загалом.

Згідно з Нюрнберзьким трибуналом (*стаття 6(с)*), злочини проти людяності порушують такі цінності, як право на життя (вбивство), право певних груп на існування (вимищення), свободу (поневолення), право на вибір місця проживання (депортація), а також політичні, расові та релігійні свободи (переслідування на політичному, расовому чи релігійному ґрунті).

Андреа Кассезе, італійський експерт у міжнародному праві, дотримується думки, що людяність пов'язана з основоположними цінностями, властивими

кожній особі, а поняття злочинів проти людяності охоплює всі дії, які порушують ці фундаментальні цінності. У такому розумінні людяність втілює не лише «людство» або «людський рід», але й саму «якість» людського існування.

Аналогічну позицію займає і український правознавець Петро Рабінович який визначає людяність як ставлення до людини, що проявляється через задоволення її базових потреб, повагу до гідності та забезпечення необхідними умовами життя. Відповідно всі дії, що перешкоджають задоволенню цих потреб, є нелюдськими. Таку точку зору підтримує і Анна Держипільська, наголошуючи, що притягнення до відповідальності за злочини проти людяності захищає фундаментальні права, закріплені в Загальній декларації прав людини. [110, 22]

Водночас, філософ Реймонд Гайта у своїй праці «Переосмислення геноциду: філософська відповідальність» закликає до більш критичного переосмислення концепції геноциду, піддаючи сумніву усталені підходи до визначення злочинів проти людяності. Він пропонує розглядати людяність як характеристику людського роду загалом, що, на його думку, зменшує значення цього злочину в міжнародному праві. [145]

Різниця між двома підходами полягає в тому, як інтерпретується поняття «*humanity*» — чи це злочин проти маси людей, чи проти сутності людської природи. Вивченням людських цінностей є складним процесом, однак, воно може здійснюватися через опитування або аналіз офіційних документів. Європейський парламент регулярно проводить опитування щодо важливих питань що дозволяє відстежувати динаміку змін у сприйнятті суспільством основних цінностей.

Крім опитувань, аналіз та інтерпретація документів, зокрема таких як Конвенція про захист прав і гідності людини в сфері біології та медицини, або Директиви про клінічні випробування лікарських засобів також дозволяють

зрозуміти суспільні настрої щодо певних цінностей. Наприклад в Україні Інститут Горшеніна у співпраці з Фондом Фрідріха Еберта провели дослідження «Українське суспільство та європейські цінності», яке показало, що українці, які підтримують євроінтеграцію, здебільшого поділяють європейські цінності. Натомість ті, хто скептично ставиться до інтеграції, частіше зосереджуються на аспектах, які викликають суперечки в українському суспільстві, як-от ставлення до культурних меншин або захист прав ув'язнених. [55, 128]

Прихильники євроінтеграції, як і частина її опонентів, вважають, що європейські цінності є основою успішного суспільства. Водночас багато противників скептично ставляться до можливості побудови в Україні суспільства таких принципів посилаючись на неможливість подолати корупцію, змінити традиційні та суспільні стереотипи.

Цікаво, що мешканці південних та східних областей України часто вважають, що цінності, такі як демократія та толерантність, більш притаманні європейцям, ніж українцям. Навіть якщо вони не відкидають ці принципи, для них європейські цінності залишаються менш значущими порівняно із Західною Україною, де підтримка європейських ідеалів є вищою.

В аспекті європейських цінностей важливу роль відіграють такі документи, як Договір про Європейський Союз, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та Хартія основних прав Європейського Союзу. З них випливають такі цінності: [52, 56]

1. Договір про ЄС встановлює права людини, включаючи гідність, як основну цінність Союзу. *Стаття 2* Договору та *стаття 1* Хартії основних прав ЄС гарантують це право, а *стаття 8* Конвенції про захист прав людини забезпечує право на недоторканність. Попри це, деякі філософи, як утилітаристи, критикують цей принцип як риторичний, хоч він забороняє дискримінацію, принизливе поводження, торгівлю людьми та інші порушення. [52, 56, 154, 184]

2. Європейські документи підкреслюють свободи вираження, релігії, приватного життя, мислення, асоціації, які гарантовані, зокрема, *статтями 8 та 11* Конвенції про права людини і статтями 7, 10 Хартії ЄС. Свобода є багатогранною цінністю, що включає не лише «свободу від» (наприклад, від голоду чи безробіття), але й «свободу для» самореалізації. [56]
3. Преамбула Договору про ЄС гарантує автономію Союзу та держав-членів, а *стаття 2* захищає автономію правового порядку ЄС. Автономія може розглядатись як психологічна концепція або ціннісне поняття, що означає свободу від обмежень і можливість самостійного вибору. [52]
4. Право на здоров'я та медичну допомогу визнано у *статті 168* Договору про ЄС, а *статті 2 і 3* Конвенції про права людини забезпечують захист фізичної і психічної цілісності. Існують різні підходи до визначення здоров'я: суб'єктивні (благополуччя) і об'єктивні (функціонування). [52, 137]
5. Договір про ЄС в преамбулі підкреслює необхідність миру та безпеки. *Стаття 4* передбачає співпрацю у сфері оборони. Конвенція про права людини також підтримує безпеку у *статтях 2 та 3*, а Хартія ЄС – у *статті 6*, що регулює особисту безпеку. [52, 57]
6. Справедливість охоплює рівний доступ до правосуддя та розподіл ресурсів (формальна, субстантивна, розподільча, відплатна, виправна справедливість). Договір про ЄС встановлює рівність у відносинах між державами, а *стаття 6* Конвенції про права людини гарантує право на справедливий суд. [52, 56, 192]
7. Рівність перед законом, як зазначено в *статті 20* Хартії ЄС, є важливою складовою будь-якого суспільства. Солідарність охоплює

право працюючих на інформацію, колективні переговори, соціальне забезпечення та охорону здоров'я.

8. Цінності ЄС сприяють економічному розвитку, що підвищує рівень життя та сприяє винаходам, інвестиціям та захисту прав інтелектуальної власності.
9. Цінності щодо відкритості, плюралізму та підзвітності є основою демократичного суспільства, а також можуть вступати у конфлікт із забезпеченням ефективної безпеки, запобіганням тероризму чи дотриманням конфіденційності. [70]

Злочини проти людяності, на що вказує *стаття 7* Римського статуту, порушує такі цінності, як: гідність (через принизливі дії), життя (вбивства), здоров'я (катування), свобода вибору місця проживання (депортація) та свобода від переслідування (за політичними, расовими, релігійними мотивами). У порівнянні з документами ЄС, цінності, на які посягають злочини проти людяності, значною мірою збігаються із європейськими цінностями, що підкреслює значимість боротьби з цими злочинами.

Соціологічне дослідження вказує на зростання усвідомлення європейських цінностей серед українців, хоча є сумніви щодо толерантності та прав людини у певних регіонах. Фактори, як-от відсутність усвідомлення таких цінностей, можуть посилювати ризик злочинів проти людяності. Відсутність таких цінностей серед учасників конфліктів сприяє насильству, як у випадках геноциду в Руанді чи злочинів у Боснії та Герцеговині, що стали наслідком соціально-економічної нерівності та етнічної напруги. [230]

Існує кілька факторів які сприяють вчиненню злочинів проти людяності. Особливе місце займають збройні конфлікти та війни під час яких цивільне населення часто стає мішенню злочинних дій, які застосовуються для залякування чи покарання. Війна в Україні є яскравим прикладом, де російські військові вчиняють такі злочини проти українських громадян щоденно.

Привертаючи увагу з акцентом до відчуття безкарності, яке стимулює до вчинення злочинів проти людяності, особи, що користуються імунітетом від кримінального переслідування, можуть вважати себе захищеними від відповідальності. Згідно з дослідженнями Сергія Андрейченка, міжнародне кримінальне право, зокрема Римський статут МКС, не визнає жодних імунітетів як підстав для уникнення кримінальної відповідальності. *Стаття 28* Римського статуту передбачає, що військові командири та цивільні керівники у кріслах несуть відповідальність за дії своїх підлеглих якщо вони знали про злочини, що вчиняються і не вжили необхідних заходів, для їх зупинки чи розслідування. [2]

Аналізуючи ці фактори, можна дійти висновку, що їх розуміння має велике значення для запобігання злочинам проти людяності, а також, для розробки відповідних стратегій захисту прав людини.

Значення про поняття «злочини проти людяності» ще залишається не до кінця зрозумілим у міжнародному праві але велику роль у його визначенні відіграє Римський статут. У статті 7 цього документа злочини проти людяності визначаються як дії які вчинені в рамках широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення з повним усвідомленням цих дій.

Термін «злочини проти людяності» важливий не тільки в юридичному, але й у суспільному контексті, адже він, стосується захисту основних людських цінностей. Дослідження показують, що такі злочини порушують цінності, які визнає і захищає Європейський Союз, зокрема: гідність, свободу, право на життя, безпеку, а також свободу вибору місця проживання і політичні та релігійні свободи. Вони є основою для запобігання таким злочинам і повинні підтримуватись та мати повагу щодо прав та свобод людини в ЄС. Важливо підвищити обізнаність серед населення щодо цінностей, які демонструє «вільний світ», зокрема у регіонах, де такі принципи менш поширені.

Розвиток нових технологій також створив нові можливості для вчинення злочинів, таких як кібератаки чи дезінформація. Запобігання таким злочинам

потребує міжнародного співробітництва відповідно до законодавчого регулювання та етичних стандартів. Лише завдяки спільним зусиллям можна забезпечити міжнародну безпеку в цьому контексті.

До факторів що сприяють злочинам проти людяності також належать авторитарні режими, економічна нерівність, соціальна дискримінація, культурні та етнічні протиріччя, а також, імунітет від покарання. Розуміння цих факторів дозволяє не лише більш ефективно розслідувати злочини, а й запобігати їм через створення сприятливих умов для мирного співіснування, поваги до прав людини та міжнародної безпеки.

Прикладом правосуддя у подібних випадках є справа Ратко Младіча, якого Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії визнав винним у злочинах проти людяності та засудив до довічного ув'язнення. Також у справі Радована Караджича, одного з сербських політичних і військових лідерів, якого було доведено щодо його причетності до масових убивств цивільного населення, включаючи жінок, дітей і літніх людей які не брали участі в бойових діях. Його засудили до 40 років позбавлення волі за злочини проти людяності, етнічну чистку та примусову депортацію цивільних мешканців з їхнього місця проживання. [172, 273]

Кваліфікація злочинів проти людяності, винесена Міжнародним трибуналом щодо подій в Руанді 1994 року та Косово 1999 року, надає прецеденти для Міжнародного кримінального суду при розгляді аналогічних злочинів, скоєних під час війни в Україні. Дослідження проведене групою науковців під керівництвом Хосе Лопеса-Палафокса які вивчали тіла 857 загиблих у Руанді та 187 – у Косово. Мета роботи полягала у вивченні вікових, гендерних відмінностей жертв та особливостей їхньої загибелі. Результати дослідження показали, що в Руанді більшість жертв становили жінки та діти, загиблі від мачете та тростин, а тіла часто залишали непохованими, що свідчило про прагнення знищити етнічну групу у даному регіоні. У Косово переважна

більшість жертв були дорослими чоловіками, що брали участь у повстанні, і їх смерть настала переважно від вогнепальної зброї. Ці дані дають можливість зробити висновок, що у Руанді злочини мали на меті етнічну чистку, тоді як у Косово – репресії проти політичних опонентів сербського режиму. **[178, 182]**

Події в Україні мають свої унікальні особливості, але, як і в Руанді та Косово, такі дії можуть кваліфікуватися як злочини проти людяності. Масштаби конфлікту на території України, який триває з 2014 року, значно перевищують події у Руанді та Косово за тривалістю та масштабністю. **[74]**

З моменту повномасштабного вторгнення росії у 2022 році злочини проти мирних та військових значно зросли. За інформацією Генеральної прокуратури України, станом на кінець лютого 2023 року зареєстровано понад 68 тисяч злочинів скоєних російськими військовими, включаючи 952 випадки застосування заборонених засобів ведення війни. Серед злочинів, понад 2600 – воєнні злочини проти дітей що включали їх загибель, поранення, напади на дитячі заклади та випадки примусової депортації. Більшість цих злочинів можна віднести до категорії злочинів проти людяності. **[83]**

Однією з найбільш шокуючих подій війни стали масові вбивства та жорстокість російських військ у Бучі, Ірпені, Бородянці та Маріуполі. Зокрема, російські війська обстрілювали пологовий будинок і театр, у підвалі якого, містяни, ховалися від бомб. Лише під час захоплення Маріуполя було вбито понад десять тисяч мирних жителів. Трагедія в Оленівці 29 липня 2022 року, яка сколихнула Україну та весь світ, виявилася черговим прикладом серйозного порушення міжнародного гуманітарного права. Звіти та свідчення вказують на нелюдські умови утримання військовополонених які перебували без достатнього харчування, води, медичної допомоги та належних санітарних умов, що призводило до страждань і смертей. Відомо також про численні випадки побиття, погроз і психологічного тиску. Така подія стала свідченням навмисного «чхання» та «зазіхання» до міжнародних норм і стандартів у війні,

що залишила по собі велику кількість жертв.

Були зафіксовані випадки зґвалтувань мирних жителів з боку окупантів. Генеральна прокуратура України Ірина Венедіктова повідомила, що в одному з інцидентів у Київській області російський військовослужбовець убив чоловіка, а потім, разом зі своїм товаришем, неодноразово ґвалтував його дружину в присутності їхньої дитини, погрожуючи зброєю. Цю справу вже передано до суду.

У звіті незалежної комісії ООН зазначено, що росія здійснила дії які можуть кваліфікуватися як злочини проти людяності. Зібрані докази вказують на навмисні атаки на цивільних та на об'єкти критичної інфраструктури разом із вбивствами, незаконними затриманнями, катуваннями, зґвалтуваннями та депортаціями дітей. Комісія також зафіксувала невибіркові та непропорційні атаки на населені пункти із застосуванням вибухових речовин що спричинили значні страждання серед цивільного населення, а також, ракетні обстріли енергетичної інфраструктури які мають ознаки злочинів проти людяності. На відміну від воєнних злочинів, злочини проти людяності спрямовані виключно на цивільних осіб і можуть вчинятися навіть поза контекстом збройного конфлікту. [45]

4 березня 2022 року ухвалено Декларацію про створення Спеціального трибуналу для покарання злочину щодо збройної агресії проти України, спрямованого на кримінальне переслідування керівництва росії. Директор міжнародної організації Human Rights Watch з питань Європи та Центральної Азії, Г'ю Вільямсон вважає, що задокументовані випадки, зокрема зґвалтування та вбивства є проявами навмисної жорстокості щодо цивільного населення України і мають бути розслідувані як злочини проти людяності. [83, 199]

Випадки зґвалтувань, які вчиняються російськими військовими, явно вказують на систематичний характер цих дій, що свідчить про існування наказів чи схвалення таких злочинів командуванням. Прикладом може слугувати

справа «The Prosecutor v. Germain Katanga» в Міжнародному кримінальному суді, де сексуальне насильство було визнано злочином проти людяності.

Під час звільнення населених пунктів у Київській області у квітні цього року було підтверджено 23 випадки сексуального насильства, зокрема зґвалтування, катування та погрози.

Такі численні випадки сексуального насильства не є поодинокими діями і є частиною систематичної практики, що була усвідомлена командуванням. Справа «Прокурор проти Жан-П'єра Бемби» може стати прецедентом для притягнення до відповідальності командирів за злочини їхніх підлеглих.

Крім того, нещодавні звіти та доповіді вказують на те, що примусова вагітність під час цього збройного конфлікту може бути кваліфікована як воєнний злочин і злочин проти людяності. ООН має дані про 108 випадків сексуального насильства, з яких 23 – підтверджено.

Враховуючи неможливість повного збору інформації на окупованих територіях та психологічні травми постраждалих кількість таких випадків може бути значно більшою. Показово, що в деяких випадках, військові РФ прямо заявляли про бажання сприяти «зміні етнічного складу», погрожуючи жінкам ґвалтуваннями, щоб унеможливити народження українських дітей. Такі заяви та злочини свідчать про наявність наміру до етнічного винищення.

Примусова вагітність та інші форми сексуального насильства використовуються як інструменти, що можуть підпадати під елементи геноциду українського населення.

Рішення міжнародних трибуналів щодо Руанди та Югославії мали суттєвий вплив на розвиток міжнародного права закріпивши стандарти для переслідування злочинів проти людяності, воєнних злочинів і різних форм геноциду. Встановлення прецеденту для юрисдикції міжнародних судів дозволяє переслідування осіб за подібні злочини, незалежно від кордонів. Таке рішення сприяє обговоренню даних проблем у світовій громадськості та засобах

масової інформації, підвищуючи обізнаність щодо злочинів проти людяності, а ордер на арешт путіна від МКС підкреслює важливість цього процесу, адже це формує глобальну підтримку для міжнародного правосуддя.

Сьогоднішня ситуація свідчить про те, що, незважаючи на значну кількість міжнародних організацій і документів, спрямованих на підтримання миру, конфлікти й масові злочини проти людяності продовжуються, зокрема на території України.

У своїй праці «Чи злочини проти людяності більш серйозні, ніж воєнні злочини?» Марта Фруллі порівнює ці дві категорії злочинів, дійшовши висновку, що злочини проти людяності є більш серйозними через масштабність та систематичність дій, які вимагають чіткого усвідомлення їх наслідків. Також у деяких країнах покарання за злочини проти людяності є суворішими, ніж за воєнні злочини, а терміни давності для них не будуть застосовуватись. [144]

Прецеденти, встановлені Міжнародним трибуналом щодо Руанди та колишньої Югославії також підтверджують більш серйозний характер злочинів проти людяності, оскільки вони часто мають широку систематичну організацію, що відрізняє їх від воєнних злочинів що тягне за собою жорсткіші покарання.

Попри відмінності у справі України, аналогії з Руандею та Югославією показують, що винні у злочинах проти людяності обов'язково будуть покарані незалежно від їхнього високого статусу.

Глобальна спільнота має знати та пам'ятати про наслідки цих злочинів і повинна продовжувати зміцнювати міжнародне право та права людини для того, щоб недопустити подібні трагедії. Також потрібно використати всі практичні навички таких міжнародних прецедентів для запобігання таких злочинів, які відбуваються сьогодні, в Україні.

3.2 Кримінально-правова політика в умовах війни. Роль міжнародних організацій у розслідуванні злочинів проти людяності

Кримінально-правова політика, як правило, розглядається як частина державної стратегії протидії злочинності, що реалізується за допомогою засобів і методів кримінального права. Вона охоплює процеси криміналізації та декриміналізації, пеналізації та депеналізації.

Існує чимало визначень цього поняття, деякі з них трактують кримінально-правову політику як частину загальної політики боротьби з кримінальними проявами, інші – як окрему міжгалузеву науку, що зосереджується на аспектах влади та впливу на суспільство. Однак, на нашу думку, немає достатніх аргументів для виокремлення кримінально-правової політики в окрему науку, а також для звуження її сутності до процесів криміналізації, декриміналізації та інших регуляторних дій. Будь-яка правова політика не обмежується виключно механізмами правового регулювання та впливу. Тому кримінально-правова політика має включати не лише правотворчість, але й правореалізацію, правозастосування, а також ідеологічний вимір, який відображає правосвідомість і культуру.

Кримінально-правова політика, як концептуальний підхід у доктрині та практичного інструменту соціального регулювання, знайшла глибоке наукове обґрунтування в роботах таких дослідників, як Валерій Тютюгін, Олександр Бандурка, Юрій Баулін, Наталія Лопашенко, Пітер Лопашенко, Володимир Тацій, Філіп Кастнер, Нік Барнс, Віктор Борисов, Олександр Литвинов, Павло Фріс, Маркус Метреверс, Сергій Рамадані, Стівен Річмонд, Гаррі Каллен та Вільям Снантц. Ці вчені зробили значний внесок у розробку теоретичних аспектів і практичних підходів кримінально-правової політики, сприяючи її розвитку як важливого елементу управління суспільними відносинами.

Як зазначає Павло Фріс (український правознавець та доктор юридичних наук, професор та діяч науки і техніки України), ідеологічний вимір є важливим складником, оскільки рівень правозастосовної практики може мати вирішальний вплив на реалізацію законодавчих намірів. Дії безпосередніх

правозастосувачів можуть суттєво відкоригувати практику застосування закону, пристосовуючи її до власних орієнтирів і можливостей. Це підкреслює необхідність включення правозастосовного аспекту в кримінально-правову політику, яка має взаємодіяти з іншими державними ініціативами в освітній, гуманітарній, кримінологічній сферах.

Тому важливо підтримати підхід науковців, які вважають, що кримінально-правова політика знаходить відображення не лише в кримінальному законодавстві, але й у його практичному застосуванні, а також у рішеннях Конституційного Суду України, постановах Пленуму Верховного Суду з кримінальних питань, і судових рішеннях Верховного Суду України у випадках неоднакового застосування норм матеріального права. Крім того, значущим є врахування правових позицій Європейського суду з прав людини, які формують стандарти тлумачення і застосування кримінально-правових норм у межах національного законодавства.

До онтологічних викликів, які мають фундаментальне значення для стабільності та організації суспільства в державну форму, відносяться загрози, пов'язані із захопленням або анексією територій, що визначають географічні межі держави. Українська кримінально-правова політика розробила кілька підходів для реагування на цей виклик, які можна розділити на два основні напрями:

1. Створення бар'єрів, що обмежують здатність держави-агресора контролювати окуповані території та поширювати окупаційну зону. Це досягається шляхом криміналізації дій, які сприяють діяльності окупаційних сил. Зокрема, 3 березня 2022 року в Україні було запроваджено кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність (ст. 111-1 Кримінального кодексу), а 14 квітня 2022 року — за пособництво державі-агресору (ст. 111-2 КК).
2. Підвищення ефективності Збройних Сил України в умовах агресії

російської Федерації через додаткові правові обмеження. Наприклад, 24 березня 2022 року встановлено кримінальну відповідальність за незаконне розповсюдження інформації щодо переміщення чи розташування українських військових формувань, озброєння, боєприпасів тощо в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 114-2 КК України).

3. Залучення якомога ширшого кола громадян до захисту держави шляхом закріплення міжгалузевого підходу до національного спротиву. Закон України «Про основи національного спротиву» від 16 липня 2021 року доповнено *статтею 43-1* КК, що визначає обставини, за яких виконання обов'язків щодо захисту Вітчизни та територіальної цілісності України виключає кримінальну протиправність.

Ці кроки законодавця є необхідними та загалом виправданими, хоча і мають деякі недоліки. У підсумку, існують дві групи проблем, що виникають у кримінально-правовій політиці України під час війни: стратегічні та тактичні недоліки, що потребують подальшого вдосконалення та корекції.

Україна нагально потребує ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) разом із Кампальськими поправками, оскільки це дозволить їй розширити можливості співпраці з міжнародною кримінальною юстицією, зокрема щодо злочинів, вчинених під час протестів із листопада 2013 року до лютого 2014 року. Чинна Конституція України (*частина 6 статті 124*) вже надає правову базу для такого кроку. Верховна Рада України (ВРУ) раніше зверталася до МКС із двома заявами, що підтверджують визнання юрисдикції цього суду. Перша заява від 25 лютого 2014 року №790-VII стосується юрисдикції МКС щодо злочинів проти людяності, які було скоєно під час протестів на Майдані. Друга заява від 4 лютого 2015 року №145-VIII підтверджує визнання юрисдикції МКС щодо воєнних злочинів та злочинів

проти людяності, вчинених вищими посадовими особами російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» і «ЛНР», що призвели до масових вбивств громадян України.

Українське законодавство про кримінальну відповідальність не передбачає можливості визначення злочинності діянь на підставі міжнародних правових актів, таких як Римський статут МКС. Відповідно до *ч. 1 ст. 6* Кримінального кодексу України, основою для цього є лише положення вітчизняного законодавства. Поки Римський статут не буде ратифіковано Верховною Радою України, його використання як джерела права в Україні є юридично неможливим. Таким чином, незважаючи на заяви Верховної Ради України та положення *ч. 6 ст. 124* Конституції України, вітчизняний Кримінальний кодекс залишається не адаптованим до викликів у сфері національної та міжнародної безпеки.

Механізм компліментарності, на основі якого працює МКС і який передбачає доповнюваність національної юрисдикції, не вирішує всіх проблем. Це створює ризик вибіркового застосування права та порушення принципу верховенства закону. І навіть цей підхід залишається актуальним лише щодо воєнних злочинів, не охоплюючи злочинів агресії, проти людяності чи геноциду, які також мають значення для міжнародної кримінальної юстиції.

Питання визнання юрисдикції МКС Верховною Радою України залишає відкритим питання трансформації кримінально-правових відносин. Теоретично, такі відносини мали б розпочатися як національні і припинятися на підставі рішення парламенту, що створює правові підстави для інших кримінально-правових відносин з визначенням МКС як суб'єкта цих відносин замість України. Проте чинне українське законодавство такої трансформації не передбачає.

Для того щоб забезпечити безконфліктну трансформацію національних кримінально-правових відносин у міжнародні, необхідно внести зміни до

Конституції та Кримінального кодексу України. Доцільно додати до ч. 1 ст. 6 КК України положення про можливість притягнення до кримінальної відповідальності міжнародними судовими установами на підставах, визначених Конституцією України.

Постановою Верховної Ради від 4 лютого 2015 року юрисдикція МКС була обмежена колом осіб — лише щодо вищих посадовців російської Федерації та керівників терористичних угруповань «ДНР» і «ЛНР». Це обмеження породжує кілька важливих питань:

- чому громадяни України, які могли брати участь у злочинах, скоєних з 20 лютого 2014 року, не підлягають міжнародній кримінальній відповідальності?*
- чи не є нелогічним ігнорування злочинів агресії, адже вони часто є передумовою воєнних злочинів, які скоюються іншими особами на території держави?*
- чи може Україна обмежувати юрисдикцію МКС за колом осіб, адже це не відповідає Римському статуту і суперечить принципам правосуддя, який має бути повним та об'єктивним?*

Виходячи з цих міркувань, потребується вдосконалення та зміст заяв України щодо визнання юрисдикції МКС. Нова редакція має не тільки прибрати обмеження щодо осіб, але й розширити юрисдикцію на злочини агресії та геноциду, що є важливою умовою для досягнення справедливості та реалізації міжнародного правосуддя в законодавстві.

Українське національне законодавство встановила відповідальність за агресію, що включає організацію, планування, розв'язування чи підготовку до агресивної війни або збройного конфлікту, а також змову з метою реалізації таких дій (ст. 437 КК України). До 2022 року була поширена хибна судова практика, коли цей склад злочину інкримінували будь-якому російському військовослужбовцю, який зі зброєю перетнув український кордон. За період із

квітня 2014 до вересня 2019 року було винесено лише 17 вироків за звинуваченням у веденні агресивної війни, за якими до відповідальності притягнули 24 особи, з яких троє були виправдані. Тобто за п'ять років реальні покарання отримали лише 21 особа, з яких близько 25% були громадянами РФ, а решта – громадянами України з Донецької та Луганської областей. Засуджені були рядовими військовослужбовцями, що суперечить міжнародним нормам, де за агресію відповідальність покладається на вищих посадовців (як у *статті 8* Римського статуту МКС).

Після повномасштабної агресії росії проти України з 24 лютого 2022 року, відповідно до Заяви Верховної Ради України, було визнано, що російська федерація здійснює цілеспрямовану політику геноциду проти українців.

Уже 28 лютого прокурор МКС заявив про намір подати запит на початок розслідування щодо злочинів, скоєних в Україні. На наступний день Литовська Республіка звернулася до Офісу прокурора МКС із запитом на початок розслідування воєнних злочинів у контексті російської агресії.

Ратифікація Римського статуту дозволить Україні переслідувати вищих посадових осіб російської федерації за злочини агресії, оскільки без цього міжнародна кримінальна юстиція не зможе досягти повної юрисдикції над такими злочинами. Хоча існують певні ризики ратифікації, їх можна мінімізувати, особливо в контексті захисту національних інтересів та суверенітету держави. З огляду на те, що Україна протягом дев'яти років зазнає загроз національній безпеці, які мають не лише внутрішнє, а й зовнішньополітичне походження, співпраця з міжнародними організаціями, включаючи МКС, видається виправданою та необхідною.

Верховна Рада, у своїй постанові від 14 квітня 2022 року, чітко констатувала, що російська держава послідовно заперечує право українців на самовизначення та існування, що проявляється через багатовікову політику «деукраїнізації». Ця політика полягає у спробах привласнення української

історії, науки, культури та викривленні історичних уявлень, зокрема про національну самобутність українського народу та його прагнення до незалежності. Верховна Рада визнала дії, що були скоєні російськими збройними силами та політичним керівництвом після 24 лютого 2022 року, актом геноциду. Крім того, Україна подала позов до Міжнародного Суду ООН щодо порушення росією Конвенції про запобігання геноциду.

На політичному рівні Україна висловила свою позицію щодо геноциду у заяві Верховної Ради, зважаючи на численні дії з боку російської влади, що можуть свідчити про намір частково знищити українську націю. Йдеться про викрадення дітей, переслідування українців на окупованих територіях, перешкоджання освіті тощо. Органи прокуратури аналізують наявні дані на предмет геноцидного умислу, щоб виокремити такі дії у відповідні провадження.

Прокурор Міжнародного кримінального суду (МКС) оголосив про початок розслідування ситуації в Україні на основі отриманих заяв, у яких зазначено, що юрисдикція МКС поширюється на всі факти скоєння воєнних злочинів, злочинів проти людяності та геноциду, які відбулися на території України будь-якою особою починаючи з 21 листопада 2013 року. Відбулося це одразу після того, як 2 березня 2022 року коаліція країн, що підписали Римський статут, подала спільну заяву щодо ситуації в Україні. До цієї ініціативи долучилися такі країни: Албанія, Австралія, Австрія, Бельгія, Болгарія, Канада, Колумбія, Коста-Ріка, Хорватія, Кіпр, Чехія, Данія, Естонія, Фінляндія, Франція, Грузія, Німеччина, Греція, Угорщина, Ісландія, Ірландія, Італія, Латвія, Ліхтенштейн, Люксембург, Мальта, Нова Зеландія, Норвегія, Нідерланди, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, а також Сполучене Королівство Великобританії та Північної Ірландії.

Додатково, 11 березня 2022 року Японія та Північна Македонія також

подали заяви на підтримку розслідування ситуації в Україні. Чорногорія приєдналася до цієї ініціативи 21 березня 2022 року, а 1 квітня Республіка Чилі теж висловила свою підтримку.

На державному рівні було зареєстровано 28 випадків геноциду, зафіксованих у кримінальних провадженнях за ст. 442 КК України. Втім, намагання залучити міжнародну кримінальну юстицію для розгляду цих злочинів залишаються неактивними, що свідчить про прогалини у кримінально-правовій політиці України.

Таким чином, визнання юрисдикції МКС Верховною Радою стало кроком до залучення міжнародної підтримки та юридичної допомоги у відповідь на агресію та порушення прав людини.

17 березня 2023 року Палата попереднього провадження II МКС видала ордери на арешт президента росії володимира путіна та уповноваженої з прав дитини марії львової-білової. Це рішення базувалося на клопотаннях прокуратури від 22 лютого 2023 року, яка надала достатні підстави для звинувачень у незаконній депортації та переміщенні дітей з окупованих українських територій до росії, що розцінюється як воєнний злочин проти українських дітей. Все це відбувалося за результатами спільної співпраці Офісу генпрокурора України з МКС. Це рішення стало важливим кроком до забезпечення відповідальності керівництва росії за дії з ознаками геноциду.

Підтримуючи дії українського парламенту, міжнародної спільноти та Офісу прокурора МКС, варто зазначити, що визнання Україною юрисдикції МКС відбулося в умовах правової системи, яка на момент прийняття цього рішення ще не була повністю адаптована до міжнародної співпраці такого рівня та викликів. Це призвело до появи низки правових колізій і прогалин, усунення яких є важливим для забезпечення ефективної міжнародної взаємодії в правовій сфері.

Аналіз системно-правових та кримінологічних аспектів зазначених заяв

Верховної Ради дозволяє виділити **три** основні групи проблем, які виникли у процесі їх прийняття. Ці проблеми охоплюють як теоретичні, так і практичні аспекти правозастосування, що потребують додаткового розгляду та вирішення.

1. По-перше, слід зауважити, що ухвалення відповідних постанов Верховної Ради України відбувалося без достатніх матеріально-правових підстав. Конституція України, у статті 124 (частини 1 та 2), однозначно зазначає, що здійснення правосуддя є виключною прерогативою національних судів, які створені відповідно до конституційних норм. Таке тлумачення підтримується і позицією Конституційного Суду України, який розглядає поняття «правосуддя» як діяльність державних органів, а не міжнародних інституцій. Це свідчить про те, що постанови ВРУ, які стосуються міжнародної юрисдикції, фактично суперечать Конституції. Однак 2 червня 2016 року до статті 124 Конституції було внесено поправку, яка додала частину 6, дозволяючи Україні визнавати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах Римського статуту. Ця норма набула чинності 30 вересня 2019 року. Тож, хоча де-факто положення вищезгаданих заяв та постанов ВРУ можна розглядати як неконституційні, де-юре вони такими не є, поки немає відповідного рішення Конституційного Суду України. Необхідність узгодження зовнішньополітичних заяв із положеннями Основного закону підкреслює важливість дотримання правової та політичної культури. Відсутність такої відповідності на високому політичному рівні є неприйнятною для держави, що прагне до європейських стандартів.
2. По-друге, правові акти Верховної Ради, які визначають підсудність і містять звернення парламенту, по суті є процедурними

документами. Вони, однак, можуть мати значний вплив на матеріальну правову основу та інші складові кримінально-правових відносин, оскільки вводять певні зміни у структуру правовідносин. У цьому контексті варто розглянути кілька трансформаційних компонентів, які можуть вплинути на систему правовідносин в державі.

3. По третє – проаналізувавши ситуацію, можна виділити кілька аспектів стосовно звернення України до Міжнародного кримінального суду (МКС):

- змінилася роль суб'єкта кримінально-правових відносин. На місці держави Україна в цій структурі з'явився міжнародний судовий орган — МКС, що породжує запитання щодо підстав для відмови держави від виконання своїх обов'язків перед громадянами, що не узгоджується з положеннями статті 3 Конституції України. Можливі дві інтерпретації цього кроку:

- а) Альтернатива а) — це може свідчити про визнання державою недостатньої ефективності своєї правоохоронної та судової систем для забезпечення належного розслідування й судового розгляду подібних справ. У світовій практиці є випадки, коли держави визнавали необхідність звернення до міжнародної юстиції, як, наприклад, у ситуації з Ліваном після вбивства прем'єр-міністра у 2005 році, коли країна звернулася до ООН, вказавши на внутрішні обмеження в забезпеченні правосуддя через вплив злочинних груп. Однак, навіть у випадку Лівану, національна система не була повністю

замінена, адже справа розглядалася за участі іноземних та ліванських суддів. На відміну від цього, у ситуації України відбулося не доповнення, а заміна суб'єкта кримінально-правових відносин, що потребує обґрунтування, якого у постановах Верховної Ради України бракує.

- b) Альтернатива б) — звернення до МКС можна пояснити не обмеженнями національної системи, а специфічним характером злочинів, що становлять міжнародну загрозу, яку важко забезпечити лише національними засобами. У такому випадку акцент робиться на міжнародній природі злочинів, що виходять за межі виключно внутрішніх питань.*
- У контексті злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю угруповань «ДНР» та «ЛНР», ситуація є особливо складною. Українські спецслужби кваліфікують ці організації як терористичні, відповідно до статті 258-3 Кримінального кодексу України, а згідно з заявою парламенту від 2015 року, їхня діяльність відповідає критеріям терористичних організацій. Однак, Римський статут не включає злочини терористичної спрямованості до предмета юрисдикції МКС, що вимагає іншого підходу для їх розгляду на міжнародному рівні.*

Звернення до МКС відображає зміну об'єкта кримінально-правового захисту та характеру кримінально-правових відносин. Заявлена Верховною Радою України мета визнання юрисдикції МКС означає зміщення акценту з суто національного рівня на міжнародний, що сприяє захисту міжнародних правових цінностей. Система міжнародного права включає розгалужені

юридичні гарантії, механізми захисту правових цінностей, юрисдикційні інструменти МКС та інших міжнародних органів, а також заходи, що можуть вживатися військово-політичними коаліціями чи іншими міжнародними об'єднаннями для досягнення мети.

Скоріш за все саме характер порушених відносин відіграв ключову роль у рішенні Верховної Ради України щодо визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду (МКС). Адже злочини, які потенційно можуть стати об'єктом судового розгляду цього органу, загрожують основам цивілізованого публічного управління, порушуючи основоположні принципи людського співіснування, зокрема у взаєминах між державою та її громадянами. Ці принципи закріплені в таких міжнародних документах, як Статут ООН і Загальна декларація прав людини, що підтверджує міжнародний масштаб цих злочинів. Такі діяння мають значення не лише для однієї країни, а й для світової спільноти, оскільки підривають основи міжнародного правопорядку, який забезпечує стабільність на планеті.

Проте виникає питання: на якій підставі й ким саме злочини, вчинені на території України, були визнані як міжнародні? За відсутності правової основи для такої кваліфікації у національному законодавстві це питання виглядає неоднозначно. Римський статут не є джерелом кримінального права України, а тому рішення Верховної Ради не можна вважати офіційною юридичною кваліфікацією — це радше політична декларація, підкріплена кримінологічними аргументами:

- необхідність зупинити агресію проти України (хоча в самій постанові про це прямо не згадується).*
- превенція можливих майбутніх злочинів — воєнних, проти людяності, геноциду й агресії.*
- гарантія правосуддя для українських громадян через опосередковану участь держави у міжнародному судовому процесі*

для захисту їхніх прав.

Очевидно, що досягнення цих цілей є неможливим і є виключно засобами національної правової системи, що обґрунтовує потребу у зверненні до міжнародного судового органу.

На думку дослідника Володимира Сокурєнка, геноцид українців, що вчиняється росією, виходить за рамки класичного визначення цього злочину, який зазвичай асоціюється з фізичним знищенням соціальної групи. Подібно до самої війни росії проти України, яка носить гібридний характер, геноцид українського народу включає як фізичне знищення, так і культурне викорінення національної ідентичності. Такий геноцид має декілька аспектів:

- популідид – знищення населення, яке не відмовляється від української ідентичності. Це включає масові вбивства цивільних осіб як частину державної політики агресора.
- ідентоцид – руйнація національно-культурної ідентичності українців через впровадження освітніх стандартів росії на окупованих територіях, заборону української мови, знищення україномовної літератури, нав'язування російськомовної освіти з ідеологічним спрямуванням. Крім того, це включає примусове переміщення населення, зокрема дітей, до росії (згідно з даними Єльської лабораторії, понад 6 тисяч українських дітей було переміщено).
- урбіцид – цілеспрямоване знищення міст як центрів соціокультурного життя, що веде до дезінтеграції та ослаблення української спільноти. Прикладом є Харків, де руйнуються освітні заклади, мистецькі осередки та інші інституції, що формують українську ідентичність. Така політика спрямована на знищення міського середовища, яке є ключовим елементом національного самовизначення.

В умовах таких загроз Україна повинна ратифікувати Римський статут МКС та відповідні Кампальські додатки. Незважаючи на політичні труднощі, визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо злочину геноциду є необхідним кроком, що дозволить посилити міжнародний правовий захист українського народу.

Міжнародне співтовариство також не може залишатися байдужим до подібних порушень міжнародного гуманітарного права. Аналогічні обґрунтування лежали в основі рішення ООН щодо створення змішаного кримінального трибуналу в Камбоджі, відомого як Надзвичайні палати в судах Камбоджі, для розслідування злочинів червоних кхмерів.

З огляду на це, Україна зосередила зусилля на притягненні до відповідальності саме військово-політичного керівництва росії. Основним механізмом для цього стане Спеціальний трибунал з розслідування злочинів агресії, створення якого підтримує Міністерство закордонних справ України під керівництвом посла з особливих доручень Антона Кориневича. Розглядається модель трибуналу, створеного на основі міждержавної угоди за участі 37 країн та за рекомендацією Генеральної Асамблеї ООН. Передбачено, що трибунал матиме юрисдикцію щодо подій від лютого 2014 року і подолає імунітет для вищого керівництва, включно з президентом, прем'єр-міністром та міністром закордонних справ росії.

Для забезпечення доказової бази у межах розслідування злочину агресії українські слідчі вже збирають докази за *ст. 437* КК України, зокрема цифрові матеріали щодо "спеціальної військової операції", анексії українських територій та інші злочинні дії, задокументовані російським керівництвом. Серед доказів також є захоплені військові документи, записи радіоперехоплень командування, покази полонених командирів тощо.

У липні 2023 року в Гаазі офіційно розпочав свою роботу Міжнародний центр з переслідування злочинів агресії проти України (ICPA), що функціонує

на базі Євроюсту. Генеральні прокурори країн-членів *JIT* (Об'єднаної слідчої групи) підписали додаток до угоди про створення Центру, який сприятиме взаємодії та співпраці між країнами-партнерами. Операційну роботу координує Євроюст, а в Гаазі працюватимуть прокурори та слідчі з країн-учасниць *JIT* з можливістю залучення експертів з інших держав.

Згідно з заявами Антона Кориневича, це є реальним кроком до створення Спеціального трибуналу, який зможе використовувати зібрані Центром докази у судових розглядах. Робота над створенням трибуналу триває поетапно, і докази, зібрані українськими слідчими та прокурорами, будуть передані до Міжнародного центру, що закладе основу для висунення обвинувачень проти керівництва РФ у межах майбутнього трибуналу.

Оскільки в українському законодавстві відсутня стаття, що визначає злочини проти людяності, зібрані докази воєнних злочинів можуть бути використані в міжнародних юрисдикціях для доведення злочинів проти людяності, що підпадають під універсальну юрисдикцію. Об'єднана слідча група *JIT*, до якої входять Україна, Польща, Литва, Латвія, Естонія, Словаччина, Румунія, Євроюст та Офіс прокурора МКС, вже протягом року збирає факти та докази. До цього процесу також долучилися США, які у грудні 2022 року внесли зміни до закону про воєнні злочини (War Crimes Act), дозволивши переслідувати міжнародні злочини з участю їхніх громадян. У лютому 2023 року державний секретар США Ентоні Блінкен офіційно визнав дії російських сил у війні проти України злочинами проти людяності.

3.3 Опитування учасників процесу та статистичні дані зареєстрованих міжнародних злочинів проти українського народу

Для отримання статистичних даних про кількість міжнародних злочинів, вчинених в Україні за 2014-2023 роки, було направлено запити відповідних служб аналітиків до Офісу Генерального прокурора, Служби безпеки України

(СБУ) та Національної поліції України (НПУ). Від НПУ відповіді не було отримано.

Згідно з даними, наданими СБУ, з лютого 2014 року по квітень 2023 року було проведено досудове розслідування у понад 106 тисячах кримінальних проваджень. Справи охоплюють злочини проти національної безпеки, зазіхання та на територіальну цілісність і недоторканність держави, а також, громадську безпеку (терористичні злочини) та інші важкі злочини, пов'язані з проведенням АТО, ООС, анексією Автономної Республіки Крим та відкритою військовою агресією росії проти України.

Однак, СБУ не надала чіткої статистики щодо відкритих проваджень по окремих статтях Кримінального кодексу України (ККУ) що свідчить про відсутність деталізованого обліку таких розглядів справ. У відповідь на запит Української Гельсінської спілки з прав людини (УГСПЛ) була надана наступна інформація про таку кількість розслідувань:

1. пропаганда війни (*ст. 436 ККУ*) – понад 40 проваджень;
2. виправдовування, визнання правомірною або заперечення збройної агресії росії проти України та глорифікація її учасників (*ст. 436-2 ККУ*) – понад 1350 проваджень;
3. планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни (*ст. 437 ККУ*) – понад 100 проваджень;
4. порушення законів та звичаїв війни (*ст. 438 ККУ*) – понад 35 000 проваджень, включно з випадками примусової депортації цивільних, зокрема дітей;
5. екоцид (*ст. 441 ККУ*) – понад 20 проваджень;
6. геноцид (*ст. 442 ККУ*) – близько 30 проваджень.

Крім цього, СБУ повідомила, що з лютого 2014 по квітень 2023 року було повідомлено про підозру 111 000 особам, серед яких 1186 – громадяни російської федерації.

Офіс Генерального прокурора надав інформацію на основі статистичної звітності (відповідно до **Додатків 2 – 8**) що містять дані про кримінальні правопорушення та осіб, причетних до їх вчинення у період з 2014 по березень 2023 року.

Згідно з цими даними, у 2022 році за *статтею 436* Кримінального кодексу України було повідомлено про підозру 23 особам, з яких для 2 осіб проведено спеціальне досудове розслідування. З січня по березень 2023 року підозру висунули ще 5 особам, зокрема щодо 1 особи розпочали спеціальне розслідування. Серед осіб, розслідування щодо яких було завершено за цією статтею, у 2022 році – 18, а з початку 2023 року – 5 особам, і всі вони є громадянами України.

Стаття 436-2 Кримінального кодексу України була додана 3 березня 2022 року, тому статистичні дані охоплюють лише останні два роки. За цей період, у 2022 році до суду було подано 506 обвинувальних актів, що становить 35% від усіх кримінальних проваджень у тому році. На початок 2023 року (з січня по березень) було подано ще 141 обвинувальний акт (27,5% від загальної кількості справ за цей період).

За *статтею 437* ККУ з 2014 року по березень 2023 року було направлено до суду 33 обвинувальні акти з яких, 5 проваджень було закрито. У 2022 році повідомлено про підозру 190 особам, а в період із січня по березень 2023 року – ще 6 особам.

З 2014 року по березень 2023 року за порушення законів та звичаїв війни (*стаття 438* ККУ) до суду передано 58 обвинувальних актів, з яких 47 (81%) були у 2022 році. Це говорить про зміну підходу правоохоронних органів до кваліфікації воєнних злочинів що раніше часто розглядалися як загальнокримінальні правопорушення за статтями – 115, 127, 146 тощо. У 2022 році повідомлено про підозру 280 особам за *статтею 438* ККУ, а в перші три місяці 2023 року – ще 68 особам.

За *статтею 441* ККУ, що стосується екоциду, з 2014 по березень 2023 року було відкрито 41 кримінальне провадження, з яких 4 закрито і жодного обвинувального акта за цією статтею до суду не було направлено.

За *статтею 442* ККУ (геноцид) відкрито 50 проваджень у період із 2014 по березень 2023 року, з яких 24 – у 2022 році. Вісім справ закрито, а взагалі залишилось 42 провадження. У 2022 році було висунуто підозру шістьом особам за геноцид, з них щодо трьох осіб – проведено спеціальне досудове розслідування. Серед підозрюваних три особи – громадяни України, а ще три – іноземці. До суду було передано чотири обвинувальні акти у 2022 році, а з початку 2023 року підозру у вчиненні геноциду висунуто ще трьом особам, з яких щодо однієї особи проведено спеціальне розслідування.

Було проведено анонімне опитування серед представників правоохоронних органів (Національної поліції України та прокуратури) а також серед постраждалих від воєнних злочинів та їхніх представників (адвокатів). Нижче наведено основні результати анкетування кожної з фокус-груп.

Участь в опитуванні взяли 147 представників Національної поліції України та 108 працівників прокуратури. Представники СБУ не долучилися до опитування, відповідей від них не надійшло.

Серед 147 опитаних працівників Національної поліції респондентами були слідчі з відділів Головного управління Національної поліції в місті Києві та Київській області, зокрема з таких підрозділів, як полк поліції особливого призначення Київської області та кілька районних управлінь Києва: Печерське, Шевченківське, Деснянське, Оболонське, Подільське, Голосіївське, Дніпровське та Солом'янське.

Результати анкетування показали, що 45% респондентів повідомили про наявність у їхньому провадженні від 1 до 20 справ щодо злочинів, визначених за *статтями 436, 436-2, 437, 438, 441 та 442* Кримінального кодексу України. Ще 7% працівників розслідують понад 20 таких справ одночасно. Інші 68

респондентів, які не мали досвіду розслідування міжнародних злочинів, були виключені з аналізу відповідей, пов'язаних із досвідом розслідування справ щодо збройного конфлікту.

Деякі респонденти вказали на низку труднощів (**Додаток 9**) з якими стикаються під час розслідувань, а саме:

- відсутність чіткого розробленого механізму для розслідування міжнародних злочинів;
- обмежений доступ до місць скоєння злочинів за такими *статтями*;
- некомпетентні завдання від керівництва;
- недосконалість Кримінального процесуального кодексу яке ускладнює розслідування;
- нерозуміння керівництвом держави того, як саме слід проводити такі розслідування;
- відсутність доступу до важливої інформації якою володіють органи вищого рівня.

Серед опитаних поліцейських лише 12% проходили спеціальну підготовку з розслідування міжнародних злочинів. Більшість (88%) такої підготовки не мали.

35% учасників опитування висловили потребу в додаткових знаннях та навичках для ефективного розслідування порушень міжнародного гуманітарного права. На запитання, щодо специфічних знань, які б підвищили їхню ефективність, респонденти виділили три основні напрями:

- знання методології та послідовності дій під час розслідування;
- теоретичні основи та кваліфікаційні критерії для міжнародних злочинів;
- особливості роботи з потерпілими, свідками та підозрюваними.

Робота з доказами:

- фіксація та збір доказів із можливістю їх визнання міжнародними

судовими інстанціями;

- проведення експертиз, ідентифікація боєприпасів і вибухівки, визначення траєкторії снарядів;
- огляд місця злочину під час масових обстрілів.

Законодавство та міжнародне право:

- робота з новими статтями Кримінального процесуального кодексу;
- судова практика щодо міжнародних злочинів і термінологія;
- міжнародна співпраця та імплементація норм міжнародного права в Україні;
- вивчення практик інших країн.

Також зазначено, що 70% слідчих не застосовують спеціальну методологію збору доказів, тоді як 30% все ж використовують певні методи. При цьому 90% опитаних повідомили, що після лютого 2022 року підходи до розслідування міжнародних злочинів залишилися незмінними.

Варто відзначити, що жоден із респондентів не використовує іноземний досвід у розслідуванні міжнародних злочинів у своїй роботі.

Дослідження виявило, що хоча більшість опитаних вважають взаємодію правоохоронних органів задовільною (**Додаток 10**), 67% респондентів все ж відзначили необхідність її покращення в розслідуванні міжнародних злочинів.

Основні пропозиції включають:

- створення міжвідомчих та слідчо-оперативних груп;
- поліпшення взаємодії між підрозділами із пришвидшенням обміну інформацією;
- розробку навчальних посібників та проведення спільних тренінгів;
- уникнення дублювання розслідувань різними відомствами;
- спрощення бюрократичних процесів і впровадження цифрового документообігу.

Щодо необхідності змін у законодавстві, 28,6% респондентів вважають це

необхідним, зокрема для:

- уточнення дій суб'єктів і збільшення відповідальності за міжнародні злочини;
- продовження строку затримання і створення спеціалізованого органу для воєнних злочинів;
- спрощення процедур обміну інформацією і доступу до конфіденційної інформації.

У співпраці з Міжнародним кримінальним судом 6% опитаних вже взаємодіяли, передаючи матеріали досудового розслідування, докази воєнних злочинів та аналітичні матеріали щодо справ.

Стосовно здатності національної системи до розслідування міжнародних злочинів, 33,3% оцінили її позитивно без застережень, а 51,6% — позитивно, але із зауваженням на необхідність додаткових ресурсів, змін та міжнародної підтримки.

Під час опитування було визначено кілька ключових труднощів **(Додаток 11)** які виникали у розслідуванні міжнародних злочинів, зокрема:

- законодавчі обмеження щодо доступу до військової інформації;
- складність доступу до місць злочинів через бойові дії та окупацію;
- обмежені ресурси та недостатні знання специфіки міжнародних злочинів серед слідчих;
- труднощі в отриманні доказів адже значна частина свідків перебуває на окупованих територіях;
- невизнання документів виданих окупаційними органами, що створює правові ускладнення.

Лише 58,3% працівників прокуратури проходили спеціальну підготовку з розслідування міжнародних злочинів тоді як 43,5%, вважають, за необхідне, додаткове навчання. Серед навичок, які вони хочуть покращити, виділили методику розслідувань, техніки фіксації доказів, знання міжнародного

гуманітарного права та навички роботи з відкритими джерелами.

Методологію збору доказів під час розслідування порушень міжнародного права використовують 39,8% прокурорів, але більшість (60,2%) зазначили, що не застосовують спеціалізовані методики. Також 78,4% опитаних зазначили те, що методи розслідування після 24 лютого 2022 року не змінилися, однак, деякі зауважили на зміни в підходах до кваліфікації злочинів, увазі до стану потерпілих, а також ширшому використанні цифрових доказів і методів радіоперехоплення.

Іноземний досвід у розслідуванні міжнародних злочинів використовують лише 5% опитаних, зокрема застосовуючи практики Великобританії, Грузії та міжнародних трибуналів.

48% респондентів відзначили за необхідність покращення координації між державними органами, (**Додаток 12**) під час розслідування міжнародних злочинів в Україні. Пропозиції щодо вдосконалення цієї взаємодії включають:

- створення спеціалізованих слідчих і прокурорських груп під контролем однієї особи;
- заснування окремих органів розслідування та спеціалізованої прокуратури;
- створення спільних національних та міжнародних слідчих груп із відповідною спеціалізацією;
- внесення змін до КПК для розширення підслідності;
- чітке розмежування функцій між слідчими підрозділами та оперативними органами;
- належне виконання обов'язків слідчими та прокурорами;
- створення спільної бази даних злочинців;
- поліпшення координаційної функції прокуратури та більш оперативний обмін інформацією;
- зменшення формалізму в процедурних питаннях і забезпечення

єдиної позиції всіх органів;

- впровадження єдиної платформи обміну інформацією, такої як Palantir;
- посилення знань міжнародного гуманітарного права серед слідчих;
- організація регулярних спільних навчань і заходів, для вироблення єдиних підходів до розслідувань;
- затвердження єдиної методології розслідування та обов'язкового переліку доказів;
- забезпечення єдиного доступу до баз даних та джерел інформації.

Також респонденти вказали на необхідність прийняття досвіду від інших країн, підвищення кваліфікації працівників та надання прокурорам повної інформації про суб'єктів злочинів.

60,2% прокурорів, що брали участь в опитуванні, вважають, що зміни до Кримінального кодексу України (ККУ) та Кримінального процесуального кодексу України (КПК), для підвищення ефективності розслідувань міжнародних злочинів – не потрібно. Однак 39,8% респондентів наголошують на необхідності до таких змін. Пропоновані зміни охоплюють:

Зміни до ККУ:

- уточнення понять: визначення терміна «агресія» в *ст. 437 ККУ* та об'єктивної сторони *ст. 438 ККУ*.

Зміни до КПК:

- розширення підслідності та забезпечення альтернативної підслідності щоб полегшити роботу Департаменту Служби безпеки України (СБУ), через обмеженість кадрового складу;
- уніфікація правил підслідності між СБУ та Національною поліцією України (НПУ) або, рівномірний розподіл відповідальності;
- внесення змін до *статей 19, 294, 615 КПК України* щодо призупинення строків досудового розслідування, у випадках,

злочинів проти миру та безпеки;

- встановлення безстрокового розслідування злочинів, передбачених Розділом XX ККУ, без підозрюваних, створення окремого розділу в КПК для цих злочинів;
- спрощення збору доказів та доступу до документів, використання телекомунікаційних засобів для проведення допитів свідків за межами юрисдикції;
- спрощення процедури для отримання міжнародної допомоги;
- скасування правок Лозового, що обмежують строки розслідування.

Ратифікація Римського статуту для підвищення міжнародної кооперації.

Створення воєнних трибуналів для спрощення розслідувань і судових процедур.

Взаємодія з Міжнародним кримінальним судом (МКС). 6,5% прокурорів відзначили наявність співпраці з МКС включаючи, передачу матеріалів і доказів, щодо військових злочинів, скоєних представниками росії.

Оцінка спроможності національної правоохоронної системи:

- 13% позитивно оцінили поточні можливості розслідувань міжнародних злочинів;
- 78,6% висловили позитивне ставлення але вказали на потребу вдосконалення, зокрема:
 - 36,1% зазначили, що через значний обсяг справ національній системі важко ефективно виконувати завдання;
 - 22,2% вказали на необхідність змін для поліпшення ефективності;
 - 12% заявили про брак ресурсів;
 - 8,3% підтримали залучення іноземних партнерів для зміцнення спроможності системи;
- 4,6% висловили негативну оцінку національної системи

розслідування міжнародних злочинів.

В опитуванні також взяли участь 20 адвокатів які представляють інтереси потерпілих у справах про воєнні злочини, зокрема щодо вбивства цивільних осіб, позасудових страт, катувань цивільних та військових, незаконного ув'язнення, руйнування або пошкодження майна, а також злочинів проти статевої свободи та недоторканності.

Більшість адвокатів заявили, що для подання заяв про воєнні злочини вони зверталися переважно до Служби безпеки України (80% опитаних). До Національної поліції України зверталися 60% адвокатів, а до органів прокуратури – 55%.

Крім того, 80% респондентів надсилали заяви про злочини і до правоохоронних органів російської федерації. Проте лише 17,6% адвокатів (3 особи) отримали відповіді на всі подані заяви, 23,5% (4 особи) отримували відповіді лише на окремі з них, тоді як 58,8% (10 осіб) не отримали жодної відповіді від російських органів.

Адвокати також зауважили, що у більшості випадків російські правоохоронні органи або відмовляли у відкритті кримінальних проваджень, або інформували, що надану інформацію буде додатково розглянуто.

Вони також повідомили, що у більшості випадків після подання заяви про злочин правоохоронні органи з ними не зв'язуються (**Додаток 13**) (45%), тоді як 35% респондентів зазначили, що контакт відбувається інколи, а 10% – дуже рідко.

Серед опитаних 80% адвокатів вказали, що українські правоохоронні органи класифікували неправомірні дії, подані в їхніх заявах про міжнародні злочини, за *статтею 438* Кримінального кодексу України. Інші 10% посилалися на *статтю 437*, 30% – на *статтю 115*, і 15% – на *статтю 146*.

Щодо взаємодії з правоохоронцями на етапі досудового розслідування, 50% адвокатів зазначили, що зазвичай отримують відповіді на свої запити та

клопотання у справах, пов'язаних із міжнародними злочинами, 30% відповіли, що це трапляється інколи, а 20% заявили, що відповіді не надходять.

Крім того, 42% адвокатів стикалися з труднощами при ознайомленні з матеріалами кримінальних проваджень. До основних перешкод вони віднесли:

- відсутність можливості зв'язатися зі слідчим або отримати його контактні дані (78%);
- ігнорування клопотань про ознайомлення з матеріалами (67%);
- складнощі у домовленості про час для ознайомлення зі слідчим (45%).

Також 45% адвокатів вказали на певні труднощі у комунікації з представниками слідчих органів, зокрема:

- відсутність бажання або можливості спілкуватися;
- ігнорування запитів;
- стислий час між врученням підозри та обвинувальним актом;
- відмова у проведенні додаткових експертиз або у задоволенні клопотань про накладення арешту, що змушує адвокатів подавати скарги;
- складнощі в отриманні контактів слідчого, що веде розслідування (доводиться знаходити через особисті контакти в правоохоронних органах);
- відмова в реєстрації кримінального провадження за відсутності доказів полону чи катувань;
- труднощі з отриманням інформації, якщо матеріали справи знаходяться в іншій області, що практично унеможливляє доступ до інформації про хід розслідування або отримання відсканованих документів для ознайомлення;
- надання лише частини матеріалів слідчим, без пояснень щодо місцезнаходження інших документів.

Загалом, 80% адвокатів вказали, що комунікація з потерпілими у справах про воєнні злочини є неналежною, що значно ускладнює процес захисту їхніх інтересів.

Респонденти вказали на ряд недоліків у процесі розслідування воєнних злочинів, **(Додаток 14, 15)**зокрема:

- неналежне проведення необхідних слідчих дій на початкових етапах або втрату доказів через недбале ставлення;
- відсутність оперативно-розшукових заходів;
- затримки у здійсненні слідчих дій;
- недостатню комунікацію з потерпілими;
- безпідставну та повторну зміну підслідності, порушення правил підслідності під час збирання доказів;
- затягування призначення судово-медичних експертиз та непроведення інших необхідних експертиз;
- формальний підхід до розслідування, що виражається у складнощах взаємодії зі слідчим;
- об'єктивну неможливість проведення слідчих дій на окупованих або зруйнованих територіях через активні бойові дії;
- ігнорування заяв сторони потерпілого, формальний підхід до допитів свідків, дублювання справ, а також помилки у процесуальних документах.

На питання щодо змін у системі розслідування воєнних злочинів для підвищення ефективності респонденти запропонували наступне:

- покращення міжвідомчої координації та створення алгоритму взаємодії між слідчими органами;
- встановлення контролю з боку Офісу Генерального прокурора через спеціальний департамент;
- розробка покрокових методик, алгоритмів та чек-листів для

розслідування такого роду злочинів;

- чітке визначення підслідності для кожної справи;
- залучення міжнародної підтримки та експертів для розслідування злочинів;
- створення механізму для розслідування злочинів на тимчасово окупованих територіях;
- підвищення якості підбору кадрів у слідчі органи та покращення взаємодії з потерпілими;
- збільшення кількості слідчих та навчання основам міжнародного гуманітарного права для всіх учасників розслідувань;
- внести зміни до Кримінального процесуального кодексу України, щоб надати Національній поліції право розслідувати воєнні злочини, дозволити дистанційні допити та визнати докази, зібрані НУО, включно з матеріалами OSINT.

Також, 85% адвокатів зверталися до Європейського суду з прав людини або органів ООН із заявами про воєнні злочини в Україні, а 48% з них вказали на порушення Україною зобов'язань щодо ефективного розслідування цих злочинів.

Під час дослідження було опитано 207 постраждалих від воєнних злочинів, серед яких 75% зазнали незаконного позбавлення волі, 28% — постраждали через руйнування або пошкодження майна, 13,5% — від катувань, а 12% мали втрати члена сім'ї. Більшість опитаних (82%) зверталися з заявами до Національної поліції України, 55% — до Служби безпеки України, а 17,4% — до прокуратури.

Здебільшого (93,7%) постраждалі не стикалися з труднощами при реєстрації заяви, і 81,6% зазначили, що їх повідомили про відкриття кримінального провадження. З них 34,5% отримали інформацію негайно, 25% — протягом 24 годин, 18% — протягом місяця, а 17% — протягом тижня. Витяг

з Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) отримали без проблем 78,7% потерпілих, а 21,3% заявників не отримали такий документ.

Однак 19,3% респондентів зіткнулися з труднощами, серед яких:

- відмова в прийнятті заяви, зокрема, через відсутність документів, що підтверджують родинні зв'язки з військовополоненим;
- затримка з реєстрацією злочину;
- відмова в здачі зразків ДНК;
- відсутність координації між правоохоронними структурами;
- зміна підслідності без повідомлення потерпілого та передача матеріалів іншій інстанції (наприклад, Службі безпеки України чи прокуратурі);
- помилки у витягу ЄРДР (неповні дані щодо зруйнованого майна);
- труднощі з отриманням витягу з ЄРДР та комунікацією зі слідчим.

Зазначені були випадки коли слідчі не приїжджали на місце події, не брали свідчення очевидців, не проводили огляду місця злочину, не організовували експертизи або затягували допити на кілька місяців після подання заяви.

Щодо інформування потерпілих, 56,5% не отримали пам'ятки про права та обов'язки, в той час як 43,5% респондентів такі пам'ятки отримали.

Стосовно проведених слідчих дій після звернення потерпілих:

- 51,7% респондентів були допитані з оформленням протоколу;
- 43% здали зразки ДНК;
- 27,1% надали додаткові докази;
- 15,9% вказали свідків;
- огляд місця злочину було проведено лише у 5,3% випадків;
- 10% зазначили, що жодних слідчих дій не було виконано.

У плані співпраці з правоохоронними органами (**Додаток 16**) майже 60% опитаних мають контакт слідчого, 45% зазначили, що слідчі контактували з

ними один-два рази за весь період розслідування. Близько 87,9% респондентів не отримують інформацію про хід розслідування, а 70,9% не мають можливості ознайомитися з матеріалами справи або їхні запити залишаються без відповіді.

Постраждалі від воєнних злочинів вказують на такі основні недоліки **(Додаток 17)** досудового розслідування:

- постійне затягування розслідування, значні затримки у проведенні необхідних слідчих дій;
- відсутність належної комунікації з потерпілими: немає доступу до контактної інформації слідчого, невідомо, де саме зберігаються матеріали кримінального провадження, і повністю відсутня інформація щодо проміжних результатів розслідування;
- помітна байдужість слідчих та їхня недостатня зацікавленість у розслідуванні справи;
- основна частина доказів у матеріалах справи — це докази, які потерпілі передали особисто, тоді як слідчі самостійно не збирають додаткових матеріалів;
- наявність численних помилок у процесуальних документах;
- фактичне призупинення розслідування після зміни підслідності, що створює враження про його зупинку;
- відмова у проведенні ДНК-експертизи;
- відсутність витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), що ускладнює доступ потерпілих до інформації про справу.

Ці фактори значно впливають на ефективність розслідування та обмежують доступ потерпілих до правової інформації та правосуддя.

З початку повномасштабного вторгнення і до липня 2023 року документатори Української Гельсінської спілки з прав людини разом із партнерами зафіксували понад 45,000 воєнних злочинів. З 2022 року по травень 2023 року юристи УГСПЛ, які працюють у 17 регіонах України, надали 7462

консультації щодо питань, пов'язаних з окупацією території України російськими військами.

З 24 лютого 2022 року до січня 2023 року Центр стратегічних справ подав 72 заяви до Європейського суду з прав людини, в яких йдеться про порушення прав 241 потерпілого через дії росії, а в деяких випадках і України. Основні категорії порушень включали 67 епізодів катування, 42 випадки порушень майнових прав, 18 епізодів вбивств, 7 випадків насильницького зникнення, а також 4 випадки поранення цивільних.

Територіальний розподіл справ: Більшість випадків злочинів зафіксовано в таких регіонах:

- Київська область – 31 справа;
- Донецька область – 26 справ;
- Київ – 6 справ;
- Луганська, Харківська, Запорізька, Херсонська, Миколаївська області також мають декілька справ, зокрема по 2–3 випадки кожна.

Розслідування: У 46 випадках слідчі дії проводить Служба безпеки України, у 20 – Національна поліція, а щодо решти випадків інформація відсутня. У деяких справах потерпілі не отримували підтвердження відкриття провадження на підставі поданих заяв.

Кваліфікація: Переважна більшість випадків розслідується за *статтею 438* Кримінального кодексу України. Проте у деяких випадках, особливо тих, які стосуються захоплення українських військовополонених, кваліфікація здійснювалася за *статтею 115*. У порівнянні з періодом 2014–2021 років, помітно змінилося ставлення до кваліфікації міжнародних злочинів, які раніше часто визначалися як загальнокримінальні правопорушення.

Швидкість відкриття проваджень: Інформація про злочини здебільшого вносилася до Єдиного реєстру досудових розслідувань протягом 1–2 днів після подання заяв. Юристи відзначають, що, на відміну від періоду 2014–2021 років,

зараз потерпілі рідко стикаються з відмовами в реєстрації злочинів.

Було розглянуто особливості судового розгляду злочинів, що підпадають під такі статті Кримінального кодексу України, як *436 (пропаганда війни), 436-2 (виправдовування збройної агресії росії проти України), 437 (ведення агресивної війни), 438 (порушення законів і звичаїв війни), 441 (екоцид) та 442 (геноцид)*. Ці злочини, скоєні на території України починаючи з 27 лютого 2014 року по 1 травня 2023 року, належать до розділу XX КК України, присвяченого правопорушенням проти миру та міжнародного правопорядку.

Національні суди загальної юрисдикції розглядають справи, що стосуються міжнародних злочинів, у відповідності до положень КПК України. За дев'ять років війни було внесено значні зміни до КПК України, особливо після оголошення воєнного стану 24 лютого 2022 року. Зокрема, у 2022 році додано розділи щодо особливого режиму розгляду під час воєнного стану та співпраці з Міжнародним кримінальним судом.

Згідно з законом, ведення судової статистики в Україні покладено на Державну судову адміністрацію України. У процесі дослідження було виявлено, що статистика може не враховувати всі дані, оскільки при багатосторонній кваліфікації злочинів обирається стаття з найсуворішим покаранням. Наприклад, злочини, кваліфіковані за кількома статтями, можуть бути відображені лише за тією статтею, де передбачено суворіше покарання. Це спричиняє латентність частини міжнародних злочинів у статистиці.

Для визначення кількості вироків за міжнародні злочини в Україні було використано дані Єдиного державного реєстру судових рішень, що зафіксували 585 вироків: 26 за *статтею 436*, 514 за *статтею 436-2*, 11 за *статтею 437*, 31 за *статтею 438* та 3 за *статтею 442*. Вироків за *статтею 441* не було.

Стаття 438 КК України є бланкетною, що передбачає використання норм міжнародного права, зокрема Женевських конвенцій. Проте судді переважно згадують ці норми формально, без детального аналізу їх

застосування в конкретних справах. З 31 вироку за *статтею 438* за останні два роки 39 засуджених включають як українських, так і російських громадян. Переважна більшість справ розглядається у порядку *in absentia* або в скороченому провадженні за згодою обвинувачених, що може бути пов'язано з можливістю обміну військовополонених.

Лише чотири справи розглядалися у повному обсязі, з дослідженням усіх доказів, що включають свідчення потерпілих та експертні висновки. Загалом, розслідування міжнародних злочинів в Україні відбувається за загальними процесуальними нормами, без спеціальних підходів для такої категорії справ. Національна судова система України створює нову судову практику, адаптуючи міжнародне право до специфіки української війни з росією, формуючи прецеденти, що відповідають національним особливостям та потребам правосуддя.

Висновки до 3 розділу

Можна сказати те, що період з 2014 року став критично важливим для нашої держави, оскільки країна зіткнулася з численними злочинами проти людяності що супроводжувалися збройним конфліктом та агресією з боку росії. Майдан, анексія Криму та збройний конфлікт на сході України став не лише символом боротьби за права людини, але й такі події привернули увагу міжнародної спільноти до необхідності розслідування та покарання винних за злочини проти українців. Визнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду стало окремим важливим питанням задля забезпечення міжнародної підтримки та правосуддя для жертв таких злочинів.

Крім того, аналіз кримінально-правової політики в умовах війни вказує саме на необхідність вдосконалення національного законодавства та її механізмів розслідування міжнародних злочинів. Виявлені недоліки у правозастосуванні та недостатня підготовка правоохоронців свідчить про потребу в системних змінах, які дозволять Україні ефективно реагувати на виклики які пов'язані з агресією росії та порушеннями нею прав людини. Тільки міжнародна співпраця та адаптація нашої країни до сучасних вимог може забезпечити належне виконання захисту прав людини та дозволить запобігати подібному.

Висновки

1. Дослідження показало, що міжнародні організації, такі як ООН та МКС відіграють ключову роль у забезпеченні правосуддя та притягненні винних до відповідальності. Створення міжнародних трибуналів у справах Югославії та Руанди демонструє важливість колективних зусиль для подолання таких злочинів, як геноцид і злочини проти людяності, а також встановлює прецеденти для подальших судових процесів.

2. Омар аль-Башир був притягнутий до відповідальності за злочини проти людяності, геноцид та масові вбивства у Дарфурі. Його дії класифікувалися як навмисне знищення певних етнічних груп, що свідчить про намагання міжнародної спільноти подолати безкарність та втілити принципи верховенства права. Справа Аль-Башира стала значним кроком у боротьбі зі злочинами на глобальному рівні, хоч і супроводжувалася значними складнощами у виконанні судових рішень.

3. Незважаючи на позитивні результати опитування, представники правоохоронної системи України зіткнулися з труднощами у взаємодії між різними інституціями. Адвокати відзначили труднощі в отриманні матеріалів кримінальних проваджень, складність зв'язку з представниками слідчих органів та затримки у розгляді звернень. 42% адвокатів зіштовхнулися з перешкодами при доступі до матеріалів, що свідчить про необхідність покращення ефективності системи.

4. У дослідженні проведено анонімне опитування серед 147 представників Національної поліції України та 108 працівників прокуратури, які активно беруть участь у розслідуванні міжнародних злочинів. Респонденти оцінили сучасні можливості системи розслідування, однак 78,6% вказали на потребу вдосконалення, а 67% визнали, що потрібне покращення взаємодії між органами влади. Також опитано 207 постраждалих від воєнних злочинів, з яких 75% зазнали

незаконного позбавлення волі.

5. Дослідження продемонструвало важливість інтеграції міжнародного досвіду та принципів у правову систему України для забезпечення справедливості і захисту прав постраждалих. Встановлені міжнародні стандарти дозволяють більш ефективно реагувати на злочини проти людяності та сприяють розвитку кримінально-правової бази, зокрема у контексті війни в Україні.

Список використаних джерел

1. Абрамович Р. Еволюція та співвідношення принципів 'nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege' та 'ex post facto law'. Наукові записки НАУКМА. 2012. Т. 129: Юридичні науки. С. 59-62. Доступно за посиланням: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/045b35d1-d8a6-4f73-9933-8d6153b3b8f0/content>
2. Андрейченко С. Принцип неприпустимості посилання на посадове становище особи в міжнародному кримінальному праві. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 18 трав. 2018 р.) : у 2 т. / НУ «ОЮА. Одеса, Т. 1. С. 319–323 Доступно за посиланням: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b73fec5d-371c-41c0-af12-cbc41bbb6cd9/content>
3. Антипенко В., Важна К. Інститут кримінальної відповідальності держави як ефективний міжнародно-правовий механізм боротьби зі злочином агресії. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. 2012. № 3. С. 123–129. Доступно за посиланням: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=Npnau_2012_3_26
4. Бехруз Х. Примусові судові заходи МКС в умовах охорони суверенітету в контексті України. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Юридичні науки. 2023. № 3. С. 140–144. Доступно за посиланням: https://juris.vernadskyjournals.in.ua/journals/2023/3_2023/3_2023.pdf
5. Буткевич В., Мицик В., Задорожній О. Міжнародне право. Основи теорії : підручник / за ред. В. Г. Буткевича. Київ : Либідь, 2002. 608 с. Доступно за посиланням: <https://studfile.net/preview/2266775/>
6. В Україні запрацює перший великий офіс МКС – Костін. Доступно за посиланням: <https://suspilne.media/569503-v-ukraini-zapracue-persij-velikij-ofis-mks-kostin/>
7. Офіс Генерального Прокурора України. Прокурори Офісу Генпрокурора спільно з експертами розробили стандарти розслідування воєнних злочинів. 30 травня 2023 р. Доступно за посиланням: <https://gp.gov.ua/ua/posts/prokurori-ofisu-genprokurora-spilno-z-ekspertami-rozrobili-standarti-rozsliduvannya-vojennix-zlociniv>
8. Верховна рада України. Європейська конвенція про незастосування строків давності до злочинів проти людяності та воєнних злочинів від

06.03.2008

Доступно

за

посиланням:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_125#Text

9. Верховна рада України. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 04.02.1994 Доступно за посиланням: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text
10. Виговська О. Міжнародний злочин на Донбасі: духовний геноцид проти українців. Звернення учасників загальних зборів НАПН України до міжнародних організацій, які провадять діяльність в Україні щодо врегулювання конфлікту на Донбасі. Директор школи, ліцею, гімназії. 2018. №19, ч. 3. С. 7–8. Доступно за посиланням: <https://director-ua.info/index.php/dslg/article/view/66/62>
11. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський статут) від 11.07.2001 р. № 3-в/2001. Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01#Text>
12. Війна і права людини. Дослідження Української Гельсінської спілки з прав людини. / М.М. Гнатовський, А.О. Кориневич, О.М. Лисенко; за заг. ред. А.О. Кориневича, О.А. Мартиненка. Київ: КВІЦ, 2015. 42 с. Доступно за посиланням: <https://www.helsinki.org.ua/files/docs/1439184931.pdf>
13. Возняк Т. Мамай чи майбутнє. Критика. 2003. ч. 7-8/с. 12–13. Доступно за посиланням: <https://krytyka.com/ua/articles/mamay-chy-maybutnie>
14. Генпрокурор Костін назвав «історичним» рішення МКС щодо Путіна. Радіо Свобода. Доступно за посиланням: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kostin-mks-putin-order/32323169.html>
15. Гнатовський М. Злочини проти людяності у сучасному міжнародному кримінальному праві: характеристика окремих діянь. Український часопис міжнародного права. 2007. № 3. С. 26–44.
16. Гнатовський М., Кучер О., Кориневич А. Міжнародний кримінальний суд: ефективність функціонування та переваги для України. Український часопис міжнародного права. 2014. № 12. С. 98–108.
17. Громовенко К. Проблема притягнення до відповідальності за злочини проти людяності вчинені в Україні в Міжнародному кримінальному суді. Право та державне управління. 2023 р. № 3. С. 267-272. Доступно за посиланням: http://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2023/40.pdf
18. Грушко М. Воєнні злочини та злочини проти людяності як міжнародні злочини порушення норм jus cogens: питання кваліфікації. Академічні візії. 2023. № 19. Доступно за посиланням:

https://www.researchgate.net/publication/376797299_Grusko_MV_Politova_A_S_Zlocini_proti_ludanosti_nacionalnij_ta_miznarodno-pravovij_aspekt_Naukovi_zapiski_Lvivskogo_universitetu_biznesu_ta_prava_Seria_ekonomicna_Seria_uridicna_2022_Vip_35_S_453-458_DO

19. Грушко М. Співпраця Міжнародного кримінального суду та України у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом. Академічні візії, (23). Доступно за посиланням: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/download/679/701/709>
20. Грушко М., Мануїлова К. Концепція правосуддя перехідного періоду в контексті збройного конфлікту в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2021. № 3. С. 312–316.
21. Гунчак Т. Втрачена можливість. Газета «День», №57. Доступно за посиланням: <https://kvit.ukma.edu.ua/wp-content/uploads/2014/09/%D0%9A%D0%BB%D1%8E%D1%87%D0%BE%D0%B2%D1%96-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B5%D0%BC%D0%B8-%D1%96%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%97-%D1%83-%D0%94%D1%80%D1%83%D0%B3%D1%96%D0%B9-%D0%A1%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B9-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D1%96.pdf>
22. Держипільська А. Притягнення до відповідальності за вчинення злочинів проти людяності як спосіб захисту цінностей, закріплених у загальній декларації прав людини. Право України. 2018. № 9. С. 196–211. Доступно за посиланням: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=prukr_2018_9_16
23. Документи Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). ф. 3833, оп. 1, спр. 125, арк. Доступно за посиланням: <https://tsdahou.archives.gov.ua/arhiv-vystavkovyh-proyektiv/vystavkovi-proyekty-czdago-ukrayiny/ukrayina-shlyah-do-peremogy-do-70-yi-richnyczy-peremogy-nad-naczystskoyu-nimechchynoyu/dokumenty-czentralnogo-derzhavnogo-arhivu-vyshhyh-organiv-vlady-ta-upravlinnya-ukrayiny-czdavo-ukrayiny/>
24. Дрьоміна Н. В. Юрисдикція міжнародних кримінальних судів і трибуналів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Н. В. Дрьоміна; кер. роботи М. Ю. Черкес; Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". – Одеса, 2006. 17

- с. Доступно за посиланням:
<https://lj.journal.kspu.edu/index.php/lj/article/view/402>
- 25.Енциклопедія міжнародного права : у 3 т. / редкол.: Ю. Шемшученко, В. Денисов [та ін.] ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ : Академперіодика, 2017. Т. 2. 928 с. Доступно за посиланням:
https://chtyvo.org.ua/authors/Shemshuchenko_Yurii/Entsyklopediia_mizhnarodnoho_prava_U_3_t_Tom_1_A_D/
- 26.Євген Крапивін. United for Justice: які результати «юридичного Рамштайну» та чому це важливо? JustTalk, 06.03.2023 р. Доступно за посиланням:
https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2024/08/ali_shadowreport_chapter23.pdf
- 27.Євген Крапивін. Розслідування воєнних злочинів: пів року після повномасштабного вторгнення. JustTalk, 26.08.2022 р. Доступно за посиланням: <https://justtalk.com.ua/post/rozsliduvannya-voennih-zlochyniv-piv-roku-pislya-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-discussion-paper>
- 28.Європейська правда. Незалежна комісія ООН підтвердила, що Росія скоїла воєнні злочини в Україні. Європейська правда. Доступно за посиланням: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/03/16/7158124/>
- 29.Єрмоєнко Я., Гаріна Д. та інші. Військові злочини Росії під час війни з Україною та юридична відповідальність за скоєне. Proceedings of the 5th International scientific and practical conference. SPC. Lviv, 2022. С. 928-932. Доступно за посиланням: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/6877>
- 30.Жорстоке поводження з військовополоненими в Оленівці / Офіс Генерального прокурора. Доступно за посиланням:
<https://new.gp.gov.ua/ua/posts/zorstoke-povodzennya-z-viiskovopolonenimi-povidomleno-pro-pidozru-nacalniku-ta-inspektoru-koloniyi-v-olenivci-de-utrimuvalis-viiskovi-zsu>
- 31.Загальна декларація прав людини: Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948 р. Доступно за посиланням:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
- 32.Зелінська Н. Нюрнберзька концепція міжнародного злочину та принцип «ex post facto» у міжнародному кримінальному праві / Н. А. Зелінська // Наукові праці Одеської національної юридичної академії : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), Ю. М. Оборотов (заст. голів. ред.), В.В.Завальнюк [та інш.]; МОН України, ОНЮА. - Одеса: Юрид. л-ра, 2008.Т. 7. - С. 160-169. Доступно за посиланням:
<https://dspace.onua.edu.ua/items/b236cd07-94a1-42eb-aa7e-f12e859575bb>

- 33.Злочин агресії є простим у доведенні. Посол з особливих доручень МЗС Антон Кориневич – про необхідність створення спецтрибуналу щодо злочинів Росії - Грати. Доступно за посиланням: <https://graty.me/monologue/zlochin-agresi%D1%97-%D1%94-prostim-u-dovedenni-tomu-tribunal-mozhe-ruhatisya-shvidshe-nizh-isnuyuchi-sudovi-ustanovi-usi-dokazi-na-poverhni-posol-z-osoblivih-doruchen-mzs-ant/>
- 34.Злочини проти людяності в Україні: відмінність від воєнних злочинів та проблематика притягнення до відповідальності. European Business Association. Доступно за посиланням: <https://eba.com.ua/zlochyny-proty-lyudyanosti-v-ukrayini-vidminnist-vid-voyennyh-zlochyniv-ta-problematyka-prytyagnennya-do-vidpovidalnosti/>
- 35.Імплементація норм міжнародного гуманітарного права на національному рівні в Україні. Global Rights Compliance LLP. Київ. 2016. Доступно за посиланням: <https://www.asser.nl/media/794858/2021-the-domestic-implementation-of-ihl-in-ukraine-updated-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0.pdf>
- 36.Клімчук М., Катриченко Т., Прихно А. Воєнний злочин в Оленівці: реконструкція подій масового вбивства полонених азовців. 2023. Доступно за посиланням: <https://mipl.org.ua/voyennyj-zlochyn-v-olenivci-rekonstrukciya-podij-masovogo-vbyvstva-polonenyh-azovcziv/>
- 37.Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
- 38.Кориневич А. Амністія не для всіх: яким буде перехідне правосуддя на Донбасі та в Криму. Доступно за посиланням: <https://www.helsinki.org.ua/articles/amnistiia-ne-dlia-vsikh-iakym-bude-perekhidne-pravosuddia-na-donbasi-i-u-krymu/>
- 39.Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 5 жовт. 2023 р. Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- 40.Маєвська А. Злочини проти людяності: міжнародно-правовий аспект : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.11. Харків, 2002. 19 с. Доступно за посиланням: <https://uacademic.info/ua/document/0402U003302>
- 41.Мануїлова К. Становлення та розвиток концепції відповідальності за міжнародні злочини, що порушують права людини. Академічні візії. 2023. № 17. Доступно за посиланням: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/680>

42. Меликов Р. Міжнародно-правове регулювання використання автономних систем озброєння під час ведення воєнних дій : дис...д-ра філос. / НУ «ОЮА». Одеса, 2023. 205 с. <https://dspace.onua.edu.ua/items/49798348-cd73-4e3b-8339-5c84be8b7e62>
43. Міністерство юстиції України. (2023). Міжнародні злочини: настільна книга судді. Доступно за посиланням: <https://nsj.gov.ua/files/1687510022%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%96%20%D0%97%D0%BB%D0%BE%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B8%20%D0%9D%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D0%B3%D0%B0%20%D0%A1%D1%83%D0%B4%D0%B4%D1%96.pdf>
44. Міжнародний Комітет Червоного Хреста 19, avenue de la Paix 1202 Женева, Швейцарія ст.8 Доступно за посиланням: <https://blogs.icrc.org/ua/wp-content/uploads/sites/98/2022/06/Fundamental-principles-UKR.pdf>
45. Незалежна комісія ООН підтвердила, що Росія скоїла воєнні злочини в Україні. Європейська правда. 2023. Доступно за посиланням: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/03/16/7158124/>
46. Офіційний портал Верховної Ради України. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права №2689 від 27.12.2019. Доступно за посиланням: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67804
47. Пам'ятаймо про депортації 1944–1951 років. Український інститут національної пам'яті - офіційний веб-сайт. Доступно за посиланням: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/vchytelyam/metodychni-rekomendaciyi/pamyataymo-pro-deportaciyi-1944-1951-rokiv>
48. Пилипенко В. До питання про міжнародно-правову кваліфікацію злочинних діянь Російської Федерації під час повномасштабної агресії в Україні. Право України. 2022. № 6. С. 69–81. Доступно за посиланням: http://jnas.nbu.gov.ua/j-pdf/prukr_2022_12_16.pdf
49. Приазов'я Н., Янковський О., Бадюк О. «Убивства, зґвалтування, тортури»: скільки воєнних злочинів російської армії вже підтвердили в Україні і які перспективи трибуналу? Радіо Свобода. Доступно за посиланням: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-trybunal-haaha-putin/32292306.html>
50. Про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами

- держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року : заява Верховної Ради України до МКС від 25.02.2014 р. № 790-VII. Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text>
51. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>
52. Про Європейський Союз : Договір Європ. Союзу від 07.02.1992 р.: станом на 13 груд. 2007 р. Доступно за посиланням: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text
53. Про запобігання злочину геноциду та покарання за нього : Конвенція Орг. Об'єдн. Наці https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text
54. Про застосування амністії в Україні : Закон України від 01.10.1996 р. № 392/96-ВР : станом на 3 лип. 2020 р. Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/96-%D0%B2%D1%80#Text>
55. Про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину : Конвенція Ради 232 Європи від 04.04.1997 р. : станом на 25 січ. 2005 р. Доступно за посиланням: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_334#Text
56. Про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 р. : станом на 1 серп. 2021 р. Доступно за посиланням: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
57. Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних : Директива Європейського Парламенту і Ради від 24.10.1995 р. № 95/46/ЄС (станом на 25 трав. 2018 р.). Доступно за посиланням: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_242#Text
58. Про захист цивільного населення під час війни : Конвенція ООН від 12.08.1949 р. : станом на 8 лют. 2006 р. Доступно за посиланням: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
59. Про заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами російської федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян» : постанова Верховної Ради України від 04.02.2015 р. № 145-VIII. Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text>

60. Про заяву Верховної Ради України у зв'язку з ухваленням Сенатом і Сеймом Республіки Польща постанов від 7 липня 2016 року та 22 липня 2016 року щодо оцінки польсько-українського конфлікту в роки Другої світової війни : Постанова Верхов. Ради України від 08.09.2016 р. № 1507-VIII. Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1507-19#Text>
61. Про ліквідацію всіх форм расової дискримінації : Конвенція ООН від 21.12.1965 р. : станом на 4 лют. 1994 р. Доступно за посиланням: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105
62. Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті : Закон України від 09.04.2015 р. № 314-VIII : станом на 27 лип. 2023 р. Доступно за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text>
63. Проблеми теорії та практики міжнародно-правової відповідальності : навч.-метод. посіб. / укл. С. С. Андрейченко ; НУ «ОЮА». Одеса : Фенікс, 2023. 108 с. Доступно за посиланням: <https://dspace.onua.edu.ua/items/55e03f2a-bcce-4f51-bd1c-a446d8178a72>
64. Проект Кодексу злочинів проти миру та безпеки людства (витяг) : Проект ООН від 01.01.1995 р. Доступно за посиланням: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_710#Text
65. Рабінович П. Універсальні стандарти людяності як концептуальні засади антропоцентричного праворозуміння. Право України. 2021. № 1. С. 76–87.
66. Рабінович П., Держипільська А. Розвиток ідей професора Герша Лаутерпахта щодо відповідальності за вчинення злочинів проти людяності у сучасному міжнародному кримінальному праві (до 75-річчя перемоги над нацистським режимом у Другій світовій війні). Право України. 2020. № 8. С. 212–222.
67. Рабінович П., Добрянський С. Професор Філіп Сендс – світовий авторитет із теорії та практики міжнародно-юридичного захисту прав людини. Право України. 2018. № 3. С. 214–217.
68. Рабінович П., Добрянський С. Професор Філіп Сендс – світовий авторитет із теорії та практики міжнародно-юридичного захисту прав людини. Право України. 2018. № 3. С. 214–217.
69. Репецький В., Лисик В. Поняття та ознаки воєнних злочинів. Альманах міжнародного права. 2009. Вип. 1. С. 120–125. Доступно за посиланням: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/322/8766/18367-1>

70. Римський статут міжнародного кримінального суду : статут Міжнар. судів від 17.07.1998 р. : станом на 16 січ. 2002 р. Доступно за посиланням: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
71. Рішення Федерального конституційного суду ФРН від 24 жовтня 1996, №EuGRZ 1996. 538 с. Доступно за посиланням: <https://www.osce.org/files/f/documents/0/e/233491.pdf>
72. Романюк Т. Міжнародний трибунал: pro et contra. Компроміс? Віче. 2015. №3. С. 9-11 Доступно за посиланням: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/viche_2015_3_7.pdf
73. Ругало Ю. Злочини проти людяності в Україні з 2014 року і по сьогодні. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 6. С. 696–699. Доступно за посиланням: http://www.lsej.org.ua/6_2023/164.pdf
74. Ругало Ю. Злочини проти людяності у практиці ICTR та ICTY з порівняльною проєкцією на злочини в Україні в контексті збройного конфлікту. Держава та регіони. Серія: Право. 2023. № 2. С. 252–258. Доступно за посиланням: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2023/45.pdf
75. Ругало Ю. Ретроспективний аналіз діяльності Міжнародного кримінального суду та його нормативна сила впливу. Журнал Європейського та порівняльного права. 2020. № 12. С. 159–164. Доступно за посиланням: https://e-learning.iir.edu.ua/pluginfile.php/5230/mod_book/chapter/778/%D0%96%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D0%BB%20%D1%94%D0%B2%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%96%20%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0_%D0%9D%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D0%B8%D0%BB%D0%B0.pdf
76. Садовнікова Г. Співвідношення категорій концепт, поняття і значення у когнітивному термінознавстві. Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія Філологія. 2014. Т. 17, № 1. С. 156–164. Доступно за посиланням: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=Vknlu_fil_2014_17_1_21

- 77.Сироїд Т., Гавриленко О., Фоміна Л. Міжнародне публічне право. Міжнародний захист прав людини : посіб. 4-те вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2021. 462 с.
- 78.Смирнов М. Перегляд архітектури міжнародної системи правосуддя в контексті створення спеціального міжнародного трибуналу ad hoc щодо злочину агресії проти України. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2023 р.) : у 2 т. / НУ «ОЮА». Одеса, 2023. Т. 2. С. 308–312. Доступно за посиланням: <https://dspace.onua.edu.ua/items/f4c101b4-2e57-4aaf-83d3-693d2129dd70>
- 79.Спільна заява щодо масового вбивства українських військовополонених 29 липня 2022 року у смт. Оленівка на тимчасово окупованій території Донецької області / Збройні сили України, Служба безпеки України, Головне управління розвідки Міністерства оборони України. 2022. Доступно за посиланням: https://www.ombudsman.gov.ua/news_details/spilna-zayava-shchodo-masovogo-vbivstva-ukrayinskih-vijskovopolonениh-29-lipnya-2022-roku-u-smt-olenivka-na-timchasovo-okupovanij-teritoriyi-doneckoyi-oblasti
- 80.Стрельцова Є. Уніфікація міжнародного права та її вплив на національне законодавство : монографія. Одеса : Гельветика. 2019. 522 с. Доступно за посиланням: <https://dspace.onu.edu.ua/items/4fc1db3d-c89a-418b-ba76-9ff69b75080c>
- 81.Суперечка про геноцид вірмен у запитаннях і відповідях / BBC News Україна. Доступно за посиланням: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/04/150423_armenia_massacre_ko
- 82.Торош, С.О., 2015а. Злочини проти людства та правові механізми їх врегулювання. В: Національний університет "Львівська політехніка", 2015. Теорія і практика конституціоналізму: український та зарубіжний досвід: матеріали першої науковопрактичної конференції, м. Львів 30 квітня 2015 р. Львів, с.134–139.
- 83.Убивства, зґвалтування, тортури: скільки воєнних злочинів російської армії вже підтвердили в Україні і які перспективи трибуналу. Радіо свобода. 2023. Доступно за посиланням: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-trybunal-haaha-putin/32292306.html>
- 84.Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми

- державами-членами, з іншої сторони : Угода Україна від 27.06.2014 р. : станом на 25 жовт. 2022 р. Доступно за посиланням: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text
85. Українське суспільство та європейські цінності : звіт за результатами соціологічного дослідження / Інститут Горшеніна у співпраці з Представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні. Київ. 2019. Доступно за посиланням: http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/JEvropeiski_cinnosti_tables_and_diagrams_MR_.pdf
86. Червякова О. Відповідальність за воєнні злочини: через перехідне правосуддя до сталого миру та безпеки України. Проблеми законності : зб. наук. пр. Харків, 2020. Вип. 150. С. 161–172. Доступно за посиланням: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILA=&S21STR=Pz_2020_150_13
87. Щур Б. Діяльність міжнародного кримінального суду: історія і перспективи. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. 2011. Вип. 6. С. 106–109.
88. Agreement for the Prosecution and Punishment of the Major War Criminals of the European Axis, and Charter of the International Military Tribunal, 82 U.N.T.S. 280, entered into force Aug. 8, 1945. University of Minnesota: Human Rights Library. [online] Available at: (Accessed 20 September 2020). URL: <http://hrlibrary.umn.edu/instree/1945a.htm>
89. Akçam T. A shameful act: The Armenian genocide and the question of Turkish responsibility. New York : Metropolitan Books, 2006. 483 p. URL: https://www.mfa.gov.tr/data/DISPOLITIKA/2016/16_-yucel-guclu_-a-shameful-act.pdf
90. Akçam T. Killing Orders: Talat Pasha's Telegrams and the Armenian Genocide. Palgrave Macmillan, 2018. 280 p. URL: https://www.academia.edu/43051022/Killing_Orders_Talat_Pasha_s_Telegrams_and_the_Armenian_Genocide
91. American Servicemembers Protection Act of 2002. URL: <https://www.congress.gov/bill/107th-congress/senate-bill/1610>
92. Amnesty international in Ukraine. International Criminal Court: questions and answers. URL: <https://www.amnesty.org.ua/>
93. Arendt H. Eichmann in Jerusalem. A Report on the Banality of Evil. Revue Française de Sociologie. 1965. Vol. 6, № 1.

94. Armenian Genocide. Genocide Studies Program. URL: <https://journals.openedition.org/eac/1942>
95. Armenian national institute. Genocide Research. URL: https://www.armenian-genocide.org/News.94/current_category.209/press_detail.html
96. Bangladesh/Myanmar. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/victims/bangladesh-myanmar>
97. Barder A. Race war and the global imperial order: the Armenian genocide of 1915. Australian journal of politics & history. 2017. Vol. 63, № 3. P. 382–393. URL: https://www.researchgate.net/publication/319679224_Race_War_and_the_Global_Imperial_Order_The_Armenian_Genocide_of_1915
98. Barker E., Miller D., Miller L. Survivors: An Oral History of the Armenian Genocide. Journal for the Scientific Study of Religion. 1993. Vol. 32, no. 4. P. 292. URL: [https://www.concernedhistorians.org/content_files/file/va/antoon_de_baets-responsible_history\(2009\).pdf](https://www.concernedhistorians.org/content_files/file/va/antoon_de_baets-responsible_history(2009).pdf)
99. Barrett J. The Nuremberg Roles of Justice Robert H. Jackson/ Washington University Global Studies Law Review. 2007. Vol. 6, is. 3. P. 515–525. URL: <https://core.ac.uk/reader/217002600>
100. Basic Investigative Standards for International Crimes. Global Rights Compliance, 2019. URL: <https://globalrightscompliance.com/2023/05/23/basic-investigative-standards-for-documenting-international-crimes-in-ukraine/>
101. Bassiouni C. Crimes against Humanity: The Case for a Specialized Convention. Washington University Global Studies Law Review. 2010. № 4. Vol. 9, № 4. P. 575–593. URL: https://openscholarship.wustl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1057&context=law_globalstudies
102. Bassiouni M. C. Crimes against humanity in international criminal law. 2nd ed. The Hague : Kluwer Law International, 1999. P. 72–87. URL: https://www.academia.edu/75733010/San_Gallo_e_Italia
103. Bassiouni, M.Ch., 2011. Crimes Against Humanity: Historical Evolution and Contemporary Application. Cambridge: Cambridge University Press. URL: <https://iici.global/wpd/wp-content/uploads/2024/02/icls-training-materials-sec-7-cah1.pdf>
104. Berdychowska B. Polacy wobec Wołynia. Przegląd Polityczny. 2003. P.62–77.
105. Berdychowska B. Ukraińcy wobec Wołynia. Zeszyty Historyczne. 2003. P.65–104.

106. Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations. A Practical Guide on the Effective Use of Digital Open Source Information in Investigating Violations of International Criminal, Human Rights and Humanitarian Law. New York and Geneva, 2022. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/2024-01/OHCHR_BerkeleyProtocol.pdf
107. Bolivarian Republic of Venezuela. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/0902ebd1804e8166.pdf>
108. Burundi. International Criminal Court. Доступно за посиланням: <https://www.icc-cpi.int/burundi>
109. Carrillo A., Annalise K. Comparative Law Study and Analysis of National Legislation Relating to Crimes Against Humanity and Extraterritorial Jurisdiction. 2014. Vol. 46, № 481. P. 481–530.
110. Cassese A. International Law. Oxford University Press, USA, 2005. 612 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/355825450_International_Law_Text_Cases_and_Materials
111. Central African Republic. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/car>
112. Charter of Fundamental Rights of the European Union. Official Journal of the European Communities. 2000/C 364/01. URL: https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf
113. Charter of the International Military Tribunal for the Trial of Major War Criminals of the European Axis from 08.08.1945. URL: <https://avalon.law.yale.edu/imt/imtconst.asp>
114. Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. United Nations. 1984. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/cat/40th-anniversary-convention-against-torture>
115. Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity. UN General Assembly. 1968. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.27_convention%20statutory%20limitations%20warcrimes.pdf
116. Cotler I. Regina V. Finta. American Journal of International Law. 1996. Vol. 90, № 3. P. 460–476. URL: https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_8_ukr
117. Crimes against Humanity Initiative: A Rule of Law Project of the Whitney R. Harris World Law Institute. URL:

<https://sites.law.wustl.edu/WashULaw/crimesagainsthumanity/wp-content/uploads/sites/21/2019/02/aprilfinalreport.pdf>

118. Crimes Against Humanity. United Nations. URL: <https://www.un.org/en/ga/sixth/78/cah.shtml>
119. Cote d'Ivoire. International Criminal Court. Доступно за посиланням: <https://www.icc-cpi.int/taxonomy/term/680>
120. Dadrian V. The history of the Armenian genocide: Ethnic conflict from the Balkans to Anatolia to the Caucasus. Providence, RI: Berghahn Books, 1995. 452 p. URL: <https://www.berghahnbooks.com/title/DadrianHistory>
121. Darfur, Sudan. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/darfur>
122. Dean M. Scharf and others. High War Crimes Court of Ukraine for Atrocity Crimes in Ukraine. *OpinioJuris*, 29.07.2022. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:\[%22001-204135%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/#{%22itemid%22:[%22001-204135%22]})
123. DeBruyn. The American Indian Holocaust: Healing Historical Unresolved Grief. *American Indian and Alaska Native Mental Health Research*. 1998. Vol. 8, no. 2. P. 60–82. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK539587/>
124. Declarations on Territorial Asylum. UN General Assembly. 1967. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/203069?v=pdf>
125. Democratic Republic of the Congo II. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/04-01/07-t-124-red-fra>
126. Democratic Republic of the Congo. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/icc-first-arrest-international-criminal-court>
127. Der Sarkissian A., Sharkey J. Transgenerational Trauma and Mental Health Needs among Armenian Genocide Descendants. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2021. Vol. 18, №. 19. P. 10554. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC8508035/>
128. Directive 2001/20/EC of the European Parliament and of the Council. 4th of April 2001. *Official Journal of the European Communities*. 2001. p.34–44.
129. Dobriyeva and Others v. Russia, no. 18407/10, § 72, 19 December 2013; Centre for Legal Resources on behalf of Valentin Câmpeanu v. Romania [GC], no. 47848/08, § 147, 17 July 2014.
130. Draft articles on Prevention and Punishment of Crimes Against Humanity : Adopted by the International Law Commission at its seventy-first session, in 2019, and submitted to the General Assembly as a part of the Commission's report covering the work of that session (A/74/10). *Yearbook of*

- the International Law Commission, 2019. Vol. II (Part Two). URL: <https://www.refworld.org/reference/research/ilc/2019/en/148740>
131. Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind : adopted by the International Law Commission at its forty-eighth session, in 1996. Yearbook of the International Law Commission. 1996. Vol. 2. (Part Two). URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1996.pdf
 132. Drozd R. Polityka władz wobec ludności ukraińskiej w Polsce w latach 1944-1989. Warszawa: Tyrsa, 2001. 380 p.
 133. Drozd R. Powojenne wysiedlenia Łemków polskich w latach 1944-1950. Łemkowie, Bojkowie, Rusini – historia, współczesność, kultura materialna i duchowa. Legnica - Zielona Góra, 2007. P. 131-142.
 134. Drozd R., Hałagida I. Ukraińcy w Polsce 1944-1989: Walka o tożsamość: dokumenty i materiały. Warszawa: Burchard Edition, 1999. 302 p.
 135. Dubler R. What's in a Name? A Theory of Crimes against Humanity. Australian International Law Journal. 2008. № 85. P. 85–107.
 136. Eisenbruch M. From post-traumatic stress disorder to cultural bereavement: Diagnosis of Southeast Asian refugees. Social Science & Medicine. 1991. Vol. 33, no. 6. P. 673–680. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/1957187/>
 137. Engelhard D. Art. Health and Disease. History of the Concepts. Encyclopedia of Bioethics. 3rd ed. New York, 2004. Vol. 2. P. 1057–1064.
 138. Erysian B. Why the Armenian Genocide Lives in Me. Genealogy. 2018. Vol. 2, no. 4. P. 50. URL: <https://www.mdpi.com/2313-5778/2/4/50>
 139. Farfour M. Remote Sensing for Documenting Human Rights Abuses. Citizen Evidence Lab. 2019. URL: <https://dokumen.pub/digital-witness-using-open-source-information-for-human-rights-investigation-documentation-and-accountability-0198836066-9780198836063.html>
 140. Fine R. Crimes Against Humanity. European Journal of Social Theory. 2000. Vol. 3. P. 293–311.
 141. Finogenov and Others v. Russia, nos. 18299/03 and 27311/03, § 270-272, ECHR 2011 (extracts); Rantsev v. Cyprus and Russia, no. 25965/04, §§ 232-233, ECHR 2010 (extracts); and Aslakhanova, cited above, §§ 121-123.
 142. Fourth Report of the Special Rapporteur on Crimes against Humanity. International Law Commission. 2019. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3455420
 143. France, Great Britain and Russia Joint Declaration. May 24, 1915. URL: <https://www.facinghistory.org/resource-library/france-great-britain-russia-joint-declaration-1915>

144. Frulli M. Are crimes against humanity more serious than war crimes? *European Journal of International Law*. 2001. Vol. 12, №. 2. P. 329–350. Доступно за посиланням: <https://doi.org/10.1093/ejil/12.2.329>
145. Gaita R. Refocusing Genocide: A Philosophical Responsibility. *Genocide and Human Rights: A Philosophical Guide* / ed. John K Roth. Houndsmill : Palgrave Macmillan, 2005. P. 153–166.
146. Gbagbo and Blé Goudé Case. International Criminal Court. 2011. URL: <https://www.icc-cpi.int/cdi/gbagbo-goude>
147. Georgia. International Criminal Court. URL: https://www.hrw.org/news/2015/10/14/qa-georgia-and-international-criminal-court?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjw7Py4BhCbARIsAMMx-_Lo335UL9MXxqBtixMeMYsN8HDKPtW7rneC2j0_DgY7TQoodFSWcVsaAhHdEALw_wcB
148. Glendon M. *World Made New: Eleanor Roosevelt and the Universal Declaration of Human Rights*. Penguin Random House, 2001. 368 p.
149. Graf S. *Humanity of Universal Crime: Inclusion, Inequality, and Intervention in International Political Thought*. Oxford University Press, Incorporated, 2021. 256 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/348048701_The_Humanity_of_Universal_Crime_Inclusion_Inequality_and_Intervention_in_International_Political_Thought_Oxford_University_Press
150. Grotius H. *De jure belli ac pacis libri tres*. Oxford : Clarendon Press, 1925. Vol.2 §40.
151. Guifoyle D. *International Criminal Law*. Oxford, 2016. P. 237.
152. Guilfoyle D. *Accountability for Human Rights Atrocities in International Law: Beyond the Nuremberg Legacy* by Steven R Ratner, Jason S Abrams and James L Bischoff. [3rd edn. Oxford University Press, Oxford. 2009. 483 p. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/international-and-comparative-law-quarterly/article/abs/accountability-for-human-rights-atrocities-in-international-law-beyond-the-nuremberg-legacy-by-steven-r-ratner-jason-s-abrams-and-james-l-bischoff-3rd-edn-oxford-university-press-oxford-2009-l483-pp-isbn-9780199546671-2999-pbk/7C8805D90E60B2441EEFF4E01F161176>
153. Hałagida I. *Ukraińcy na zachodnich i północnych ziemiach Polski 1947-1957*. Warszawa: Instytut Pamięci Narodowej, 2002. 259 p.
154. Harris J. Cloning and human dignity. *Cambridge quarterly of healthcare ethics*. 1998. Vol. 7, № 2. P. 163–167. URL: <https://philpapers.org/rec/JOHCAH-2>

155. Hochschild A. King Leopold's Ghost: A Story of Greed, Terror, and Heroism in Colonial Africa. London: Papermac, 1998. 366 p.
156. Hovannisian R. Denial of the Armenian Genocide 100 Years Later: The New Practitioners and Their Trade. Genocide Studies International. 2015. Vol. 9, no. 2. P. 228–247.
157. Human Rights Watch Recommendations on the International Law Commission's Draft Articles on Prevention and Punishment of Crimes Against Humanity. Human Rights Watch. 2023. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0106_EN.html
158. Hussein Case. International Criminal Court. 2012. URL: <https://www.icc-cpi.int/darfur/hussein>
159. ICRC. Guidelines for Investigating Deaths in Custody. 2013.
160. ICTR-96-04. United Nations International Criminal Tribunal for Rwanda. URL: <https://unictr.irmct.org/en/cases/ictr-96-04>
161. ICTR-99-52 United Nations International Criminal Tribunal for Rwanda. URL: <https://unictr.irmct.org/en/cases/ictr-99-52>
162. Ignatieff M. Lemkin 's Word. The New Republic. 2001. URL: <https://newrepublic.com/article/62613/lemkins-word>
163. International Commission of Jurists. Enforced Disappearance and Extrajudicial Execution: Investigation and Sanction. 2015.
164. International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance. United Nations. 2010. URL: <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/ced/background-international-convention-protection-all-persons-enforced-disappearance>
165. International Convention on the Suppression and Punishment of the Crime of Apartheid. UN General Assembly. 1973. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/191217?v=pdf>
166. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. URL: <https://www.icty.org>
167. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. (2003). The Prosecutor v. Tihomir Naletilic and Mario Martinovic. URL: https://www.icty.org/x/cases/naletilic_martinovic/tjug/en/nal-tj030331-e.pdf
168. International Military Tribunal. (1946). Nuremberg Judgment. URL: https://crimeofaggression.info/documents/6/1946_Nuremberg_Judgement.pdf
169. Islamic Republic of Afghanistan. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/afghanistan>
170. It's Time for a Global Convention on Crimes Against Humanity. Asia Justice Coalition. URL:

https://www.asiajusticecoalition.org/_files/ugd/811bc6_73ca8798c4af4f04b66a14b7e8c78b8a.pdf?index=true

171. Judgment of the International Military Tribunal at Nuremberg, October 1, 1946 at 39; reprinted in 41 AJIL 217 (1947).
172. Karadzic. IT-95-5/18. | International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. URL: <https://www.icty.org/en/case/karadzic/>
173. Kelsen H. The Rule Against Ex Post Facto Law and the Prosecution of the Axis War Criminals. The Judge Advocate Journal. 1945, P. 10.
174. Kenya. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/kenya>
175. Lauterpacht E. The Life of Sir Hersch Lauterpacht. Cambridge University Press, 2011. 272 p.
176. Law establishing Extraordinary Chambers in the Courts of Cambodia to prosecute crimes committed during the period of Democratic Kampuchea. 2004. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/9b12f0/pdf/>
177. Lee W., Yun M., Park J. Intelligence in the Internet Era: Understanding OSINT and Case Analysis. Korean Security Journal. 2013. Vol. 34, P. 259–278.
178. Lehti M. The background of national myth in the ethnic genocide in Kosovo. Historiallinen Aikakauskirja. 1999. P. 218–224. URL: <https://digi.kansalliskirjasto.fi/aikakausi/binding/499118?page=97>
179. Lemkin R. Genocide as a Crime under International Law. American Journal of International Law. 1947. Vol. 41, № 1. P. 145–151. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law/article/abs/genocide-as-a-crime-under-international-law/B3176C17107030102D12695952BF6698>
180. Lemkin R., Frieze D. Totally Unofficial: The Autobiography of Raphael Lemkin. Yale University Press, 2013. URL: <https://archive.org/details/B-001-001-700>
181. Libya. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/situations/libya>
182. Lopez-Palafox J., García-García A., López-Rodríguez Á. Crimes against humanity: the characteristics of Kosovo and Rwanda victims. Innovare journal of social sciences. 2020. Vol. 8, is. 3. P. 5–8. URL: <https://doi.org/10.22159/ijss.2020.v8i3.39852>
183. Luban D. Theory of Crimes Against Humanity. Georgetown Law Faculty Publications and Other Works. 2004. P. 90–91. URL: <https://scholarship.law.georgetown.edu/facpub/146>

184. Macklin R. Dignity is a useless concept. *British Medical Journal*. 2003. Vol. 327, № 7429. P. 1419–1420. URL: <https://doi.org/10.1136/bmj.327.7429.1419>
185. Mali. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/cases>
186. Marcuse H. *Legacies of Dachau: The Uses and Abuses of a Concentration Camp: 1933–2001*. Cambridge University Press, 2001. 590 p.
187. Marlise Simons. International Court to Open War Crimes Cases Against Russia, Officials Say. *The New York Times*, 13.03.2023. URL: <https://www.nytimes.com/2023/03/13/world/europe/icc-war-crimes-russia-ukraine.html>
188. Masło K. Crimes against humanity in the works of the International Law Commission on the draft articles on the prevention and punishment of crimes against humanity. *Polish Review of International and European Law*. 2020. Vol. 8, № 2. P. 9–44. URL: https://www.researchgate.net/publication/343770661_Crimes_against_humanity_in_the_works_of_the_International_Law_Commission_on_the_draft_articles_on_the_prevention_and_punishment_of_crimes_against_humanity
189. McDermott Y., Koenig A., Murray D. Open Source Information's Blind Spot. *Journal of International Criminal Justice*. 2021. Vol. 19, no. 1. P. 85–105. URL: <https://academic.oup.com/jicj/article/19/1/85/6214619>
190. Melson R. Recent Developments in the Study of the Armenian Genocide. *Holocaust and Genocide Studies*. 2013. Vol. 27, № 2. P. 313–321. URL: https://www.researchgate.net/publication/265809119_Recent_Developments_in_the_Study_of_the_Armenian_Genocide
191. Merezhko O. Crimea's Annexation in the Light of International Law. A Critique of Russia's Legal Argumentation. *Kyiv-Mohyla Law and Politics Journal*. 2016. № 2. P. 37–89. URL: <https://doi.org/10.18523/kmlpj88181.2016-2.37-89>
192. Meyer Jon'a F. Retributive justice penology, punishment & restorative justice. *Encyclopedia Britannica*. 2014. 12 Sep. URL: <https://www.britannica.com/topic/retributive-justice>
193. Milošević S. IT-02-54. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. URL: https://www.icty.org/en/case/slobodan_milosevic
194. Murphy Sean D. First Report on Crimes Against Humanity: UN Doc. A/CN.4/680 (2015). 52 p. URL: <https://legal.un.org/ilc/reports/2019/english/chp4.pdf>
195. Myanmar military confirms air raid that killed dozens in Sagaing. *Al Jazeera*. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2023/4/12/myanmar-military-confirms-deadly-air-raid-that-killed-dozens>

196. Nigeria. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/situations/nigeria>
197. Nilsson J. Crimes Against Humanity. Oxford Companion to International Criminal Justice. Oxford, 2009. 284 p.
198. Ongwen Case. International Criminal Court. 2021. URL: <https://www.icc-cpi.int/uganda/ongwen>
199. Organization for Security and Co-operation in Europe Office for Democratic Institutions and Human Rights. ODIHR.GAL/26/22/Rev.1. 13 April 2022. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/f/a/515868.pdf>
200. OSCE, Background Report: Domestic War Crime Trials 2002 (March, 2004). URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/c/8/13494.pdf>
201. OSCE. War Crimes Before Domestic Courts. Belgrade, 2003. – 54 pages. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/c/8/13494.pdf>
202. Pérez-León Acevedo J. The Close Relationship Between Serious Human Rights Violations and Crimes Against Humanity: International Criminalization of Serious Abuses. Anuario Mexicano de Derecho Internacional. 2017. P. 145–186.
203. Post-war justice and durable peace in the former Yugoslavia. Issue Paper by the Council of Europe Commissioner for Human Rights. Council of Europe, February 2012. URL: https://www.coe.int/t/commissioner/source/prems/Premis14712_GBR_1700_PostwarJustice.pdf
204. Power S. Problem from Hell. America and the Age of Genocide. William Collins, 2021. 688 p.
205. Principles of International Co-operation in the Detection, Arrest, Extradition and Punishment of Persons guilty of War Crimes and Crimes Against Humanity. General Assembly Resolution 3074 (XXVIII). 1973. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/191220?v=pdf>
206. Prosecutor v Akayesu. Judgement ICTR -96-4-T. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/c62d06/>
207. Prosecutor v. Rutaganda. Trial Chamber Decision.1999. Paragraphs: 67-71. URL: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:icl/105ictr01.case.1/law-icl-105ictr01>
208. Putnam's elm/beech example. UCSB Philosophy Blog. URL: https://www.philosophy-science-humanities-controversies.com/listview-details.php?id=276677&a=t&first_name=H.&author=Putnam&concept=Elm/Beech%20Example
209. Ratko M. Case Information Sheet. ICTY. URL: https://www.icty.org/x/cases/mladic/cis/en/cis_mladic_en.pdf

210. Repatriacja czy deportacja: Przesiedlenie Ukraińców z Polski do USRR 1944-1946 / ed. by M. Eugeniusz. Warszawa : Archiwum Ukraińskie, 1996. T.1.336 p.
211. Report of Robert H. Jackson: United States representative to the International Conference on Military Trials. International Conference on Military Trials. U.S. Department of State. London, 1945. p. 440. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/13734/file.pdf>
212. Report of the International Criminal Court for 2004. № A/60/177. 2005. URL: https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/NR/rdonlyres/EDBEBEC0-7896-46EC-9AD6-7C867F67CF1B/278503/ICC_Report_to_UN.pdf
213. Report of the International Criminal Court for 2005-2006. № A/61/217. 2006. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/53692E4E-2B35-41BD-8B90-91828D55880A/278540/ICC_ReporttoUN_2006_English.pdf
214. Report of the International Criminal Court to the United Nations for 2007/08. № A/63/323. 2008. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/60963BCD-D0D7-4DA3-B8CA-BB80EDD49C70/278593/ICCA63323En.pdf>
215. Report of the International Criminal Court to the United Nations for 2008/09. № A/64/356. 2009. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/1BC01710-9C42-44AC-8B18-85EE2A8876EB/281210/A_64_356_ENG2.pdf
216. Report of the International Criminal Court to the United Nations for 2009/10. № A/65/313. 2010. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/EA7DF985-4549-40EF-A0DC-814BE440655C/282599/ICC6RepEng.pdf>
217. Report of the International Criminal Court to the United Nations for 2010/11. № A/66/309. 2011. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/NR/rdonlyres/D207D618-D99D-49B6-A1FC-A1A221B43007/283906/ICC2011AnnualReporttoUNEnglish1.pdf>
218. Report of the International Law Commission on the Work of its 41st Session. 1989. UN Doc. A/CN.4/SER.A/1989.5 6-7. URL: <https://legal.un.org/ilc/sessions/41/docs.shtml>
219. Report of the International Law Commission on the Work of its 79th Session. 1 May-2 June and 3 July-4 August 2017. UN Doc. A/72/10. P.23. URL: <https://research.un.org/en/docs/ga/quick/regular/72>
220. Report of the International Law Commission on the work of its fortyeighth session, 6 May – 26 July 1996. Official Records of the General

- Assembly. Fifty-first session, Supplement No.10. URL: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_51_10.pdf
221. Report of the International Law Commission. Draft Code of Crimes Against the Peace and Security of Mankind. U.N. GAOR. 46th Sess. Supp. №.10, U.N. Doc. A/46/10, 1991. URL: https://legal.un.org/ilc/documentation/english/reports/a_46_10.pdf
 222. Report of the International Law Commission. United Nations. 2019. URL: <https://legal.un.org/ilc/reports/2019/>
 223. Republic of the Philippines. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/philippines>
 224. Resolution 1315 (2000). United Nations. 2000. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/420605>
 225. Resolution 1992/1. Establishment of the Commission on the Crime Prevention and Criminal Justice. 1992. URL: <https://ecosoc.un.org/en/documents/resolutions/year/1992>
 226. Resolution 1992/22. The Economic and Social Council. 1992. URL: https://www.unodc.org/documents/commissions/CCPCJ/Crime_Resolutions/1990-1999/1992/ECOSOC/Resolution_1992-22.pdf
 227. Resolution A/C.6/77/L.4 on the draft Convention on the Prevention and Punishment of Crimes against Humanity. United Nations. URL: <https://www.un.org/en/ga/sixth/77/cah.shtml>
 228. Resolution №955 on establishment of an International Tribunal for Rwanda and adoption of the Statute of the Tribunal / UN. Security Council. 1994. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/198038>
 229. Roberts Anthea. Is International Law International? Oxford University Press, 2017. 420 p. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3039763
 230. Rwandan genocide – facts, response and trials. History. URL: <https://www.history.com/topics/africa/rwandan-genocide>
 231. Sands P. East West street: On the origins of «genocide» and «crimes against humanity». New York : Alfred A. Knopf, 2016. 425 p. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/american-journal-of-international-law/article/east-west-street-on-the-origins-of-genocide-and-crimes-against-humanity-by-philippe-sands-new-york-alfred-a-knopf-penguin-random-house-2016-pp-xii-425-index-3250/6AE41409C8D3BD756844E8C1283F3E3E>
 232. Sawyer S. Concepts, Conceptions and Self-Knowledge. Erkenntnis. 2021. Vol. 86. P. 237–254. URL: https://www.researchgate.net/publication/331743864_Concepts_Conceptions_and_Self-Knowledge

233. Schabas W. An Introduction to the International Criminal Court. 5th edition. Cambridge University Press, 2017. 610 p. URL: <https://catdir.loc.gov/catdir/samples/cam033/00069751.pdf>
234. Schabas W. Prevention of Crimes Against Humanity. Journal of International Criminal Justice. 2018. Vol. 16, is. 4. P. 705–728. URL: https://www.researchgate.net/publication/331967225_Prevention_of_Crimes_Against_Humanity
235. Schabas W. The International Criminal Court: A Commentary on the Rome Statute. 2nd edit. Oxford University Press, 2016. 1589 p. URL: https://www.academia.edu/114164471/William_A_Schabas_The_International_Criminal_Court_A_Commentary_on_the_Rome_Statute_Oxford_Oxford_University_Press_2_Aufl_2016_XCII_1589_S
236. Schabas W. Unimaginable Atrocities. Justice, Politics and Rights at the War Crimes Tribunals. Oxford University Press. 2012. 232 p. URL: <https://global.oup.com/academic/product/unimaginable-atrocities-9780199653072>
237. Schaub M. Demographic and attitudinal legacies of the Armenian genocide. Post-Soviet affairs. 2022. P. 1–18. URL: https://www.researchgate.net/publication/365411155_Demographic_and_attitudinal_legacies_of_the_Armenian_genocide
238. Schwöbel-Patel C. Locating humanity in crimes against humanity. London Review of International Law. 2023. Vol. 11, is. 1. P. 113–123. URL: https://www.researchgate.net/publication/370347388_Locating_humanity_in_crimes_against_humanity?share=1
239. Situation in Georgia. № ICC-01/15. 2015. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2015_19720.PDF
240. Situation in Georgia. Pre-Trial Chamber I. International Criminal Court. 2016. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2016_00608.PDF
241. Situation in Libya. № ICC-01/11. 2011. URL: <https://www.icc-cpi.int/court-record/icc-01/11-01/11-1>
242. Situation in the Central African Republic. № II ICC-01/14. 2014. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/iccdocs/otp/Art_53_1_Report_CAR_II_24Sep14.pdf
243. Situation in the Democratic Republic of the Congo. № ICC-01/04. 2004. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2007_02360.PDF

244. Situation in the People's Republic of Bangladesh/Republic of the Union of Myanmar. № ICC-01/19. 2019. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2019_06955.PDF
245. Situation in the Republic of Burundi. № ICC-01/17. 2017. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2017_06720.PDF
246. Situation in the Republic of Kenya. № ICC-01/09. 2010. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2010_01284.PDF
247. Situation in the Republic of Mali. № ICC-01/12. 2012. URL: <https://www.icc-cpi.int/situations/mali>
248. Situation referred to the ICC by the Government of Uganda. 2004. № ICC-02/04. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2022_07146.PDF
249. Situation referred to the ICC by the United Nations Security Council Situation about Darfur, Sudan. № ICC-02/05. 2005. URL: https://www.googleadservices.com/pagead/aclk?sa=L&ai=DChcSEwiZw5TJoN6JAxUeVZEFHUpkFrgYABAAGgJscg&co=1&ase=2&gclid=Cj0KCQiA_9u5BhCUARIsABbMSPsNVjvzNhF-ZsINCgHNhEiAasaEyg2LUUWzr3frtCLSyKAIsfF_IrEaAiouEALw_wcB&ohost=www.google.com&cid=CAESV-D2_4K2LLUHoII3F-WT4fC_1Gjl9avUVMgbm4NTmPNN4bEWmUd6mMrMHGEgs-g0tYqzQVLYhytMMI3eIYH3cGWEeYAofwMvdQ1LqZnIY3GHIujnt0KYDw&sig=AOD64_0Ed1RNylgnutd6VTIsKk1EIK2SQ&q&nis=4&adurl&ved=2ahUKEwjMmYjJoN6JAxVzHRAIHfDHMZMQ0Qx6BAgMEAE
250. Smith R., Markusen E., Lifton R. Professional Ethics and the Denial of Armenian Genocide. Holocaust and Genocide Studies. 1995. Vol. 9, no. 1. P. 1–22. URL: http://anca.org/assets/pdf/armenian_genocide_reference/professionalethics_lifton.pdf
251. Smyrnov M. Peculiarities of Ukraine's cooperation with the ICC in the context of Russian's military aggression against Ukraine. Law and Society. 2023. № 1. P. 395–402. URL: https://www.researchgate.net/publication/369738519_PECULIARITIES_OF_UKRAINE'S_COOPERATION_WITH_THE_INTERNATIONAL_CRIMINAL_COURT_IN_THE_CONTEXT_OF_RUSSIAN'S_MILITARY_AGGRESSION_AGAINST_UKRAINE
252. Son S. Watching North Korea from the sky: Remote sensing and documenting human rights in the Democratic People's Republic of Korea. Political Geography. 2022. Vol. 92. P. 102525. URL: https://www.researchgate.net/publication/355646445_Watching_North_Korea

[from_the_sky_Remote_sensing_and_documenting_human_rights_in_the_Democratic_People's_Republic_of_Korea](#)

253. Spiermann O. International Legal Argument in the Permanent Court of International Justice: The rise of the International Judiciary. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 2005. 490 p.
254. State of Palestine. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/palestine>
255. Statute of the International Tribunal for Rwanda. United Nations.1994. New York. URL: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ictr_EF.pdf
256. Statute of the Special Court for Sierra Leone. Доступно за посиланням: <https://www.rscsl.org/Documents/scsl-statute.pdf>
257. Strategic Plan 2016-2018. Office of the Prosecutor. International Criminal Court. P. 23. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/iccdocs/otp/070715-OTP_Strategic_Plan_2016-2018.pdf
258. Strategic Plan 2019-2021. Office of the Prosecutor. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/20190717-icc-strategic-plan-eng.pdf>
259. Streltsova Y. International criminal court: the history of the establishment and legal status. State and Regions. Series: Law. 2023. № 3. P. 272–279. URL: <https://ouci.dntb.gov.ua/en/works/4rkwLDYI/>
260. Stromseth J. Justice on the ground: Can International Criminal Courts strengthen domestic rule of law in post-conflict societies? Hague Journal on Rule Law. 2009. P. 87-97.
261. Szcześniak A., Szota W. Droga do nikąd: Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i jej likwidacja w Polsce. Wydawn. Ministerstwa Obrony Narodowej, Warszawa. 1973. 586 p.
262. Tadic Judgment. Trial Chamber Decision. 7 May 1997. Paragraph: 649. URL: <https://www.refworld.org/cases,ICTY,40277ff74.html>
263. The cases. International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. URL: <https://www.icty.org/>
264. The cases. United Nations International Criminal Tribunal for Rwanda. URL: <https://unictr.irmct.org/>
265. The Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, ICRC. Guidelines On Investigating Violations Of International Humanitarian Law: Law, Policy, And Good Practice. 2019. URL: <https://www.icrc.org/en/document/guidelines-investigating-violations-ihl-law-policy-and-good-practice>

266. The ICTR in Brief. United Nations International Criminal Tribunal for Rwanda. URL: <https://2009-2017.state.gov/j/gcj/ict/index.htm>
267. The Office of the High Commissioner for Human Rights. (1975). Resolution 3314 (XXIX). URL: <http://hrlibrary.umn.edu/instate/GAres3314.html>
268. The OSCE Report on War Crimes in Ukraine: Key Takeaways. Just Security. URL: <https://www.justsecurity.org/81143/the-osce-report-on-war-crimes-in-ukraine-key-takeaways/>
269. The use of the Internet for terrorist purposes. United Nations. 2012. 350 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/298896405_The_use_of_the_internet_for_terrorist_purposes
270. Tochilovsky V. Crimes Against «Humaneness»? Journal of International Criminal Justice. 2018. Vol. 16, № 5. P. 1011–1019. URL: <https://typeset.io/papers/crimes-against-humaneness-the-russian-interpretation-of-e3nlka3h40>
271. Treaty of Versailles. Encyclopedia Britannica. 2023. 17 Nov. URL: <https://www.britannica.com/event/Treaty-of-Versailles-1919>
272. Treaty of Versailles: Primary Documents in American History. Research Guides at Library of Congress. URL: <https://guides.loc.gov/treaty-of-versailles>
273. Tribunal convicts Radovan Karadžić for crimes in Bosnia and Herzegovina .International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. URL: <https://www.icty.org/en/press/tribunal-convicts-radovan-karadzic-for-crimes-inbosnia-and-herzegovina>
274. Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 lipca 2009 r. w sprawie tragicznego losu Polaków na Kresach Wschodnich : Uchwała of 15.07.2009 no. Monitor Polski 2009 nr 47 poz. 684. URL: <https://monitorpolski.gov.pl/M1991043000001.pdf>
275. Uganda. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/situations/uganda>
276. UK Foreign and Commonwealth Office. International Protocol on the Documentation and Investigation of Sexual Violence in Conflict. 2nd ed., March 2017.
277. Ukraine. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine>
278. Ukrinform. Міжнародний кримінальний суд відкрив офіс у Києві. Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.net/rubric-polytics/3686422-icc-field-office-to-open-in-ukraine.html>

279. UN OHCHR. Manual on the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment ("Istanbul Protocol"). 2004. HR/P/PT/8/Rev.1. URL: <https://www.ohchr.org/en/publications/policy-and-methodological-publications/istanbul-protocol-manual-effective-0>
280. United Nations. (1945). Charter of the International Military Tribunal. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.2_Charter%20of%20IMT%201945.pdf
281. United Nations. (1946). Tokyo Charter. URL: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.3_1946%20Tokyo%20Charter.pdf
282. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: Interactive Atlas of the World's Languages in Danger. URL: <https://en.wal.unesco.org/>
283. United Nations Security Council resolution 955. 1994. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/198038>
284. United States Holocaust Memorial Museum. Доступно за посиланням: <https://www.ushmm.org/>
285. Universal Declaration of Human Rights. United Nations. 1948. URL: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
286. Updated Statute of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia. UN Resolution №827. 1993. URL: https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf
287. Vagias M. The Territorial Jurisdiction of the ICC for Core Crimes Committed Through the Internet. Journal of Conflict and Security Law. 2016. Vol. 21, № 3. P. 523–540. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2980674
288. Venezuela II. International Criminal Court. Доступно за посиланням: <https://www.icc-cpi.int/venezuela-ii>
289. Wiadomości Onet. Andrzej Duda oddał hołd ofiarom rzezi wołyńskiej. Onet Wiadomości. URL: <https://wiadomosci.onet.pl/andrzej-duda-polski-prezydent>
290. World Summit Outcome. United Nations. 2005. URL: <https://www.un.org/en/conferences/environment/newyork2005>
291. Yearbook of the International Law Commission. 1950. vol. II : Documents of the second session including the report of the Commission to the General Assembly. New York, 1957. 398 p. URL: https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1950_v2.pdf

Summary

1. The research showed that international organizations, such as the UN and the ICC, play a key role in ensuring justice and holding perpetrators accountable. The establishment of international tribunals for the cases of Yugoslavia and Rwanda demonstrates the importance of collective efforts to overcome crimes such as genocide and crimes against humanity, as well as sets precedents for future trials.

2. Omar al-Bashir was held accountable for crimes against humanity, genocide, and mass killings in Darfur. His actions were classified as the intentional destruction of certain ethnic groups, which indicates the international community's efforts to overcome impunity and implement the principles of the rule of law. The case of al-Bashir became a significant step in the fight against crimes on a global level, although it was accompanied by significant challenges in enforcing judicial decisions.

3. Despite the positive results of the survey, representatives of the law enforcement system in Ukraine faced difficulties in interaction between different institutions. Lawyers noted difficulties in obtaining materials from criminal proceedings, challenges in communication with representatives of investigative bodies, and delays in the consideration of appeals. 42% of lawyers encountered obstacles in accessing materials, indicating the need to improve the efficiency of the system.

4. The study conducted an anonymous survey among 147 representatives of the National Police of Ukraine and 108 prosecutors who actively participate in the investigation of international crimes. Respondents assessed the current capabilities of the investigation system; however, 78.6% indicated the need for improvement, and 67% acknowledged that better interaction between government bodies is required. Additionally, 207 victims of war crimes were surveyed, of whom 75% experienced unlawful deprivation of liberty.

5. The research demonstrated the importance of integrating international experience and principles into the legal system of Ukraine to ensure justice and protect the rights of victims. Established international standards allow for a more effective response to crimes against humanity and contribute to the development of the criminal law framework, particularly in the context of the war in Ukraine.

Додатки

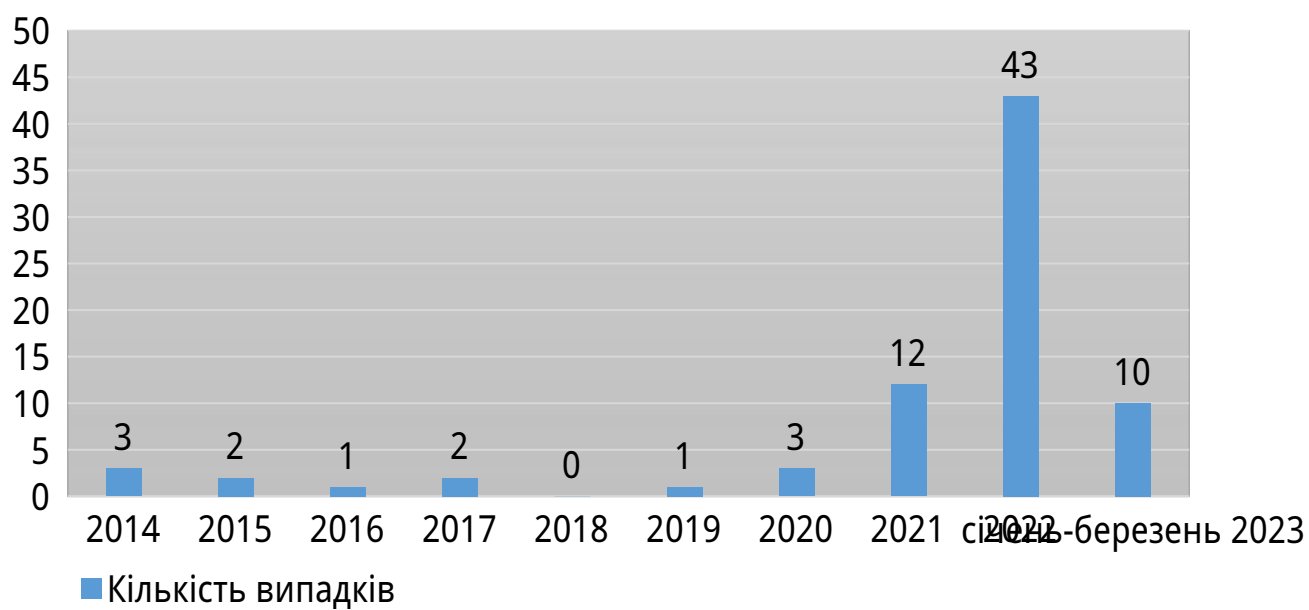
Додаток 1

Судді та прокурори яких призначив Дуглас Матартур у Токійському процесі
(Країни які підписали Акт про капітуляцію Японії)

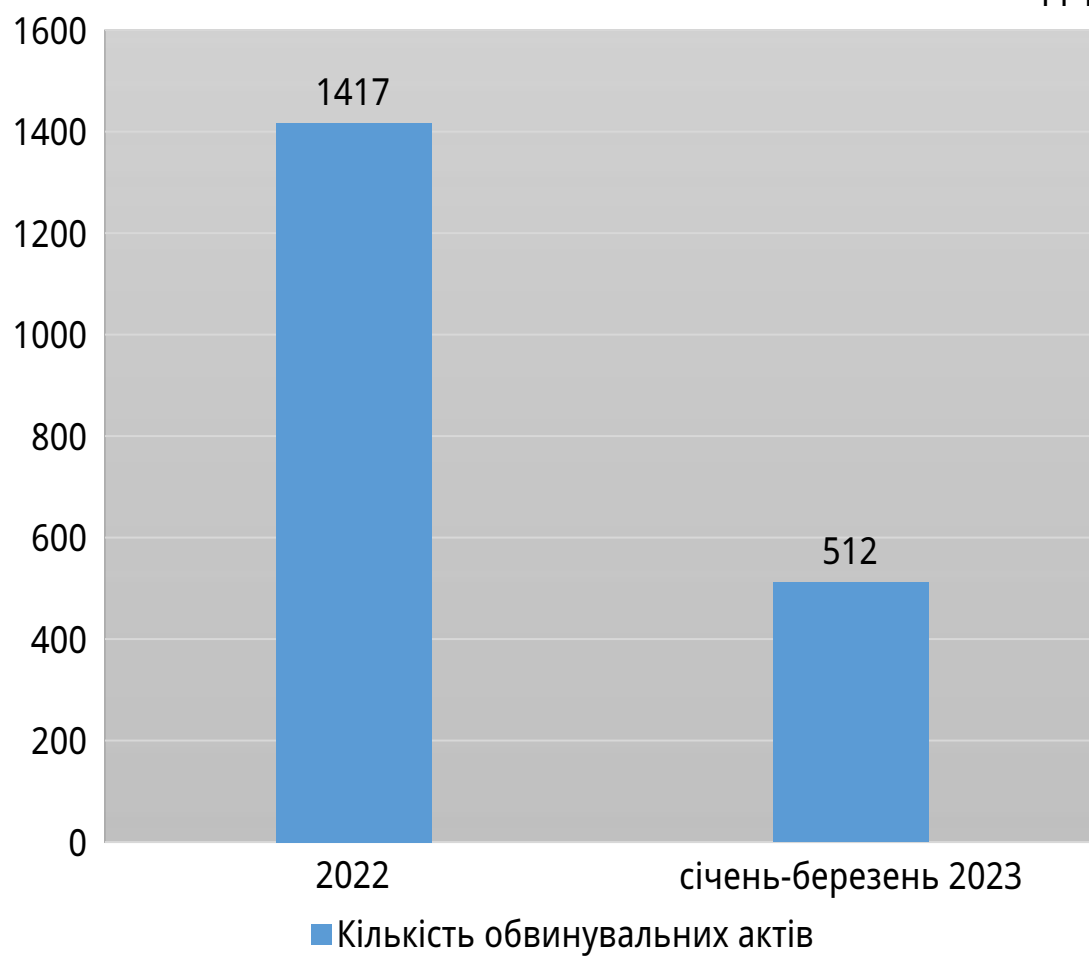
№	Країна	Суддя/Прокурор	Статус (звання) Судді / Прокурора
1	 Австралія	Сер Вільям Вебб / Алан Менсфілд	Суддя Верховного суду Австралії був головою суду / Суддя Верховного суду штату Квінсленд
2	 Канада	Едвард Стюарт МакДугалл / Генрі Нолан	Суддя Апеляційного суду Квебеку / Заступник Генерального судді-адвоката Канадської армії , бригадир
3	 Китайська Республіка	Мей Жуао / Сян Чжецзюнь	Прокурор та член Законодавчого Юаня / Міністр юстиції та закордонних справ
4	 Тимчасовий уряд Французької республіки	Анрі Бернар / Робер Онето	Генеральний адвокат в Бангі . Головний прокурор першого військового трибуналу у Парижі /
5	 Британська Індія	Радхабінод Пал / Панампіллі Говінда Менон	Викладач юридичного факультету університету Калькутти , суддя Високого суду Калькутти (єдиний із суддів вважає, що обвинувачених слід виправдати)./ Королівський прокурор та суддя Верховного суду Індії
6	 Нідерланди	Берт Ролінг / Фредерік Боргерхофф -Малдер	Професор права Утрехтського університету /

№	Країна	Суддя/Прокурор	Статус (звання) Судді / Прокурора
7	 Нова Зеландія	Еріма Харві Норткрофт / Рональд Генрі Квіллам	Суддя Високого суду Нової Зеландії / Заступник генерал-ад'ютанта Новозеландської армії , бригадир
8	 Філіппіни	Дельфін Харанілья / Педро Лопез	Генеральний прокурор, суддя Верховного суду Філіппін полковник / Прокурор Філіппін
9	 Великобританія	Вільям Дональд Патрік / Артур Комінс Карр	Суддя Сесійного суду Шотландії / Член Палати громад парламенту Великобританії та адвокат
10	 США (Головний обвинувач)	Джон Патрік Хіггінс та Майрон Крамер / Джозеф Кінан (Головний обвинувач)	Головний суддя Верховного суду Массачусетса. Майрон Крамер Генеральний суддя-адвокат армії Сполучених Штатів, генерал-майор. Замінив Хіггінса у липні 1946 року / Заступник Генерального прокурора США , директор у кримінальних справах Міністерства юстиції США
11	 СРСР	Зарянов Іван Міхійович / Сергій Голунський та Олександр Васильєв	Член Військової колегії Верховного Суду СРСР , генерал-майор / начальник Договірної-правового відділу МЗС СРСР. Олександр Васильєв Прокурор м. Москви Змінив С. А. Голунського.

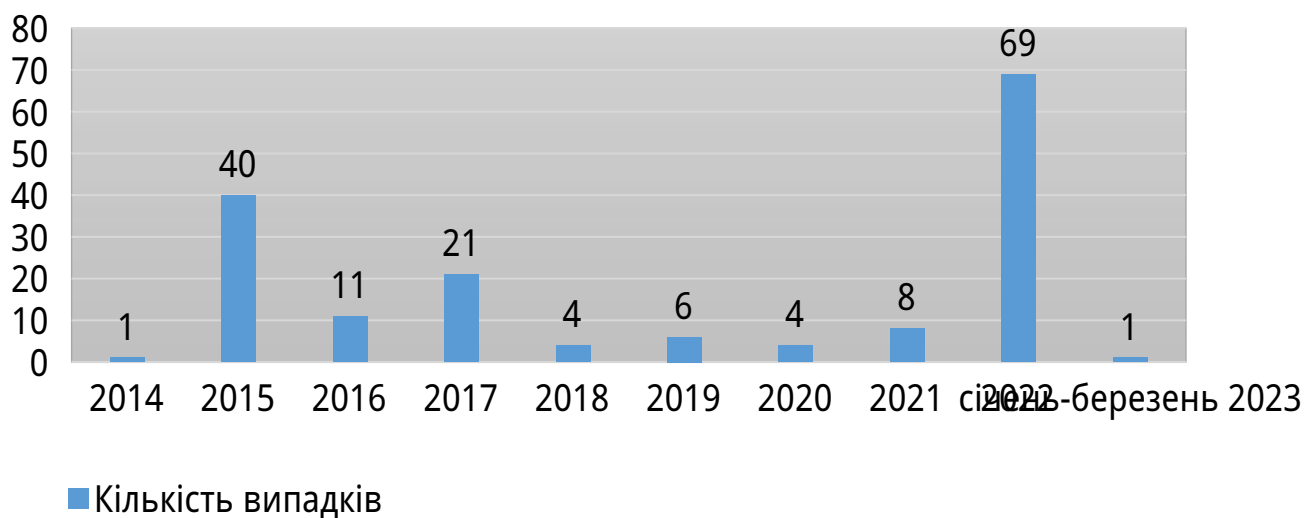
Додаток 2

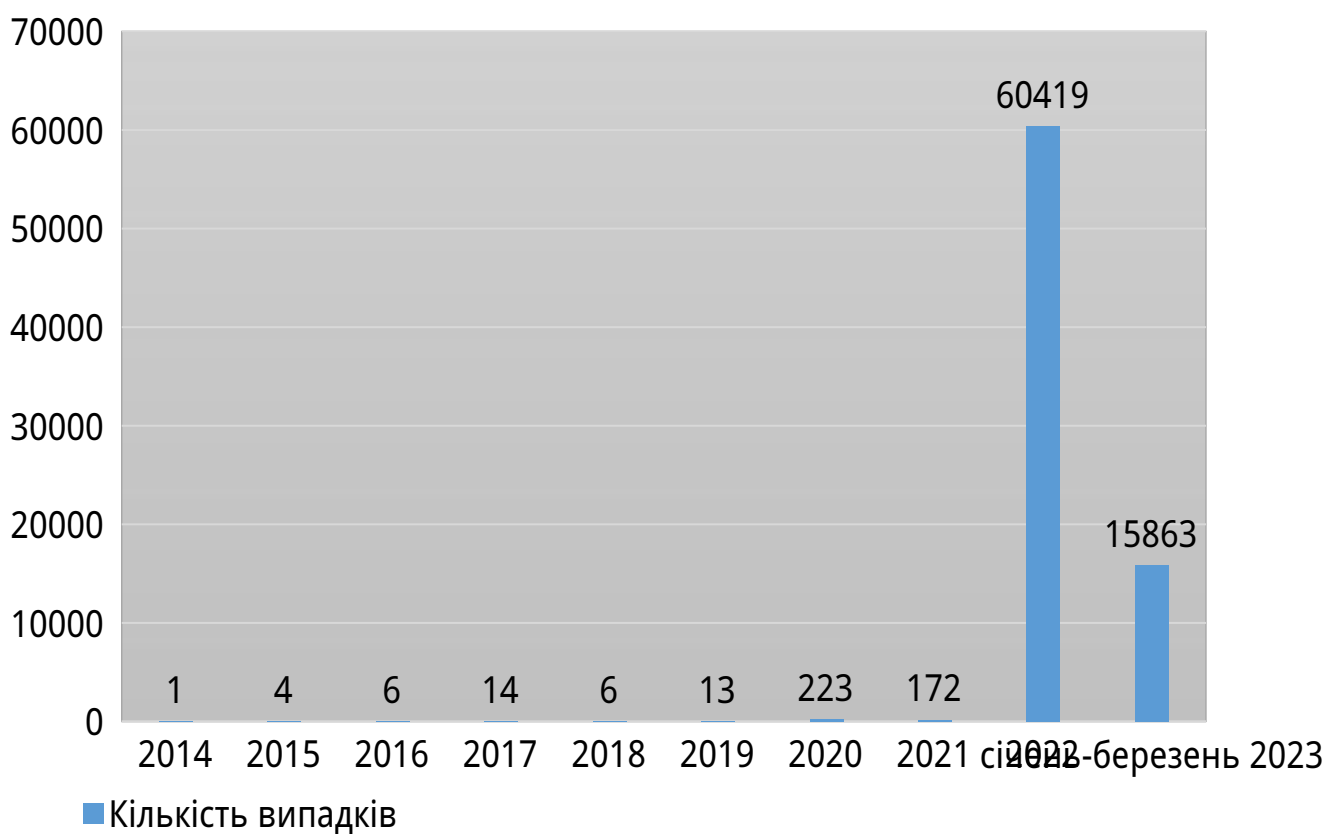
Додаток 3

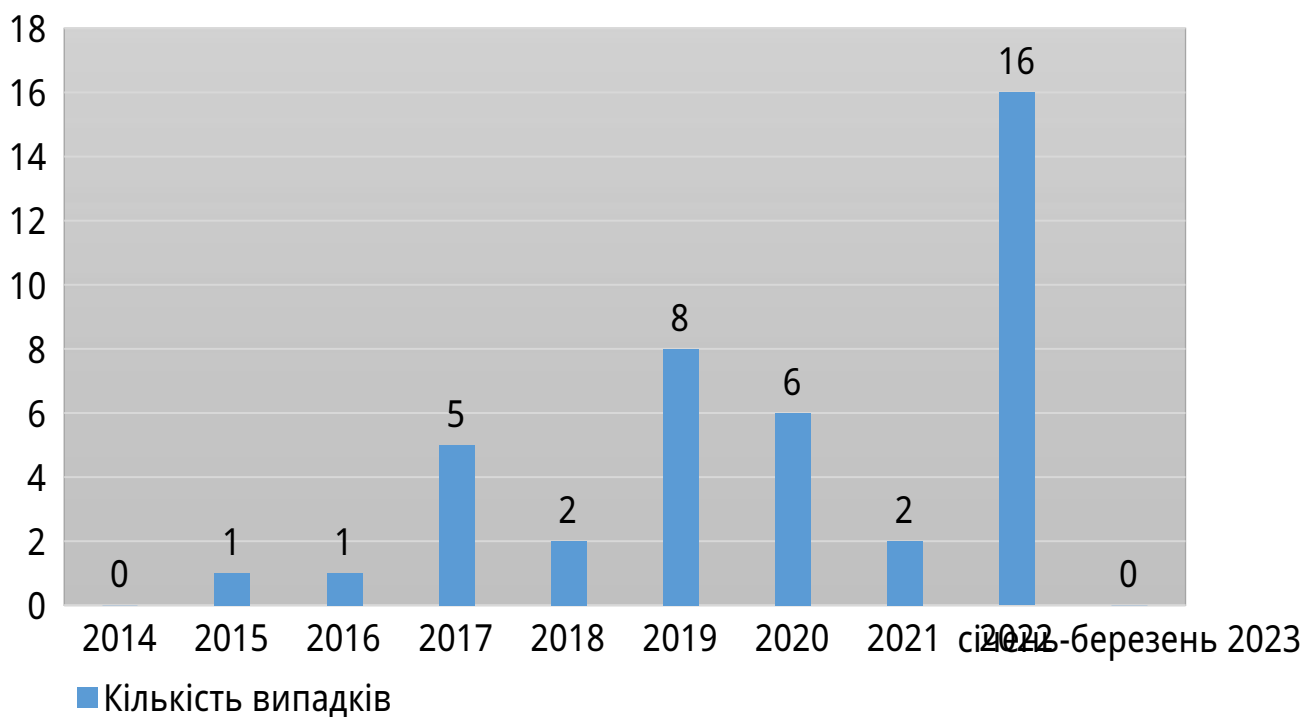
Додаток 4

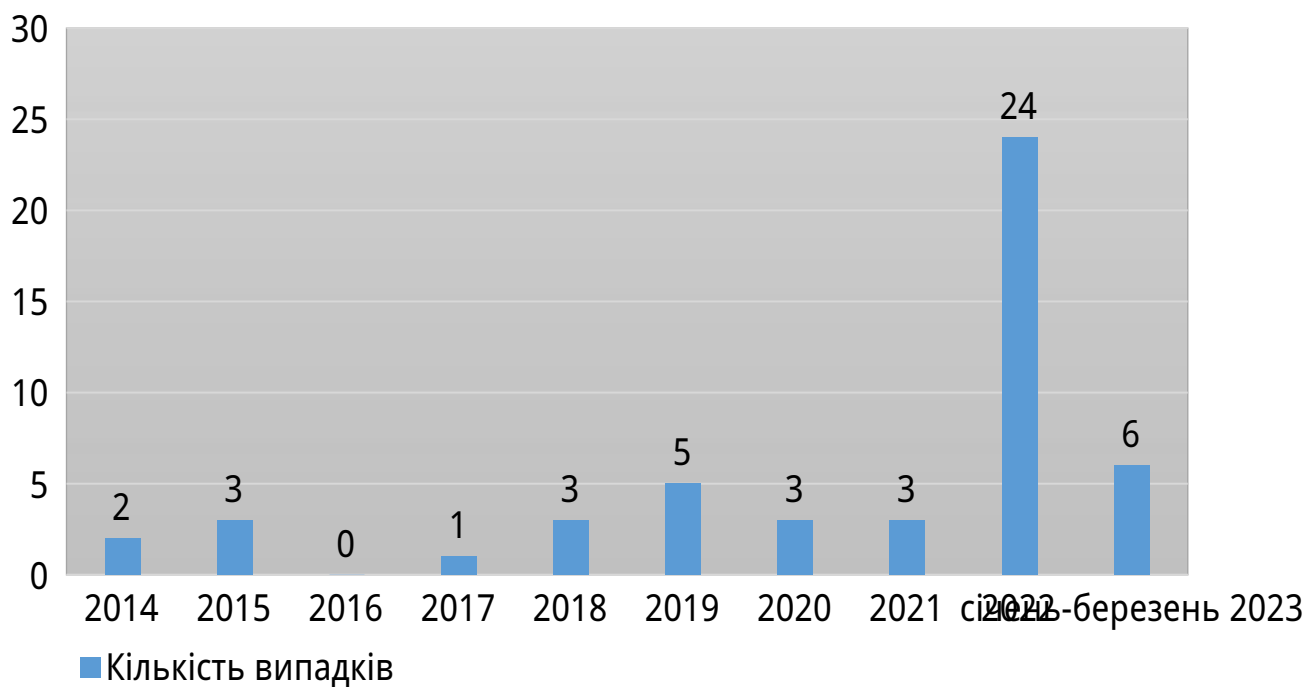
Додаток 5

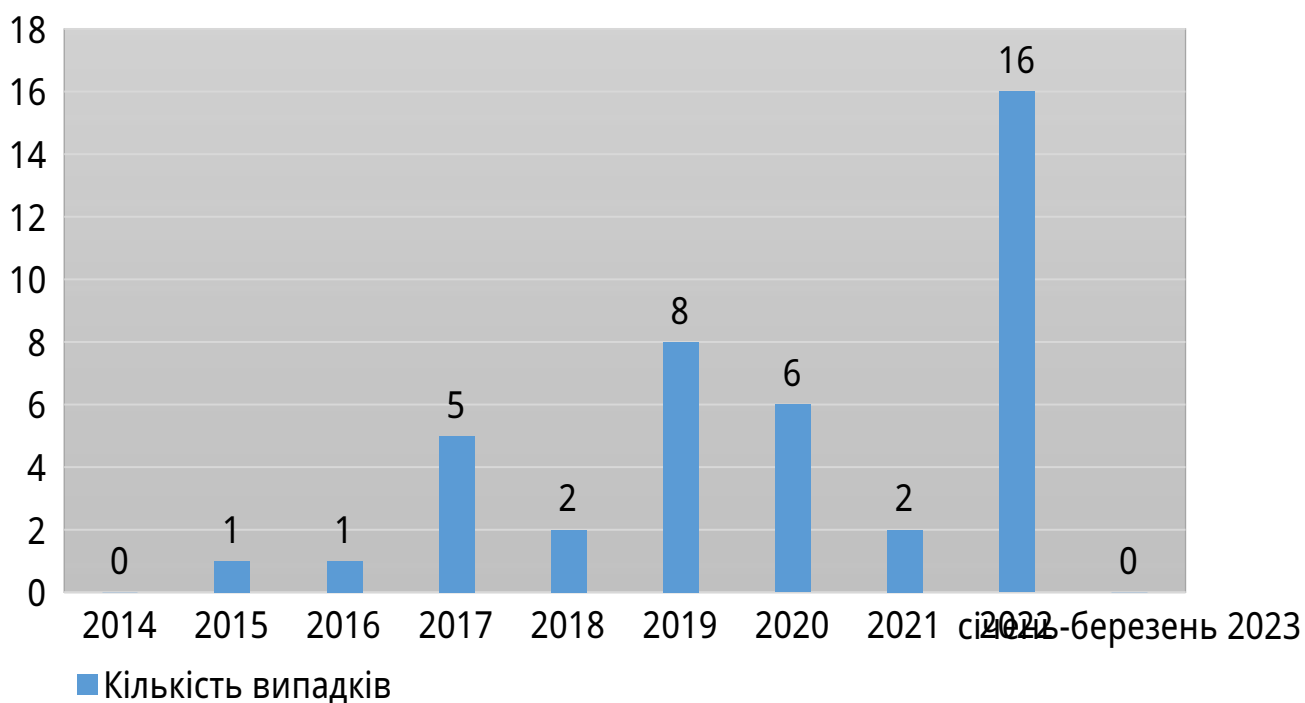
Додаток 6

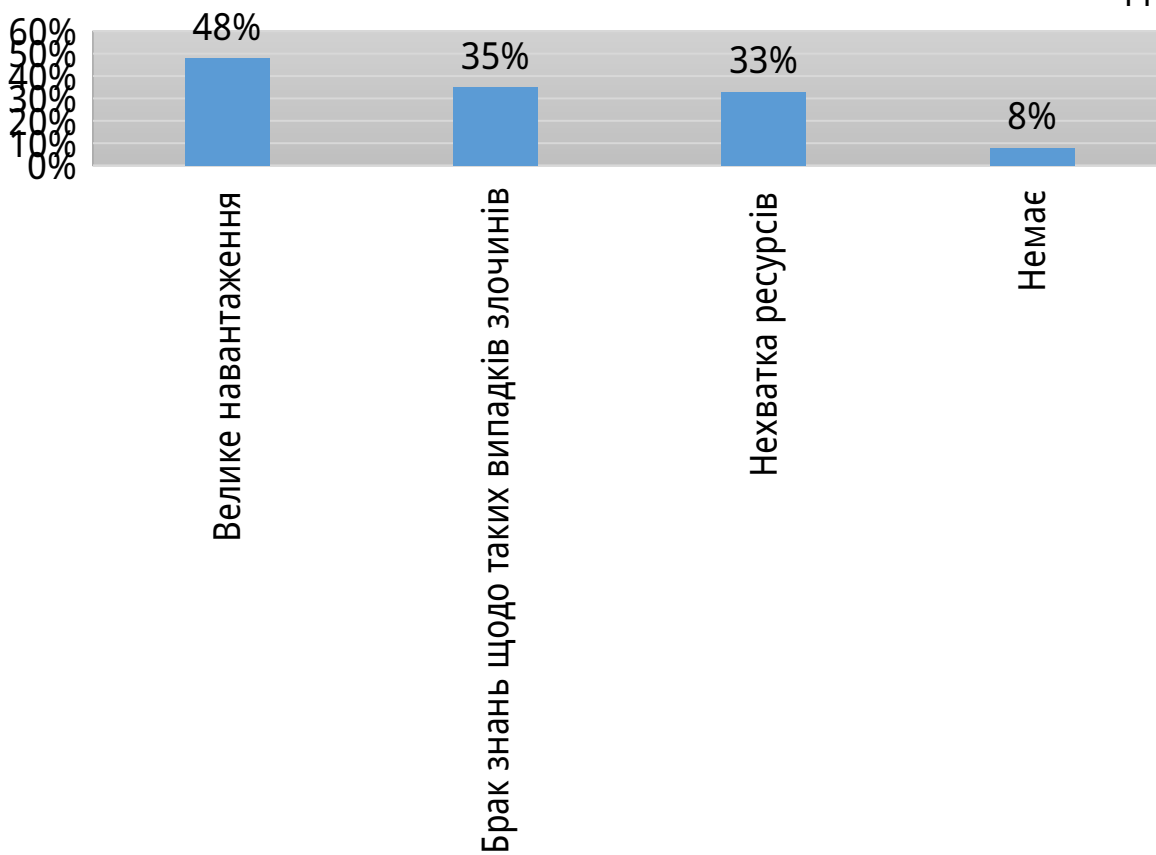
Додаток 7

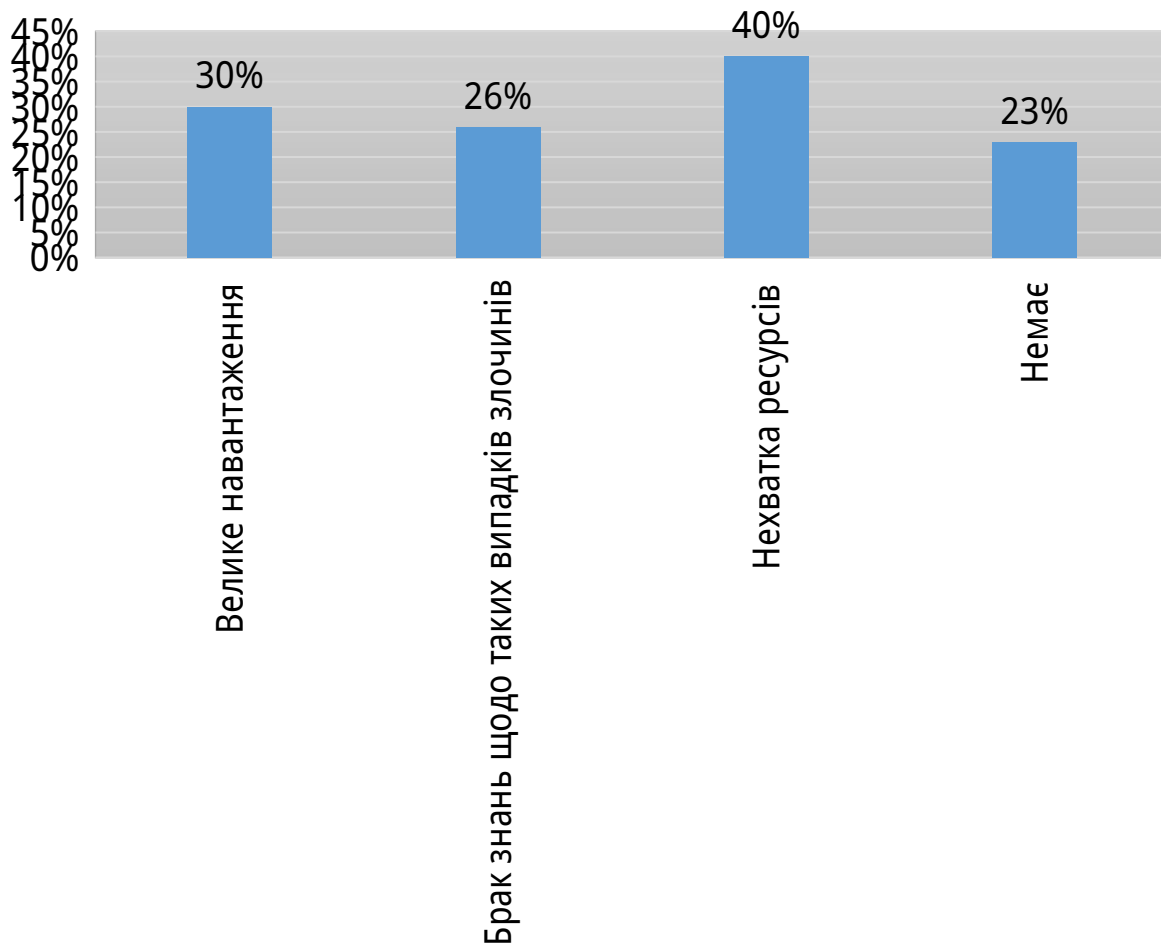
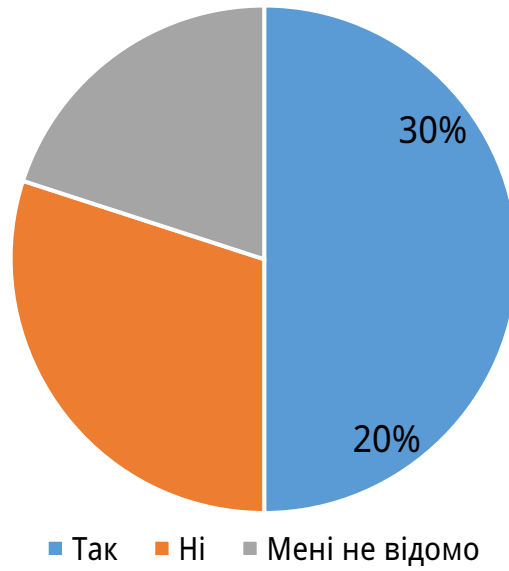

Додаток 8

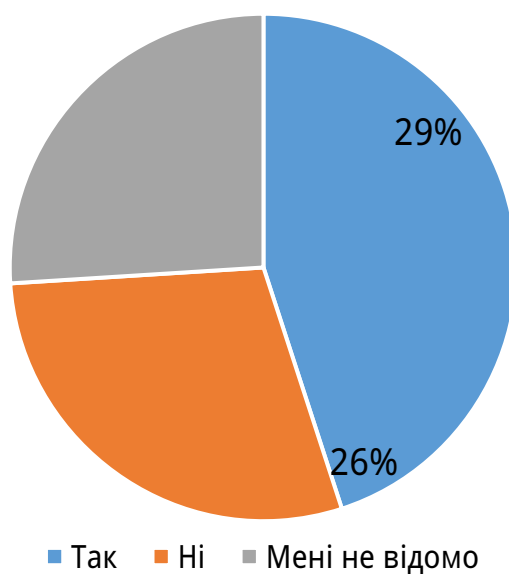

Додаток 9

Додаток 12

Додаток 13

